

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ
НАУК УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ТА ІМІДЖЕВИХ ПРОЕКТІВ ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. С. ЖУКОВСЬКОГО «ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
КАРАЗІНСЬКА ШКОЛА БІЗНЕСУ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Збірник наукових праць
за матеріалами Круглого столу
м. Харків, 5 квітня 2019 р.

«РЕГІОНАЛЬНІ ІННОВАЦІЙНІ ІНІЦІАТИВИ: ЗАВДАННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ»

Сборник научных трудов
по материалам Круглого стола
г. Харьков, 5 апреля 2019 г.

«РЕГИОНАЛЬНЫЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ИНИЦИАТИВЫ: ЗАДАЧИ И ПУТИ РЕШЕНИЯ»

Харків
2019

*Рекомендовано до публікації Вченою радою
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України
(протокол № 4 від 14 травня 2019 р.)*

Редакційна колегія:

С. В. Глібко – кандидат юридичних наук, доцент;
А. М. Любчич – кандидат юридичних наук;
О. Ю. Палант – доктор економічних наук.

Рецензенти:

В. В. Россіхін – доктор юридичних наук, професор;
О. О. Хань – кандидат юридичних наук, доцент.

Регіональні інноваційні ініціативи : завдання та шляхи вирішення: зб. наук. пр. пр. за матеріалами Круглого столу (м. Харків, 5 квітня 2019 року) / редкол. С. В. Глібко, А. М. Любчич, О. Ю. Палант. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. 160 с.
ISBN 978-617-7806-01-0

У збірнику подаються тези доповідей і повідомлень науковців і викладачів наукових та освітніх закладів, практичних працівників, а також студентів, що взяли участь у Круглому столі «Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення», який було проведено Міністерством освіти і науки України, Національною академією правових наук України, Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, Управлінням інноваційного розвитку та іміджевих проєктів Харківської міської ради, Національним аерокосмічним університетом імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Каразінською школою бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Науковою бібліотекою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 05 квітня 2019 року у м. Харкові.

Круглий стіл проведено з метою обміну практичними і теоретичними напрацюваннями й підготовки рекомендацій учасників щодо сучасних проблем розвитку Національної інноваційної системи України, Стратегії розвитку регіональної інноваційної системи, законодавчих ініціатив щодо функціонування інноваційних структур на базі закладів вищої освіти та наукових установ, правових проблем і викликів розвитку цифрової економіки та суспільства України й актуальних проблем приватного та публічного права.

Збірник буде цікавим для науковців, аспірантів, студентів та всім, хто цікавиться проблемами розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві України.

Друкується в авторській редакції

Відповідальні за випуск: І. М. Курашова, Д. О. Черняєва
Адреса редакційної колегії: 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
Тел.: (057) 700-06-64
E-mail: ndipzir@gmail.com
Сайт: ndipzir.org.ua

ЗМІСТ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Георгієвський Ю. В.

Трансформація органів державного управління Національною інноваційною системою України: особливості періодизації 6

Токарєва К. О., Глібоко С. В.

Наукові парки та особливості їх фінансового забезпечення 19

Любичч А. М.

Окрема думка щодо доцільності прийняття Інноваційного кодексу або Закону України «Про розвиток інновацій» 25

Бистрова Ю. В.

ІКТ Open Science – нова парадигма відкритих інновацій 29

Борисов І. В.

До проблеми створення інноваційних структур 37

Матвєєва А. В.

Спеціальний режим інноваційної діяльності: до визначення правової природи 41

Савчук О. О.

Правові проблеми розвитку інноваційної інфраструктури лісопромислового комплексу України 51

Носань А. С., Курашова І. М.

Сучасний стан Національної інноваційної системи України: проблеми та шляхи вирішення 57

Завадська А. Т.

Питання організації функціонування інноваційних структур у організаційно-правовій формі товариств з обмеженою відповідальністю 64

ОБГОВОРЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Анісімова Г. В.

Еколого-правові аспекти розвитку регіональної інноваційної системи . . 69

Матюшенко І. Ю.

Європейський досвід розробки Стратегії розвитку регіональної інноваційної системи на основі смарт-спеціалізації регіонів 77

Палант О. Ю., Стаматін В. В.

Стратегія розвитку регіональної інновації – системи автоматичного ведення поїздів метрополітену 84

Подрез-Ряполова І. В.

Регіональний інноваційний потенціал: шляхи стимулювання та перспективи розвитку 92

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ

Пасмор Н. П.

Цифрові сервіси е-науки: бібліотечний контекст 97

Кохан В. П.

Умови розвитку електронних послуг в Україні. 103

Стріжкова А. В.

Пропозиції внесення змін до проекту Інноваційного кодексу в контексті тренду правового урегулювання цифровізації. 109

Розгон О. В.

Проблеми та перспективи цифровізації промисловості 114

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Шапвалова О. В.

Картка діагностики інвестиційної спроможності банку як конкурентна перевага 121

Семекліт Є. В., Іванов С. М.

Фінансовий моніторинг як важливий аспект боротьби проти тероризму та злочинної діяльності 126

Шевченко О. О., Шовкопляс Г. М.

Проблеми і перспективи розвитку страхового ринку України 130

Лемак К. Е., Єгорова-Луценко Т. П.

Особливості діяльності кредитних спілок 136

Сорокін А. А.	
Регулювання небанківського фінансового сектору України	140
Чубенко В. А.	
Деякі питання дотування господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції.	147
Михайлова Г. І.	
Аналіз впровадження інвестиційного страхування життя із використанням англійської моделі Unit-Linked крізь призму традиційної системи страхування в Україні	154

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ІННОВАЦІЙНОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ

Георгієвський Юрій Валентинович,
*доктор юридичних наук, завідувач наукового
відділу правового забезпечення
галузевого інноваційного розвитку
Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

The report identifies the features of the state management of the national innovation system of Ukraine and highlights three stages of its formation – the stage of regulatory definition, institutionalization and related sectoral definition. The institutional transformation of the NIS of the state management in Ukraine contradicts the experience of other countries, in particular Georgia. It is summed up the necessity to create a new government body – the relevant ministry for innovation development of Ukraine.

Keywords: national innovation system management, stage of regulatory definition, stage of institutionalization, stage of related sectoral definition, innovative development.

В докладі определены особенности государственного управления национальной инновационной системой Украины и выделены три этапа ее становления – этап нормативного определения, институционализации и смежного отраслевого определения. Институциональная трансформация государственного управления НИС в Украине противоречит опыту других стран, в частности Грузии. Подытожено о необходимости создания нового

органа государственного управления НИС - профильного министерства по вопросам инновационного развития Украины.

Ключевые слова: национальная инновационная система, государственное управление, этап нормативного определения, этап институционализации, этап смежного отраслевого определения, инновационное развитие.

За роки незалежності Українській державі не вдалось належним чином розкрити свій інноваційний потенціал. Так, відповідно до індексу інноваційного розвитку, представленого агентством Bloomberg у 2018 році, Україна посідає 46 місце серед 50 досліджуваних країн [1].

Окрім такого міжнародного виміру, маємо констатувати невтішну внутрішньодержавну динаміку становлення національної інноваційної системи. За даними Держстату, в Україні стрімко скорочується кількість основних учасників інноваційного процесу – дослідників (зі 133 744 осіб у 2010 році до 59 392 у 2017 році), зменшується кількість підприємств, що займаються інноваціями (у 2017 році відбулося скорочення кількості підприємств промисловості, що провадили інноваційну діяльність, на 9 % порівняно з 2016 р. до 16,2 % всіх промислових підприємств), а наукоємність ВВП у 2017 р. становила лише 0,45 % (витрати на дослідження та розробки за всіма джерелами у відсотках до ВВП) [2].

Такий стан речей актуалізує не лише необхідність оперативного удосконалення державної інноваційної політики створенням соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного розвитку інноваційного потенціалу країни, але й здійснення *структурно-функціональних змін в системі органів управління* інноваційним розвитком в Україні.

Ціль даної розвідки полягає у визначенні особливостей державного управління національною інноваційною системою за часи незалежності України. Виконання поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань дослідження:

1. проаналізувати поточний стан державного управління національною інноваційною системою України;
2. запропонувати авторську періодизацію державного управління інноваційною сферою за часи незалежності України;

3. запропонувати перспективну модель державного управління національною інноваційною системою України.

Ретроспективний і системний аналіз особливостей державного управління національною інноваційною системою України на різних етапах її становлення як самостійна тематика наукового пошуку залишається поза увагою українських дослідників. Окремі аспекти розвитку національної інноваційної системи України проаналізовані у роботах О. Орлюк, О. Дегтяря та О. Крюкова, В. Александрової, О. Кравченка, Ю. Атаманової, О. Бутнік-Сіверського, С. Ревуцького, Г. Андрощука тощо.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» [3] система органів управління¹ у сфері інноваційної діяльності в Україні представлена Кабінетом Міністрів України, Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, іншими центральними органами державної виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та виконавчими органами місцевого самоврядування у сфері інноваційної діяльності.

Відповідно до Положення про **Міністерство освіти і науки України** [4], це міністерство наразі є тим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності і трансферу (передачі) технологій. В Міністерстві діє профільний **Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій** [5], основними завданнями якого є:

- 1) участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності, трансферу технологій;
- 2) розроблення нормативно-правових актів щодо формування державної політики у зазначених сферах;

¹ У Проекті Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року застосовується термін «основні учасники інноваційного процесу», до яких відносять і органи державної влади, що здійснюють управління інноваційною сферою, і дорадчі органи, і суб'єктів інноваційного процесу, не розмежовуючи ці поняття.

3) створення сприятливих умов для інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій;

4) формування стратегічних та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, державних цільових програм та здійснення моніторингу їх реалізації;

5) формування інноваційної інфраструктури та інфраструктури у сфері трансферу технологій;

6) організація роботи технологічних та наукових парків;

7) сприяння комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в інноваційній сфері;

8) методологічне забезпечення державної політики у сфері інноваційної діяльності, трансферу технологій;

9) організація проведення публічних заходів з популяризації інноваційної діяльності та розвитку інноваційної культури в суспільстві;

10) координація діяльності відповідних структур і підрозділів органів виконавчої влади з питань інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій;

11) координація діяльності науково-дослідних та науково-виробничих підприємств та установ науково-технічної інформації, центрів науки, інновацій та інформатизації, що відносяться до сфери управління Міністерства.

Відповідно до Положення про **Міністерство економічного розвитку та торгівлі** [6], цей орган виконавчої влади забезпечує управління у сфері наукової та інноваційної діяльності у промисловому секторі економіки, зокрема:

1) визначає напрями розвитку наукового і науково-технічного потенціалу галузей промисловості, спрямовує і контролює діяльність підпорядкованих йому наукових організацій;

2) формує програми науково-технічного розвитку відповідних галузей промисловості та організовує їх виконання;

3) виступає замовником та організовує проведення державної наукової та науково-технічної експертизи.

У 2017 році профільний **Департамент розвитку інновацій та інтелектуальної власності**, що опікувався розробленням пропо-

зицій з формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, забезпечення управління у сфері наукової та інноваційної діяльності у промисловому секторі економіки та інформаційно-комунікативних технологій, був реорганізований у *Департамент інтелектуальної власності* [7].

З 16-ти інших міністерств України закріплені на рівні Положень повноваження щодо здійснення заходів, спрямованих на інноваційно-інвестиційний розвиток відповідних галузей, мають лише *Міністерство інфраструктури України* [8] та *Міністерство аграрної політики та продовольства України* [9]. Проте ці міністерства *не мають у своїй організаційній структурі відповідних профільних підрозділів з питань інноваційного розвитку* (департаментів, відділів чи секторів), що, на наше переконання, не сприяє цілеспрямованій і сфокусованій роботі у розвитку інноваційного потенціалу цих галузей.

Інші міністерства України (Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство інформаційної політики України, Міністерство культури України, Міністерство молоді та спорту України, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, Міністерство оборони України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України) в своїх положеннях не мають норм щодо реалізації заходів з інноваційного розвитку у відповідних сферах. В Проекті «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» зазначено, що в більшості невиробничих галузей України інноваційно-інвестиційна діяльність не використовується на систематичній основі для підвищення продуктивності і якості праці, створення нових середньо- і високотехнологічних робочих місць [10]. Як бачимо, ця ситуація має витоки на рівні державного управління національною інноваційною системою.

Державна політика управління інноваційною сферою зазнала певних трансформацій за часи незалежності України. Аналіз нормативно-правових актів у цій галузі правових відносин, а також поява і зміна центральних органів управління національною інноваційною системою дозволяють нам виділити декілька етапів її становлення. Наше бачення представлене трьома самостійними етапами, що є хронологічно послідовними – *етап нормативного визначення, етап інституціоналізації і етап суміжного галузевого визначення*, що триває і по сьогоднішній день.

Етап нормативного визначення у становленні національної інноваційної системи ми пов'язуємо з ухваленням основних законів, що визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні і у суміжних сферах. Йдеться про Закони України «Про інвестиційну діяльність» (1991 рік) [11], «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995 рік) [12] та звісно ж «Про інноваційну діяльність» (2002 рік), що проходив стадію парламентського прийняття майже три з половиною роки [3].

В якості суттєвого поштовху у стимулюванні інноваційної діяльності в Україні В. Александрова визначає процес становлення в Україні технопарків та інших інноваційних підприємств, діяльність яких вимагала чіткої регламентації та координації дій усіх організаційних елементів, що входили до їхнього складу [13]. Так, з'являються Закони України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [14] (1999 рік) та «Про спеціальну економічну зону «Яворів»» [15] (1999 рік).

На цьому етапі формується інституційне визначення сфери правового регулювання інноваційної діяльності, але воно ще не має системного характеру. У 1992 році в Україні створено *Державний інноваційний Фонд*, що фактично розпочав свою діяльність лише з 1995-го року (Фонд було засновано у 1992 році, але Положення про основні завдання і засади його діяльності було ухвалено пізніше [16]). У 2000-му році на зміну Фонду з'являється *Українська державна інноваційна компанія*, яку Постановою КМУ від 08.08.2007 №1007 було перейменовано в *Державну інноваційну фінансово-кредитну*

установу (ДФКУ) [17]. Її основними завданнями було визначено організацію роботи з відбору та експертизи інноваційних проєктів, спрямованих на забезпечення розвитку економіки, та фінансування інноваційних проєктів шляхом надання підприємствам кредитів.

Як бачимо, етап нормативного визначення у становленні національної інноваційної системи характеризується нормативним регулюванням відносин в інноваційній сфері, визначенням її специфіки і пов'язаності із суміжними галузями, розробкою механізмів фінансової підтримки. На цьому етапі формуються законодавчі передумови подальшої інституціоналізації системи державного управління інноваційною галуззю.

Етап інституціоналізації у становленні національної інноваційної системи ми пов'язуємо зі створенням у 2005-му році *Державного агентства України з інвестицій та інновацій*. Це агентство стало спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності [18].

Як зазначають О. А. Дегтяр та О. І. Крюков [19], термін «інноваційна діяльність» застосовано у правовому полі України набагато раніше, ніж термін «інновація». Первинне визначення «інноваційної діяльності» знаходимо у ст. 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [11], де перша розглядається як «одна з форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу». Зважаючи на тісну взаємопов'язаність інноваційного та інвестиційного процесів, держава пішла шляхом інституційного поєднання цих галузей. В рамках такого правового визначення центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності проіснував до 2010 року [20], з чим ми і пов'язуємо завершення етапу інституціоналізації у становленні національної інноваційної системи.

Примітно, що робота Державного агентства України з інвестицій та інновацій *напрямую спрямовувалась і координувалась Кабінетом Міністрів України через Першого віце-прем'єр-міністра*. Це стало передумовою для можливості оперативного ухвалення рішень та швидкого реагування на поточні проблеми у сфері розвитку інноваційної діяльності. В цьому зв'язку, ми поділяємо думку

О. П. Орлюк про те, що існування єдиного органу - Державного агентства України з інвестицій та інновацій створило необхідні умови для припинення практики розпорошування розгляду та погодження інвестиційних та інноваційних проектів різноманітними органами виконавчої влади. На думку дослідниці, наявність відповідної спеціальної компетенції повноважень щодо розгляду та кінцевого прийняття рішень стосовно таких проектів мало призвести не лише до уніфікації підходів при проведенні державної політики у галузі інноваційної діяльності, а й до підвищення ефективності контролю з боку держави [21].

З появою Державного агентства України з інвестицій та інновацій відбувається і регіональна інституціоналізація національної інноваційної системи: створюються *регіональні центри інноваційного розвитку*, віднесені згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 травня 2007 р. № 255 р. [22] до сфери управління Державного агентства з інвестицій та інновацій. Цього ж року з'являється і дорадчий орган при Президентові України – *Національна рада України з інвестицій та інновацій* [23].

Окрім такої інституційної розбудови держава звертає увагу на необхідність регулювання правовідносин, що виникають у *результаті створення продуктів інноваційної діяльності та життєвого циклу інновацій*. Зокрема, 2006-го року було ухвалено Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [24], що регулює правовідносини у сфері охорони і захисту об'єктів права інтелектуальної власності, передачі майнових прав на технології та/або їх складові, створені з використанням коштів Державного бюджету України.

У 2009 році нормативно визначено поняття «*національна інноваційна система*» та окреслено пріоритети її розвитку, що закріплені у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» [25]. Як бачимо, створення центрального органу державної виконавчої влади у сфері інновацій вплинуло не лише на систему інституціоналізацію цієї галузі правовідносин, але й підвищило уніфіковану роботу держави у напрямку розбудови інновацій в Україні.

2010 рік ознаменував сутнісні зміни у становленні національної інноваційної системи – саме з ними ми хронологічно пов’язуємо настання наступного етапу її розвитку – *етапу суміжного галузевого визначення*. Для нього характерно, що держава змінює галузі, які є суміжними до інноваційної діяльності, на рівні сфер компетенції та органів державного управління.

Відповідно до Постанови КМУ від 17 травня 2010 р. № 356 «Про державне агентство з інвестицій та розвитку» [20], *Державне агентство України з інвестицій та інновацій* було перейменовано на *Державне агентство України з інвестицій та розвитку*. Не дивлячись на те, що поняття «інновації» зникло з назви цього органу, основним його завданням залишилось формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності, проте коло повноважень у сфері інноваційної діяльності звузилось. Так само як і діяльність Державного агентства України з інвестицій та інновацій, діяльність Державного агентства України з інвестицій та розвитку спрямовувалась і координувалась Кабінетом Міністрів України через *Першого віце-прем’єр-міністра України*.

9 грудня 2010 року набув чинності Указ Президента України №1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [26]. Відповідно до нього, Державне агентство України з інвестицій та розвитку та Державне агентство України з управління національними проектами були реорганізовані шляхом утворення *Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України*, що втратило повноваження у сфері інноваційної політики. А Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації був реорганізований шляхом утворення *Державного агентства з питань науки, інновацій та інформації України*.

Відповідно до змісту Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України [27], цей центральний орган виконавчої влади було утворено для реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу технологій, інформатизації. Як бачимо, сфера

інноваційної діяльності фактично перейшла під контроль Міністерства освіти і науки, бо окрім суміжної сфери повноважень діяльність агентства вже спрямовувалась і координувалась Кабінетом Міністрів України через **Міністра освіти і науки України**. Процес віднесення сфери інноваційної діяльності до підвідомчості Міністерства освіти і науки України остаточно завершився у 2014-му році. Відповідно до постанову КМУ від 04.06.2014 року №255 «Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади» [28] відбулась реорганізація **Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації**, а правонаступником його прав та обов'язків з питань реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності стало **Міністерство освіти і науки (в особі Департаменту інноваційної діяльності і трансферу технологій)**. Така підвідомчість зберігається і станом на сьогодні.

Отже, на етапі суміжного галузевого визначення державою не лише змінено органи державного управління національною інноваційною системою, але й змістовно визначено пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні (Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [29]), запроваджено програмно-цільовий метод державного регулювання інноваційних процесів (Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [30]).

Як засвідчив наш аналіз, державне управління національною інноваційною системою пройшло інституційну трансформацію **від самостійного центрального органу виконавчої влади**, напряму підзвітного Кабінету Міністрів України, до структурного підрозділу Міністерства освіти і науки України, що **перебуває в системі міністерського підпорядкування**. Така тенденція суперечить досвіду інших країн пострадянського табору, що мають вищі темпи економічного розвитку. Приміром, протилежний шлях – шлях формування єдиного вузькоспеціалізованого центрального органу з розвитку інновацій обрала Грузія. З 2016 року в Грузії функціонує **Агентство інновацій та технологій**, що має на меті сприяння комерціалізації інновацій та стимулювання застосуванню інновацій в різних сферах суспільного розвитку [31].

Як бачимо, питання визначення сфери компетенції і правового статусу центрального органу державної виконавчої влади у сфері інноваційного розвитку в Україні постійно проблематизується, проте держава і досі не змогла знайти на нього влучну відповідь. Приміром, у Проекті «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» обґрунтовано необхідність **створення нового органу державного управління – Міністерства з питань науки та інноваційного розвитку**, яке мало б виконувати координуючу роль у схемі управління інноваційним розвитком. Новостворене міністерство мало б формувати державні науково-технологічні та інноваційні програми, які виконувалися б **в інтересах усіх міністерств** і відомств, контролювати і направляти бюджетні кошти в науково-технологічну та інноваційну сферу, організовувати експертизу ефективності діяльності наукових колективів [10].

Така спеціалізація, на наше переконання, сприяла б підвищенню ефективності розвитку національної інноваційної системи та започаткувала б комплексний розвиток інновацій у всіх напрямках реалізації державної політики. Проте поява Проекту «Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року» [1] засвідчила установку керівництва Міністерства освіти і науки України на збереження монополії у керівництві розвитком національної інноваційної системи в Україні у поточному форматі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/22/innovatsiynogo-rozvitku-ukraini.pdf>.
2. Розділ «Наука, технології та інновації» Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 №40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. ст. 266.
4. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. №630. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF>.
5. Положення про департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій Міністерства освіти і науки України : Наказ Міністерства освіти

і науки України від 05.10.2016 №379-А. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>.

6. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 459. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF>.

7. Положення про департамент інтелектуальної власності : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16.06.2017 № 871. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0871731-17#n6>.

8. Положення про Міністерство інфраструктури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 р. № 460. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF>.

9. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2015 р. № 1119. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1119-2015-%D0%BF>.

10. Проект «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів». URL: <http://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36382.pdf>.

11. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. ст. 646.

12. Про наукову і науково-технічну експертизу» : Закон України від 10 лютого 1995 р. №51/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 9. ст. 56.

13. Александрова В. Економічні передумови інноваційної трансформації державних науково-технічних програм. *Економіст*. 2005. № 4. С. 22–25.

14. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16 липня 1999 року №991-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. №40. ст.363.

15. Про спеціальну економічну зону «Яворів» : Закон України від 15 січня 1999 року № 402-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 15. ст. 82.

16. Положення про Державний інноваційний фонд : Постанова Кабінету Міністрів України від від 02.03.1998 р. № 243. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-98-%D0%BF>.

17. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 р. № 1007. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-2007-%D0%BF>.

18. Положення про Державне агентство України з інвестицій та інновацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 р. № 749. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/79612183>.

19. Дегтяр А.О., Крюков О. І. Особливості державного регулювання інноваційної інфраструктури в регіональному вимірі. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 4. С. 12–20.

20. Про Державне агентство з інвестицій та розвитку : Постанова від 17 травня 2010 р. № 356. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-2010-%D0%BF>.

21. Орлюк О.П. Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в Україні. *Наука та інновації*. 2008. Т4. № 1. С. 68–73.

22. Питання утворення регіональних центрів інноваційного розвитку : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.05.2007 р. № 255-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255-2007-%D1%80>.

23. Про Національну раду з інноваційного розвитку України : Указ Президента України № 664/2009 від 21.08.2009. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/691/2006>.

24. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 45. ст. 434.

25. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2009 р. № 680-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>.

26. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09. 2014 р. № 442. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>

27. Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України : Указ Президента України від 08.05.2011р. № 437/2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/2011>.

28. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2014 р. № 255. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255-2014-%D0%BF>.

29. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. ст. 166.

30. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF>.

31. Об инновациях : Закон Грузии от 22.07.2016 г. № 5501-Пс. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/3322328/0/ru/pdf>.

НАУКОВІ ПАРКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Токарєва Катерина Олегівна,

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Глібко Сергій Васильович,

*кандидат юридичних наук, доцент,
директор НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0003-3398-9276*

In the presented publication, the features of financing such innovative subjects as science parks are analyzed. It was emphasized that in the budget legislation of Ukraine and the laws «On Science Parks» and «On Scientific and Scientific-Technical Activity» the legislator uses different terminology that is inconsistent. It was proposed to provide the above-mentioned entities with the opportunity to receive the status of a profitable organization of the corresponding type. This approach will allow you to freely earn money from the activities of science parks of universities. However, in this situation, it is necessary to take into account a number of other aspects that will also require changes: first, we are talking about the conditions of taxation for universities (ZVO) and NU, which will have a lucrative status; secondly, whether such an institution will be able to return the status of a non-profit organization in case of liquidation of the science park.

Keywords: science parks, budgetary institution, financing, budget, innovations.

В представленной публикации проанализированы особенности финансирования таких инновационных субъектов, как научные парки. Подчеркнуто, что в бюджетном законодательстве Украины и законах «О научных парках» и «О научной и научно-технической деятельности» законодатель использует различную терминологию, которая является несогласованной. Предложено предоставить вышеуказанным субъектам воз-

можность получения статуса прибыльной организации соответствующего типа. Именно такой подход позволит свободно зарабатывать средства от деятельности научных парков вузов. Однако в этой ситуации необходимо учитывать и ряд других аспектов, которые также потребуют изменений: во-первых, речь идет об условиях налогообложения для вузов (ЗВО) и НУ, которые будут иметь прибыльный статус; во-вторых, сможет ли такое учреждение вернуть статус неприбыльной организации в случае ликвидации научного парка.

Ключевые слова: научные парки, бюджетное учреждение, финансирование, бюджет, инновации.

Одним із сучасних шляхів підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу в Україні є створення нових інноваційних суб'єктів, зокрема, наукових парків. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукові парки» [3] науковий парк – це юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи (далі – ВНЗ та /або НУ) шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку. Метою ж створення вказаних юридичних осіб є розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності у ВНЗ та/або НУ, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках [3, ст. 3]. Отже, наукові парки: (а) створюються з ініціативи ВНЗ та/або НУ; (б) головна мета таких парків – комерціалізація результатів наукової діяльності та їх впровадження.

Крім того, що ВНЗ та/або НУ ініціюють створення наукових парків, вони мають статус засновників наукових парків, а значить мають брати участь у формуванні його статутного капіталу. Згідно з ч. 3 ст. 13 вже згаданого нормативно-правового акта, такі суб'єкти вносять до статутного капіталу наукового парку нематеріальні активи – майнові права на об'єкти інтелектуальної власності у порядку, встановленому законодавством України [3]. Тобто, ВНЗ й НУ як засновники наукового парку мають особливий правовий статус, порівняно з іншими засновниками, що зумовлено специфікою їх основної

діяльності та її правового закріплення, у тому числі й механізмів фінансового забезпечення реалізації такої діяльності (йдеться про бюджетне фінансування).

З урахуванням того, що статутний капітал наукового парку поділений на частки між засновниками відповідно до розміру їх вкладу, прибуток від реалізації проекту наукового парку також має бути поділений між засновниками (та/партнерами) пропорційно розміру їх вкладу, у порядку, встановленому статутом наукового парку. Саме з цього моменту (розподіл й отримання прибутку від реалізації проекту наукового парку) для ВНЗ та/або НУ як засновника досліджуваної юридичної особи, починаються певні складнощі. Як видно, це пов'язано із тим, що переважна більшість зазначених закладів має статус бюджетних установ.

Згідно з п. 12 Бюджетного кодексу України [1] до бюджетних установ належать органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими. До вказаних суб'єктів належать і вищі навчальні заклади (ЗВО) та наукові установи, які фінансуються за рахунок коштів відповідного бюджету.

У ч. 3 ст. 60 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [2] закріплено, що доходи, отримані у вигляді частини прибутку від діяльності господарського товариства (дивіденди), а також доходи, отримані від розпорядження частками (акціями) у статутних капіталах господарських товариств, отримані державною науковою установою, державним університетом, академією, інститутом, що повністю фінансується за рахунок коштів державного бюджету, є власними надходженнями такої наукової установи, вищого навчального закладу та використовуються ними на виконання своїх статутних завдань та виплату винагороди творцям об'єктів права інтелектуальної власності.

Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України [1] власні надходження бюджетних установ - кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання по-

слуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності. Такі кошти є частиною спеціального фонду бюджету (ст. 13 Бюджетного кодексу України), обліковуються на казначейському рахунку й можуть бути використані на фінансування своєї основної (статутної) діяльності.

На підставі аналізу норм бюджетного законодавства України та положення законів «Про наукові парки» та «Про наукову і науково-технічну діяльність» можемо констатувати неузгодженість термінології, яка використовується законодавцем. Зокрема, йдеться про те, що власні надходження бюджетних установ визначаються як кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт ... (п. 15 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України), а у вищезазначених законах використовуються категорії дохід, частина прибутку, дивіденди як різновид власних надходжень державної наукової установи, державного університету, академії, інституту, що повністю фінансується за рахунок коштів державного бюджету (отримані від діяльності господарського товариства, у тому числі наукових парків, засновником якого виступає ЗВО (ВНЗ та / або наукова установа).

Для більш чіткого регулювання відносин, пов'язаних із отриманням такими закладами власних надходжень від діяльності господарських товариств, зокрема, наукових парків, пропонуємо внести зміни до ч. 4 ст. 13 Бюджетного кодексу України й викласти її в такій редакції:

«4. Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету.

Власні надходження бюджетних установ поділяються на такі групи:

перша група – надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством;

друга група – інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

У складі першої групи виділяються такі підгрупи:

підгрупа 1 – плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю;

підгрупа 2 – надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності;

підгрупа 3 – плата за оренду майна бюджетних установ;

підгрупа 4 – надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна).

У складі другої групи виділяються такі підгрупи:

підгрупа 1 – благодійні внески, гранти та дарунки;

підгрупа 2 – кошти, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів, у тому числі заходів з відчуження для суспільних потреб земельних ділянок та розміщених на них інших об'єктів нерухомого майна, що перебувають у приватній власності фізичних або юридичних осіб;

підгрупа 3 – кошти, що отримують вищі та професійно-технічні навчальні заклади від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право; кошти, що отримують державні і комунальні вищі навчальні заклади, наукові установи та заклади культури як відсотки, нараховані на залишок коштів на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору для розміщення власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти;

підгрупа 4 – кошти, отримані від реалізації майнових прав на фільми, вихідні матеріали фільмів та фільмокопій, створені за бюджетні кошти за державним замовленням або на умовах фінансової підтримки;

підгрупа 5 – кошти, отримані від діяльності господарських товариств (у тому числі наукових парків), засновником та співзасновником яких є заклади вищої освіти та / або наукові установи, що беруть участь у формуванні статутного капіталу такого господарського товариства виключно шляхом внесення до нього майнових прав інтелектуальної власності.

...».

На нашу думку, такий підхід дозволить забезпечити єдність термінології та категоріального апарату, що використовується при регулюванні відносин, пов'язаних із діяльністю таких інноваційних структур, як наукові парки. У той же час запропоновані зміни жодним чином не впливатимуть на механізм реалізації основної мети наукового парку – комерціалізації результатів наукових досліджень (зокрема, не спрощуватимуть його), для вищих навчальних закладів (закладів вищої освіти) та наукових установ.

Для реального спрощення процедури акумулювання і використання власно зароблених коштів вказаних суб'єктів слід повністю змінювати підхід до їх правового регулювання. Ідеться про зміну статусу закладу вищої освіти як засновника наукового парку. Так, вбачаємо конструктивним надати вищезазначеним суб'єктам можливість набуття статусу прибуткової організації відповідного типу. Саме такий підхід дозволить вільно заробляти кошти від діяльності наукових парків ВНЗ (ЗВО) та НУ- засновникам. Однак в цій ситуації необхідно враховувати й низку інших аспектів, які також потребуватимуть змін: по-перше, йдеться про умови оподаткування для ВНЗ (ЗВО) та НУ, які матимуть прибутковий статус; по-друге, чи зможе така установа повернути статус неприбуткової організації у разі ліквідації наукового парку, ініціатором та засновником якого вона виступала (наразі такий механізм відсутній).

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що створення наукових парків є інноваційним кроком для розвитку науки й дієвим засобом забезпечення належного фінансування вищих навчальних закладів та наукових установ. Поряд із цим чинне законодавство, яким безпосередньо урегульовано порядок створення та діяльність наукових парків тощо, потребує системного опрацювання й подальшого удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України від 8 лип. 2010 р № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листоп. 2011 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
3. Про наукові парки: Закон України від 25 черв. 2009 р. № 563-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17>

ОКРЕМА ДУМКА ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНОГО КОДЕКСУ АБО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙ»

Любич Анна Миколаївна,
*кандидат юридичних наук, учений секретар
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

The problems of the legal adjusting of subjects of innovative activity are in-process investigated in Ukraine. The state of the modern innovative system and prospect of acceptance of the Innovative code of Ukraine or next Law of Ukraine with the name “About development of innovations” are analysed.

Keywords: innovations, Innovative code of Ukraine, Law of Ukraine “On development of innovations”, innovative activity, innovative system, innovative legislation.

В работе исследуются проблемы правового регулирования субъектов инновационной деятельности в Украине. Анализируется состояние современной инновационной системы и перспективы принятия Инновационного кодекса Украины или очередного Закона Украины с названием «О развитии инноваций».

Ключевые слова: инновации, Инновационный кодекс Украины, Закон Украины «О развитии инноваций», инновационная деятельность, инновационная система, инновационное законодательство.

Головною ознакою інноваційного законодавства має бути його стабільність, побудова та дія єдиних принципів та підходів. Останні, повинні на практиці забезпечувати реалізацію загального, рівного права інноваційної діяльності в Україні й унеможливити маніпуляцію з правовим статусом суб'єктами інновацій на ринку.

Так, на теперішній час, виникла об'єктивна необхідність негайної уніфікації цілого масиву норм, які регулюють сферу інноваційної діяльності в Україні шляхом ухвалення проекту або Інноваційного кодексу України або Закону України «Про розвиток інновацій».

Як зазначає Р. Кабріяк з приводу того ж питання можливості кодифікації «молодих» галузей права, складно оспорювати те, що теоретично значно легше кодифікувати норми галузі права, що лише народжується, які у міру їх появи достатньо розміщувати у певному кодексі відповідно до логічно продуманого плану, ніж перебудовувати те, що вже існує сторіччями [1].

Питання удосконалення та кодифікації інноваційного законодавства в Україні висвітлені в праця таких відомих учених, як: Атнамової Ю. Є. [2], Давидюка О. М. [3], Задихайла Д. В. [4], Калініченко А. І. [5], Шаповалової О. В. [6] та ін. Однак пошук шляхів удосконалення інноваційної системи триває і досі, а навколо проекту двох вище зазначених нормативно-правових актів триває і досі, як у наукових колах, так і в українському практикумі.

Як би парадоксально не звучало, але за роки незалежності законодавче забезпечення інноваційної політики нині не стільки в нестачі якихось норм, скільки в надлишковій кількості законів. Прийнято вже десятки, і ще декілька перебувають на розгляді Верховної Ради.

Забезпечення стабільності законодавства – одна з найважливіших умов стабільності економіки, забезпечення довіри до держави. Вона вимагає запобігання частим і недостатньо обґрунтованим змінам до нещодавно прийнятих актів. Вирішенню цього завдання може сприяти суворе дотримання самою Верховною Радою вимог, установлених законом від 11 вересня 2003 р., до порядку подання і розгляду законопроектів.

Французькому королю Генріху III, який правив наприкінці XVI ст., приписують таку фразу: «Я навипускав купу указів проти марнотратства. Якщо їх мало, я випущу нові й буду їх множити й множити, поки вони не почнуть діяти. Якщо вони недостатньо гарні, нехай їх принаймні буде багато». Такого підходу – назвемо його умовно «генріхівським синдромом» – дотримувалися й деякі державні діячі в більш пізні часи.

Так, 18 листопада 2018 року Міністерством економічного розвитку і торгівлі України (далі - Мінекономрозвитку) було створено робочу групу з підготовки проекту Закону України «Про розвитку інновацій».

Але чи буде розроблений проект Закону дієвим при вирішенні інноваційних питань, які виникають при функціонуванні вищевказаних відносин. Так, проект Інноваційного кодексу має впорядкувати весь масив інноваційного законодавства і бути, безперечно, однією з ознак демократичності.

Водночас доцільно наголосити, що подальша демократизація інноваційної діяльності потребує не лише ухвалення кодифікованого акта, а й суттєвого вдосконалення низки норм інноваційних законів, які мають стати органічним складником нового Інноваційного кодексу.

Звичайно, наявність такого кодексу не є перепорою на шляху подальшого вдосконалення інноваційних відносин. Прикладом завжди є виникнення нових видів суб'єктів у свою чергу й відносин, які не були окреслені в силу не актуалізації в часі у кодексі.

Враховуючи невеликий досвід нашої держави в регламентації відносин із розвиненими країнами та високий рівень дискусійності питань кодифікування інноваційного законодавства, слід зауважити. Що до вже існуючого проекту Інноваційного кодексу є такі зауваження-пропозиції:

1) Глава 3.6. Правові засади оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності та учасників інноваційних відносин - зробити відсилку до ПКУ, й розробити проект про внесення змін до нього, запропонувати спеціальний режим оподаткування інноваційної діяльності. В такому вигляді залишати не можна, оскільки такі питання має регулювати відповідний галузевий акт.

2) Деякі положення є занадто «дрібними», пропоную деякі статті об'єднати між собою без зміни по суті, однак уникнути штучного збільшення обсягу кодексу

3) Як вбачається, доцільно передбачити статтю «визначення термінів», в якій передбачити всі основні категорії, які ми використовуємо;

4) врахувати зміни в законодавстві, наприклад «державні закупівлі» наразі стали публічними й т. інше.

Отже, проект Інноваційного кодексу разом з його дискусійними положеннями повинен стати предметом обговорення під час читань

Верховної Ради України. Адже саме ухвалення цього Кодексу має забезпечити повноту, системність, логічну послідовність, узгодженість інноваційних норм у процесі регулювання інноваційних правовідносин, зручність у практичному застосуванні інноваційного законодавства та цілком буде відповідатиме практиці європейських країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кабриак Р. Кодификации / Пер. с фр. Л. В. Головки. Москва, 2007. С. 393.

2. Атаманова Ю. Інноваційний кодекс України як форма удосконалення законодавчого забезпечення інноваційного розвитку України. *Вісник Академії правових наук України*. 1 (52). С. 172–182. URL: http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5587/1/Atamanova_172.pdf.

3. Давидюк О. М. Правове регулювання об'єктів інноваційних відносин в проекті Інноваційного кодексу України. *Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері*: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 14 червня 2011 р. / редкол. : С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задихайло. Харків : «ФІНН», 2011. 381 с. С. 33–36. URL: <http://ndipzir.org.ua>.

4. Задихайло Д. В. Проект Інноваційного кодексу України в контексті інноваційної політики держави. *Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері* : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 14 червня 2011 р. / редкол.: С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задихайло. Харків : «ФІНН», 2011. 381 с. С. 22–27. URL: <http://ndipzir.org.ua>.

5. Калініченко А. І. Моніторинг реалізації державної інноваційної політики за проектом Інноваційного кодексу України. *Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері* : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 14 червня 2011 р. / редкол.: С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задихайло. Харків : «ФІНН», 2011. 381 с. С. 79–82. URL: <http://ndipzir.org.ua>.

6. Шаповалова О. В. Державна підтримка інноваційної діяльності у проекті Інноваційного кодексу. *Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері* : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 14 червня 2011 р. / редкол. : С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задихайло. Харків : «ФІНН», 2011. 381 с. С. 45–47. URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/>.

ІКТ OPEN SCIENCE – НОВА ПАРАДИГМА ВІДКРИТИХ ІННОВАЦІЙ

Бистрова Юлія Вікторівна,
*кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

The article deals with actual issues of digitalization of science, influence of modern information and communication technologies "open science" and "open access" on the development of scientific knowledge for the construction of innovative ecosystems and Digital Single Market.

Keywords: ICT, Ecosystems, open access, open innovation, open science.

Рассмотрены актуальные вопросы цифровизации науки, влияния современных информационно-коммуникационных технологий open science и open access на распространение научного знания для построения инновационных экосистем и Digital Single Market.

Ключевые слова: ИКТ, экосистемы, open access, open innovation, open science.

Глобальний прогрес у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), процес цифровізації науки зумовили необхідність проведення кардинальних змін як у сфері поширення наукового знання, так і в ідеології побудови сучасних інноваційних систем для забезпечення науки, освіти, економіки. Саме завдяки виникненню і поширенню нових ІКТ активізувався рух до «відкритої науки» (*open science*), «відкритого доступу» (*open access*). Їх мета – зробити дані і результати наукових досліджень, інноваційних відкриттів доступними для усіх громадян, забезпечивши тим самим підґрунтя для економічного зростання й Digital Single Market [1].

Загальноновизнаними принципами, на яких базується відкрита наука, є: відкритий доступ і до наукових публікацій, і до первинних наукових даних, відкрите рецензування, відкрита методологія дослідження, відкриті освітні ресурси, відкритий програмний код [2]. Зро-

зуміло, що контекст відкритої науки розширюється і деталізується разом із розвитком ІКТ та їх інтеграцією в сучасні дослідницькі процеси і наукову комунікацію [3]. При цьому циркуляція нових знань на всіх етапах дослідницького процесу і системно-інтеграційна взаємодія з відкритою наукою, запровадження високотехнологічних схем формування інформаційної бази відкритої науки як парадигми відкритих інновацій та єдиного європейського науково-дослідницького простору (European Research Area, ERA) нині стали трендовими напрямками діяльності в Україні.

Однак з огляду на стрімкість багатьох процесів, їх глобалізацію, появу нових технологій, інтеграцію каналів і відкритих ресурсів наукової комунікації сьогодні потребують детального вивчення й аналізу: процеси практичного впровадження сучасних ІКТ *open science*, *open innovation*; розвиток інноваційних регіональних екосистем; напрями і шляхи підвищення ефективності гармонізації цифрових ринків з ЄС під час проведення реформ у сфері науки, технологій, економічного бізнес-партнерства у межах євроінтеграційних напрямів діяльності.

ІКТ *open science*, відкриті інновації (*open innovation*), розвиток Європейської грид-інфраструктури (EGI) ми розглядаємо як чинник розширення міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників, інформаційного забезпечення інноваційної інфраструктури в Україні й формування European Research Area, ERA [4; 5]. Таке бачення склалося в результаті аналізу сучасних тенденцій наукової комунікації, що, у свою чергу, окреслилися завдяки реалізації принципів відкритого доступу до наукового знання і втілення ідей відкритої науки. Фахівці переконані, що концепція *open access* стала основоположною для появи цілої низки проектів, актуалізованих у парадигмі відкритої науки [6]. Так, крім наукових журналів відкритого доступу, з'явилися нові типи спеціальних платформ, на яких поширюється наукова інформація. До них входять відкриті архіви (ArXiv.org, SocArXiv), бібліотеки й репозитарії, спеціалізовані соціальні мережі (Academia.edu, ResearchGate), бази даних (OpenDOAR, SHERPA) і наукометричні сервіси (Google Scholar Metrics, Altmetrics), які поступово стають

альтернативною інфраструктурою наукової комунікації та *open science* [7; 8].

Саме з успішним поєднанням і використанням нових технологій, принципів відкритого доступу пов'язані зміни в соціоекономічній системі розвитку і поширення економіки спільної участі (Sharing Economy) – економічного й соціального явища, суть якого полягає в спільному користуванні людськими і фізичними ресурсами [9]. До речі, багато форм Sharing Economy нині успішно використовується у світі в різних сферах суспільного життя, зокрема, у галузі інформаційних продуктів і послуг. Наприклад, глобальні суспільні рухи «Відкриті знання» (Open Knowledge) [10; 11], «Відкриті інновації» (Open Innovation) [11] пропагують спільне використання й поширення результатів наукових досліджень, ідей, інновацій без юридичних, суспільних чи технологічних обмежень задля загального світового прогресу, розвитку і присутності України у світовій науковій спільноті [12].

Сьогодні принципи «відкритих знань» і «відкритих інновацій» знайшли відображення в низці ініціатив Європейського Союзу. Так, у межах реалізації Стратегії розвитку «Європа – 2020» будується єдиний цифровий ринок (Digital Single Market) [13], завдяки створенню якого підтримуються відкрита наука і відкритий доступ до наукових результатів [14]. Мета його формування – надати європейській науці, промисловості і державним органам відмінну цифрову інфраструктуру – суперкомп'ютери і сховище даних. Завдяки системним дослідженням цифрової науки в програмі «Горизонт 2020» зазначалося, що єдиний цифровий ринок функціонує на таких фундаментальних засадах, як: «відкриті інновації 2.0» – «нова парадигма, заснована на моделі чотирьох спіралей. Суть даної моделі полягає в тому, що уряд, промисловість, наукові кола і громадяни працюють консолідовано, щоб спільно створювати майбутнє і здійснювати структурні зміни далеко за рамками того, що може бути зроблено однією організацією або людьми поодиноці; «відкрита наука», «спрямована на перетворення науки за допомогою інструментів ІКТ, сучасних мереж та ІК засобів, щоб зробити дослідження більш відкритими, глобальними, спільними, творчими і ближчими до суспільства» [15].

Так, єдина цифрова інфраструктура пропонує дослідникам простий і контрольований онлайн доступ до засобів, ресурсів й інструментів спільної роботи, дозволяючи їм використовувати можливості ІКТ для обчислень, підключення, зберігання даних і доступу до віртуальних дослідних середовищ та е-архівів [5].

Крім того серед ІКТ інновацій, пов'язаних, зокрема із Європейською хмарною ініціативою, вказані сучасні цифрові ф'ючерси (Digital Futures), ініціатива onlife (Onlife Initiative) і платформи колективної свідомості (Collective Awareness Platforms) [13; 16]. Звісно, імплементація стратегії ринку цифрових технологій та відкритої науки сприяє розвитку інформаційних технологій, он-лайн сервісів і поступовому втіленню загальної цифровізації окремих галузей економіки. Так, ученим вдалося ідентифікувати онлайн фандрайзинг як процес залучення ресурсів шляхом застосування мобільних та інтернет-технологій для побудови і посилення взаємодії між стейкхолдерами, зацікавленими в позитивному результаті від соціального проекту чи стартапу [2].

Підтвердженням сказаному можуть бути дані онлайн опитування 2017 Global NGO Online Technology Report, що проводилося серед 4908 неурядових організацій з 153 країн на 7 континентах. Так, за результатами опитування виявлено, що 95% респондентів погоджуються, що он-лайн технології ефективні для інтерактивного оновлення бренду організацій, рекрутингу волонтерів і соціальних змін [9].

У «Дорожній карті інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA)» [17] наголошено, що розвиток сучасної національної дослідницької системи України повинен відбуватися в контексті загального реформування економіки та побудови потужної інноваційної економічної системи. Створення єдиного європейського науково-дослідного простору (ERA) і сучасних цифрових платформ *open innovation* [18] є вірним дороговказом при формуванні загальноєвропейського ринку ідей, знань, досліджень, нововведень, *open science*, що забезпечить: 1) покращення обміну науковими знаннями; 2) багаторівневий, структурований обмін інформаційними галузевими потоками; 3) поширення знань, досві-

ду, навичок і компетенцій поміж стейкхолдерами (університетами, бізнес-організаціями, державними та громадськими організаціями) [19]. З огляду на це в єдиному середовищі цифрових технологій, що базується на *open science* та *open innovation*, мають вільно циркулювати електронні послуги, ресурси on-line, відкрита наука, відкриті інноваційні системи, дослідницькі інфраструктури й фінансові ресурси як на національному, так і на міжнародному рівні [20].

Завдяки реалізації концепції відкритих інновацій на основі мережевого взаємозв'язку відкритих інноваційних систем, консолідованих науково-дослідних проєктів і трансферу знань вже накопичено певний досвід впровадження *open innovation systems*, Smart City, кластерів і розумної економіки, регіональної екосистеми [21; 22; 18]. Йдеться, зокрема, про те, що в інноваційних моделях регіональних екосистем [18] функціонують: «регіони знань» із центрами трансферу технологій та інвестиційними фондами; центри передового досвіду (Centres of excellence) [23]; стартапи, бізнес-інкубатори; наукові парки, безпечні комунікаційні платформи; інформаційно-дослідні хаби; науково-інноваційні мережі; соціально-комунікаційні workspace; інноваційні кластери, інтелектуальні центри; інноваційні підприємства «spin-off» та «spin-out» компанії тощо.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень (Київ) передбачається, що саме *open innovation systems* як цифрові елементи сучасної моделі розвитку територіальних громад будуть об'єднуватися в одну саморегульовану інноваційну мережу [24], зв'язуватися одна з одною в режимі реального часу, забезпечуючи доступність наукових напрацювань. Саме такі відкриті інноваційні системи та ІКТ *open science* зумовлять появу нових способів взаємодії, інтернаціоналізації, консолідації у процесі створення сучасних бізнес-проєктів та прибуткових технологій [25].

Для спрощення і прискорення модернізаційних рухів створено спеціальний «євробарометр», який досліджує «ставлення до впливу оцифрування та автоматизації на повсякденне життя». Зокрема, за його допомогою у березні 2017 року було опитано 27901 громадянин ЄС. Згідно з результатами вдалося встановити, що 75 % європейців вважають оцифрування та електронізацію дієвими й ефективними

засобами впливу на розвиток економіки, 64 % вбачають те, що технології оцифрування відчутніше позначаються на суспільстві; у той же час 74 % переконані, що ІКТ замінюють більше робочих місць, ніж створюють; а 44 % респондентів, які зараз працюють, наголошують на тому, що їх робота хоча б частково може бути зроблена роботом або штучним інтелектом [5].

Невипадково, на семінарі з розробки стратегій розумних спеціалізацій «Smart specialization (RIS3): European workshop on Universities as Regional Lead Institutions», що відбувся 15 листопада 2018 р. у Австрії [26; 27], зазначалося, що помітно змінюються інструменти впровадження інноваційних знань в економіку, наголошувалося, що центри трансферу технологій, бізнес-інкубатори, цифрові платформи, стартапи, наукові парки мають взаємодіяти з університетами, як регіональними провідними інститутами. Тож, відкриті інноваційні проекти, що базуються на кращих здобутках відкритої науки, технологічні кластери, високотехнологічні знання, формування розумної спеціалізації регіонів, інноваційні дослідження, процес підприємницького відкриття (EDR) визнані сьогодні розумнішими стратегіями держави [27].

ЛІТЕРАТУРА

1. Open Science. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/open-science> (Last accessed: 17.12.2018).
2. Копанева В. О. Наукова комунікація: від відкритого доступу до відкритої науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 35–45.
3. Семячкин Д. А., Сергеев М. А., Кисляк Е. В. Открытый доступ как фундамент современной научной коммуникации. *Научное издание международного уровня – 2015: современные тенденции в мировой практике редактирования, издания и оценки научных публикаций* : материалы 4 Международ. науч.-практ. конф. 26–29 мая 2015 г. Санкт-Петербург, 2015. С. 125–130.
4. Бистрова Ю. В., Покусай Л. В. Відкритість і загальнодоступність правової науки в умовах інтеграційних процесів. *Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів* : круглий стіл. Харків, 8 черв. 2018 р. URL: http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Bystrova_Pokusay.pdf (дата звернення: 17.12.2018).

5. Realising the European Open Science Cloud: First report and recommendations of the Commission High Level Expert Group on the European Open Science Cloud / European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2016. 20 p. URL: https://ec.europa.eu/research/openscience/pdf/realising_the_european_open_science_cloud_2016.pdf#view=fit&pagemode=none.

6. Using Open Innovation to Identify the Best Ideas / by A. King, K. R. Lakhani. URL: https://www.researchgate.net/publication/257526888_Using_Open_Innovation_to_Identify_the_Best_Ideas.

7. Матюхина А. Проект «Открытая наука». URL: <https://oecdcentre.hse.ru/nletter6.5>

8. Кобушко І. М., Котенко Н. В., Бойко К. О. Використання інформаційних технологій у фандрайзингу для соціальних проектів та стартапів. *Соціальна економіка*. 2017. № 2. С. 93–99.

9. European Research Area Progress Report 2016. Technical Report / European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. 155 p. URL: http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_progress_report2016/era_progress_report_2016_technical_report.pdf

10. Knowledge Transfer from Universities to Industry Through University Technology Transfer Offices / A. Abbas [et al.]. *Наука та інновації*. 2018. № 2. С. 5–18.

11. Open Archives Initiative. URL: www.openarchives.org.

12. Ночвай В. Заходи та інструменти розвитку відкритої науки в Дорожній карті інтеграції України до Європейського дослідницького простору : презентація до виступу на 6-й Міжнар. наук.-практ. конф. «Наук. комунікація в цифрову епоху», 29–30 берез. 2018 р. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12750>.

13. Digital single market. URL: https://ec.europa.eu/commission/priorities/digital-single-market_en.

14. Цифровий порядок денний для Європи – 2020 : Європ. коміс. Брюссель, 19 трав. 2010 р. COM (2010) 245, неофіц. пер. URL: <http://eump.org/system/.../Цифровий%20порядок%20денний%20для%20Європи.pdf>.

15. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.

16. European Open Science Cloud. URL: <https://ec.europa.eu/research/openscience/index.cfm?pg=open-science-cloud>.

17. Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA) : схвалено рішенням колегії М-ва освіти і науки України протокол від 22.03.2018 № 3/1-7. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>.

18. «Відкриті інновації» в моделі функціонування регіональної інноваційної екосистеми. *Інноваційне підприємництво: креативність, комерціалізація, екосистема* : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / за ред. Ю. М. Бажала. Київ : Пульсари, 2015. Гл. 12, підрозд. 12.5. С. 222–225.

19. Second EOSC Stakeholders Forum : 21–22 November 2018 at the Austria Center Vienna. URL: <https://eoscipilot.eu/events/second-eoscipilot-stakeholders-forum>.

20. Згуровский М. З., Петренко А. И. Цифровая наука в программе «Горизонт 2020». *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2015. № 1. С. 7–20.

21. Андрощук Г. О. "Модель відкритих інновацій" в інноваційних системах: аспекти інтелектуальної власності. *Проблеми науки*. 2015. № 9/10. С. 63–71.

22. Ванхвавербеке В., Торккелі М., Трифілова А. А. «Открытые инновации»: Scio me nihil scire I. *Інновації*. 2010. № 7. С. 3–5.

23. Ревуцька Н. В. Концепція відкритих інновацій у сучасному бізнесі: теоретичні і практичні аспекти. *Економіка підприємства: теорія та практика* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 12 жовт. 2012 р. Київ : КНЕУ, 2012. С. 188–190.

24. Олійник Д. І. Інноваційний розвиток територіальних громад в умовах четвертої технологічної революції: пріоритети та перспективи : аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ : НІСД, 2018. 52 с.

25. Чесбро Г. Открытые инновации : создание прибыльных технологий / пер. с англ. В. Н. Егорова. Москва : Поколение, 2007. 336 с.

26. Будущее инновационных экосистем: умный семинар по специализации подчеркивает ведущую роль университетов. URL: <https://en-gb.facebook.com/>

27. EUA Annual Workshop on RIS3. Smart specialisation (RIS3): European workshop on universities as regional lead institutions : 13 November 2018. URL: <https://eua.eu/events/5-eua-annual-workshop-on-ris3.html>.

ДО ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРУКТУР

Борисов Ігор Вячеславович,
*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

The theses are devoted to the research of the problem of creating innovative structures. It is proved that the innovative structures of type A and type B are created in a way preliminarily modeled by the state for each of them. The emergence of an innovative structure of type A precedes its registration as a legal entity. The acquisition of the status of the innovation structure, which gives the right to receive benefits and benefits, takes place in compliance with the established procedure, the last stage of which is the inclusion of the relevant structure in the State Register of Innovative Structures and the issuance of the relevant certificate.

Keywords: innovation activity, innovative enterprise, innovation system, innovative structure.

Тезиси посвящені дослідженню проблеми створення інноваційних структур. Доказується, що інноваційні структури виду А і виду Б створюються способом, який заздалегідь смодельовано державою для кожного з них. Виникненню інноваційної структури виду А передшествує її реєстрація в якості юридичного лица. Прибуття статусу інноваційної структури, даючого право на отримання пільг і переваг, відбувається з дотриманням встановленої процедури, останнім етапом якої є включення відповідної структури в Державний реєстр інноваційних структур і видача відповідного свідчення.

Ключевые слова: інноваційна діяльність, інноваційне підприємство, інноваційна система, інноваційна структура.

Формування інноваційної системи України – найважливіша потреба суспільства, яка включає створення відповідних економічних, правових і організаційних механізмів, які б гарантували реалізацію

і захист прав та інтересів інноваційних структур, які створюються з метою інтенсифікації розроблення, виробництва та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції із спрямуванням взаємоузгоджених дій наукових організацій, закладів освіти, промислових підприємств та інших суб'єктів на задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощування експортного потенціалу країни.

Інноваційна структура (підприємство, організація) здійснює інноваційну діяльність, розробляє, впроваджує і реалізує затребувану на ринку конкурентоспроможну продукцію (товари, роботи, послуги), володіє наступним колом ознак інноваційності: наявність продажу інноваційної продукції; наявність витрат на інновації, в тому числі витрат на дослідження і розробки; використання об'єктів інтелектуальної власності для посилення конкурентних переваг продукції, що випускається.

Будь-яка інноваційна структура може володіти тими чи іншими ознаками інноваційності, але усталеним є підхід, що кожна з ознак відображує один або сукупність інноваційних процесів, які протікають в цій структурі. Причому сполука цих ознак і процесів може бути будь-якою, що залежить від безлічі зовнішніх і внутрішніх умов та їх змін, що лише підкреслює головну мету інноваційної діяльності – ефективне використання ресурсів, підвищення прибутку, зростання обсягів виробництва і продажів затребуваної на ринку продукції.

Найбільш поширеним різновидом інноваційної структури є інноваційне підприємство, яке відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» [1] може функціонувати як: інноваційний центр, бізнес-інкубатор, технополіс, технопарк тощо. Разом із тим аналіз положень інноваційного законодавства, зокрема Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів [2] дає можливість дійти висновку, що інноваційні структури бувають двох видів, а саме або юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що створена відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів її учасників (вид Б), з визначеними галуззю діяльності та типом функціонування, орієнтованим на створення та

впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції (абз. 1 п. 2).

Інноваційні структури виду А створюються в порядку, встановленому законодавством для відповідних організаційних форм суб'єктів підприємництва (підприємство, об'єднання підприємств, господарські товариства тощо). Інноваційні структури виду Б створюються шляхом укладення учасниками інноваційної структури договору про спільну діяльність, який повинен містити відомості про склад учасників, їх права та обов'язки, пріоритетні напрями діяльності, органи управління і керівний орган, їх повноваження та порядок прийняття ними рішень, порядок фінансування діяльності органів управління і керівного органу, порядок прийняття нових учасників та виключення з числа учасників інноваційної структури, порядок ліквідації інноваційної структури (припинення дії договору).

Таким чином, можна констатувати, що інноваційні структури виду А і виду Б починають свій життєвий шлях з етапу виникнення способом, який заздалегідь змодельований державою для кожного з цих видів. Держава, застосовуючи до інноваційних структур виду А таку форму як реєстрація, визнає цю структуру суб'єктом права, а рішення відповідного органу і видача свідоцтва, повинні розглядатися як підтвердження виникнення юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, що створюється для здійснення інноваційної діяльності. При цьому подачу засновником (засновниками) відповідних документів до органів реєстрації слід розцінювати лише як намір останнього (останніх) реалізувати своє суб'єктивне право на здійснення у формі юридичної особи інноваційної діяльності.

Діяльність щодо створення юридичної особи представляє собою певний процес, рух від мети – реалізації суб'єктивного права на створення юридичної особи, наприклад, підприємницького товариства, що займалося би здійсненням інноваційної діяльності, до досягнення певного результату – отримання свідоцтва з внесенням саме цього підприємницького товариства до відповідного Реєстру. Для реалізації свого права засновникам, перш за все, слід вирішити багато складних і важливих питань, пов'язаних з правовим положенням і діяльністю юридичних осіб.

Набуття статусу інноваційної структури дає право на отримання податкових, валютно-фінансових та інших, передбачених законодавством пільг та переваг. Відбувається це з дотриманням встановленої процедури, першим етапом якої є розробка і затвердження уповноваженим на це органом (Комісією з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів (далі – Комісія) [3] проекту діяльності інноваційної структури, який повинен містити: визначення концепції та цілей функціонування інноваційної структури; визначення основного інноваційного продукту (товару, виду послуг); техніко-економічне обґрунтування; інформацію про учасників інноваційної структури; інформацію про її органи управління та положення про орган управління науково-технічною діяльністю інноваційної структури, погоджене з Міністерством освіти і науки України (далі – МОН); бізнес-план, який передбачає комплекс підготовчих робіт з розгортання інноваційної структури (проведення необхідної інформаційно-рекламної роботи, залучення коштів заінтересованих українських та іноземних інвесторів, виділення відповідної земельної ділянки тощо), робоче освоєння території, будівництво і оснащення конкретних об'єктів, формування творчих колективів, опрацювання організаційно-економічного механізму функціонування інноваційної структури, створення бізнес-центру, технологічних інкубаторів, інноваційних фондів, навчальних закладів, консалтингових і страхових фірм тощо, міжнародне співробітництво, виробничу та комерційну діяльність.

Проект діяльності інноваційної структури разом з її статутом або договором про спільну діяльність подаються до Комісії, яка: організує проведення їх експертизи і визначає відповідність критеріям діяльності для набуття відповідного статусу; готує експертний висновок та пропозиції щодо надання інноваційній структурі відповідного статусу, на підставі якого МОН здійснює реєстрацію інноваційної структури та її основного інноваційного продукту шляхом включення структури до Державного реєстру інноваційних структур та видачі відповідного свідоцтва встановленого зразка.

Таким чином, виникнення інноваційної структури – це особливий вид діяльності засновників (учасників) і відповідних державних

органів, що представляє собою сукупність певних послідовностей, які можна вважати стадіями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266 (із змінами).
2. Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 1996 р. № 549. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-%D0%BF/card2#Card>.
3. Положення про Комісію з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2003 р. № 1219. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2003-%D0%BF> (дата звернення: 07.03.2019 р.).

СПЕЦІАЛЬНИЙ РЕЖИМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ

Матвєєва Анастасія Володимирівна,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник

НДІ правового забезпечення

інноваційного розвитку НАПрН України

The scientific work analyzes modern approaches to understanding the special mode of management, as well as the special legal regime of innovation activity. The author analyzed the main regulatory and legal acts in this area, as well as set out proposals for amending the current legislation of Ukraine.

Keywords: legal regime, special legal regime, special mode of innovation activity, legal facilities, draft of the Innovation Code.

В научной работе проанализированы современные подходы к пониманию специального режима хозяйствования, а также специального правового режима инновационной деятельности. Автором проанализированные

основные нормативно-правовые акты в этой сфере, а также изложены предложения касательно внесения изменений в действующее законодательство Украины.

Ключевые слова: правовой режим, специальный правовой режим, специальный режим инновационной деятельности, правовые средства, проект Инновационного кодекса.

Сьогодні відбувається завершальна фаза переходу розвинутих країн світу від економіки індустріального типу, ефективність якої будується більшою мірою на використанні капіталу, до постіндустріальної економіки, ефективність якої визначається розвитком і використанням саме теоретичного знання. Поштовхом до зайняття високих позицій у міжнародній економіці окремими країнами є використання ними переважно досягнень фундаментальної науки, інформації і знань, результатом діяльності яких є інновації. Інновації зумовлюють трансформації економіки та суспільних відносин, а також дозволяють задовольнити потреби суспільства за рахунок створення товарів та послуг високої якості, підняти рівень життя населення і т.д.

Проблеми правового забезпечення встановлення режиму провадження господарської діяльності є сьогодні ключовим при веденні бізнесу в Україні. Держава через закладені правовому режимі господарювання засоби і механізми правового регулювання може як стимулювати підприємницьку активність, так і встановлювати певні обмеження у здійсненні окремих видів господарської діяльності.

Так, задля підвищення інвестиційної привабливості, створення нових робочих місць, підтримки «депресивних» регіонів або галузей господарювання використовуються заохочувальні правові засоби. У разі необхідності посилення державного контролю за веденням господарської діяльності – вводиться обмежувальний правовий режим господарювання. У певних випадках існує потреба у встановленні балансу заохочувальних та обмежувальних засобів одночасно – вводиться обмежувально-заохочувальний правовий режим господарювання.

Уперше у законодавстві України поняття «спеціальний режим господарювання» (далі – СПР господарювання) запроваджено ГКУ. При цьому кодексом передбачені різновиди спеціальних ре-

жимів господарювання (Розділ 8 ГКУ, Глави 39-41), проте немає визначення самого поняття СПР господарювання, його ознак, засобів державного регулювання, які є невід’ємною складовою будь-якого правового режиму, критеріїв розмежування на види, тобто законодавчо не закріплено фактично базовий інструментарій СПР господарювання.

На думку авторів коментарю до Господарського кодексу, «спеціальний режим господарювання – це інститут господарського права, що визначає особливий порядок здійснення господарської діяльності на визначеній території або в певній галузі економіки, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і запроваджується для досягнення цілей, встановлених державою» [1, с. 612].

Очевидно, єдності думок дослідників щодо визначення спеціального правового режиму не спостерігається. Так, спеціальний правовий режим визначається як: 1) надання іноземцям в якій-небудь сфері прав та/або встановлення для них певних обов’язків, що відрізняються від тих, які надаються в цій сфері для власних громадян відповідної держави [2, с. 46]; 2) надання іноземцям правового стану, що відрізняється від правового режиму громадян в сторону зменшення прав іноземців [3, с. 96]; 3) надання спеціальних прав, які найчастіше встановлюються у договірній практиці [4, с. 307]; 4) надання іноземцям в якій-небудь сфері певних прав та (або) встановлення для них певних обов’язків [5, с. 94]; 5) інститут господарського законодавства, що визначає особливий порядок здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки або у процесі здійснення господарського договору, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, та вводиться для досягнення цілей, встановлених державою [6, с. 835]; 6) особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється відносно до певного кола суб’єктів або сфери їх діяльності та який відрізняється від загального режиму або пільговою, або обмежувальною направленістю регулювання, обумовленою публічним інтересом, проявляючись у всіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, піль-

ги, форми державної підтримки, обмеження, заборони та додаткові підстави юридичної відповідальності [7, с. 86]; 7) правовий режим, який встановлює особливий порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводить державою з метою забезпечення розумного сполучення публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання [3, с. 4].

О. Р. Зельдіна визначає спеціальний правовий режим господарювання як правовий режим, що визначає порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводить державою з певною метою для забезпечення розумного сполучення публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання [8, с. 9].

До видів СПР господарювання відносяться: СПР господарювання у спеціальних (вільних) економічних зонах; концесії; виключна (морська) економічна зона України; на державному кордоні України; в санітарно-захисних та інших охоронних зонах, територіях та об'єктах, що особливо охороняються; спеціальний режим господарювання в окремих галузях народного господарства; території пріоритетного розвитку; спеціальний режим господарювання в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації; спеціальний режим господарювання в умовах воєнного стану.

Виходячи з такої класифікації можна зробити висновок, що законодавець розрізняє: спеціальний правовий режим господарювання (як загальне поняття) та спеціальний правовий режим господарювання в окремих галузях народного господарства (як родове поняття). Причому до останнього закон відносить спеціальний режим господарювання у Збройних Силах України.

Отже, можна виділити два види спеціальних режимів господарювання: спеціальний правовий режим господарювання загального типу та галузевий спеціальний правовий режим.

Спеціальний правовий режим загального типу визначає «правила гри» для видів господарської діяльності, передбачених Розділом 8 ГК України. Галузевий спеціальний правовий режим господарювання стосується лише окремих галузей економіки, прямо визначених законом як таких, що потребують стабілізації та прискореного розвитку.

Як указує Зельдіна О. Р., особливостями спеціального правового режиму є: поєднання норм права, що встановлюють специфіку правового регулювання для досягнення певних цілей; використання специфічних правових засобів; відособленість юридичних норм, які комплексно регулюють організацію та здійснення господарської діяльності [8, с. 9]. Таран Л. В. підкреслює, що однією із суттєвих ознак спеціального правового режиму є те, що він надається спеціальному суб'єкту [7, с.126].

Необхідною передумовою формування міцної економічної системи у нашій державі є стимулювання інноваційної діяльності. Так, цей пріоритет закріплено і у низці нормативних актів. Однак, як вірно підмічає Ю. Є. Атаманова, питання про правові режими інноваційної діяльності, незважаючи на формальну простоту, змістовно досить складне і зачіпає багато суміжних проблем правового регулювання інноваційних відносин [9, с. 73].

Перш за все варто зауважити, що спеціальний режим інноваційної діяльності включає в себе різноманітні пільги, гарантії, засоби державного стимулювання, які повинні розповсюджуватись на всі об'єкти інноваційної діяльності, передбачені у ст. 4 Закону «Про інноваційну діяльність». Однак, вважаємо, що для різних об'єктів інноваційної діяльності слід встановити різні спеціальні правові режими.

По-друге, на сьогодні нормами законодавства встановлено заохочувальний режим для окремих інноваційних проектів, які пройшли експертизу та визнані інноваційними або пріоритетними інноваційними проектами. Так, ст. 6 Закону України «Про інноваційну діяльність» прямо вказано на можливість отримання державної підтримки для виконання інноваційних проектів, а ст. 12 та 13 цього ж Закону визначено критерії віднесення проектів до інноваційних або

пріоритетних інноваційних проєктів – перш за все, це повинна бути їх державна реєстрація.

Необхідно окремо акцентувати увагу на тому, що незважаючи на наявність окремих норм законодавства, які регулюють інноваційну діяльність, встановлення спеціальних правових режимів інноваційної діяльності, визначення критеріїв надання спеціального режиму і т.д., інноваційна активність суб'єктів господарювання є й до цих пір досить низькою. Це означає, що залучення інвестицій у інноваційне виробництво майже не відбувається. І, на нашу думку, головною причиною є недосконалість законодавства у цій сфері. При цьому ще у 2011 році було розроблено проєкт Інноваційного кодексу України, в якому у стислому вигляді було запропоновано норми, які б могли суттєво підвищити рівень правової регламентації функціонування усієї національної інноваційної системи. Проте, на жаль, цей проєкт й досі не було прийнято.

Окрема увага (і окремий розділ) у цьому проєкті приділена питання запровадження спеціальних режимів інноваційної діяльності.

Зокрема, ч. 2 ст. 8.1 чітко встановлено, що спеціальний правовий режим встановлюється **для реалізації окремих інноваційних проєктів, які зареєстровані як інноваційні, пріоритетні інноваційні або стратегічні інноваційні проєкти**. А також визначено основні види спеціальних режимів інноваційної діяльності та підстави їх класифікації: 1) залежно від мети запровадження – може встановлюватись заохочувальний, обмежувальний або заохочувально- обмежувальний спеціальний режим інноваційної діяльності; 2) залежно від сфери дії – спеціальний режим інноваційної діяльності може запроваджуватись як на окремій території, так і в окремих галузях народного господарства, а також для реалізації інноваційних проєктів суб'єктами інноваційної діяльності [10, с. 130-131].

При цьому досить важливим здобутком законопроекту є виокремлення засобів реалізації спеціальних режимів інноваційної діяльності залежно від виду інноваційних проєктів. На підставі результатів експертизи проєкти впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності, інноваційних розробок чи інновацій-

них продуктів визнаються Міжвідомчою комісією забезпечення інноваційного розвитку інноваційними проектами, пріоритетними інноваційними проектами та стратегічними інноваційними проектами відповідно по положень цього Кодексу.

Суб'єкт інноваційної діяльності, проект впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності, інноваційних розробок чи інноваційних продуктів якого зареєстровано як інноваційний проект, отримує для реалізації цього інноваційного проекту пільговий податковий режим, який полягає у наданні такому суб'єкту пільг зі сплати податку на додану вартість, податку на прибуток підприємства, податку на землю, а також отримує пільги зі сплати митних платежів та зборів і можливість здійснювати прискорену амортизацію основних фондів.

Суб'єкт інноваційної діяльності, проект впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності, інноваційних розробок чи інноваційних продуктів якого зареєстровано як пріоритетний інноваційний проект, отримує для реалізації цього інноваційного проекту пільги, передбачені частиною другою цієї статті, а також право та одержання державної підтримки у формі: повного безвідсоткового кредитування; часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування; повної чи часткової компенсації відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів; надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів; майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування».

Суб'єкт інноваційної діяльності, проект впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності, інноваційних розробок чи інноваційних продуктів якого зареєстровано як стратегічний інноваційний проект, отримує для реалізації цього інноваційного проекту пільги, передбачені частиною другою та третьою цієї статті, а також особливі форми державної підтримки, зокрема реалізує стратегічний інноваційний проект за державним замовленням та на умовах повного державного фінансування.

Надзвичайно актуальним є питання щодо порядку та строків запровадження спеціальних режимів інноваційної діяльності. Так, підставою для реалізації інноваційного проекту на умовах, установлених спеціальним режимом інноваційної діяльності, є отримання суб'єктом інноваційної діяльності свідоцтва про реєстрацію інноваційного проекту, або свідоцтва про реєстрацію інноваційного пріоритетного проекту, або свідоцтва про реєстрацію інноваційного стратегічного проекту. Спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується на строк дії цього свідоцтва.

Визначення спеціального правового режиму інноваційної діяльності міститься і у Законі України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків», відповідно до п. 7 статті 1 якого спеціальний режим інноваційної діяльності визначається як правовий режим, який передбачає надання державної підтримки щодо стимулювання діяльності технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств при реалізації проектів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків.

При цьому вказуються й окремі правові засоби цього режиму, зокрема, встановлено, що спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується для технологічного парку строком на 15 років і діє при виконанні проектів технологічного парку (стаття 3 Закону).

Форми державного сприяння інноваційній діяльності технопарків визначені такі: державна фінансова підтримка та цільове субсидювання проектів технологічних парків. Державна фінансова підтримка технопарків полягає у спрямуванні виділених з бюджету коштів на повне або часткове (до 50 відсотків) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) проектів технологічних парків.

Для реалізації проектів технологічних парків технологічним парком, їх учасникам та спільним підприємствам, що виконують проекти технологічних парків, державою надаються цільові субсидії у вигляді: сум ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, при ввезенні в Україну для реалізації проектів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні.

Суми ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України при ввезенні в Україну для реалізації проектів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні, технологічні парки, їх учасники та спільні підприємства не перераховують до бюджету, а зараховують на спеціальні рахунки технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств.

При цьому на спеціальні рахунки учасників технологічних парків та спільних підприємств, які є виконавцями проектів технологічних парків, зараховуються 50 відсотків сум ввізного мита, а решта 50 відсотків сум ввізного мита зараховуються на спеціальний рахунок керівного органу відповідного технологічного парку.

Зараховані на спеціальні рахунки технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств кошти цільових субсидій використовуються технологічними парками, їх учасниками та спільними підприємствами при реалізації проектів технологічних парків на: проведення наукових, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків; створення, розвиток, модернізацію та реконструкцію науково-технологічних, експериментальних та дослідно-промислових дільниць, у тому числі на інструменти, обладнання та устаткування, що використовуються для цілей інноваційної діяльності; підготовки конструкторської та технологічної документації, технічних умов, технічних проектів та витрати на підготовку виробництва інноваційної продукції; патентування розробок, придбання прав на об'єкти права інтелектуальної власності (патентів, ліцензій на використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, ноу-хау тощо); накладні та поточні витрати (на матеріали, технічне забезпечення тощо), що виникають у ході інноваційної діяльності; придбання обладнання, устаткування та інших засобів виробництва, пов'язаних з впровадженням інновацій; науково-організаційну діяльність керівного органу технопарку, проведення та участь у роботі наукових, науково-технічних конференцій, семінарів та виставок, публікацію результатів наукових досліджень за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків.

Варто зауважити, що комплексно проблема стимулювання інноваційної активності підприємців через механізми правового регулювання сьогодні в Україні не вирішена. Важливо провести моніторинг базових понять та їх визначень, а також привести законодавство до єдиного знаменника. У цьому контексті доцільним ми вважаємо проведення відкритої науково-підприємницької дискусії з метою виявлення «гострих» питань та моделювання механізмів їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України /кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; за заг. ред. В.К. Мамутова. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 688 с.
2. Кибенко Е. Р. Международное частное право: [учебное пособие] Харків : Эспада, 2003. с. 46.
3. Горлов А. И. Национальный режим иностранцев в международной практике / В кн. Вопросы теории и практики современного международного права. Москва : Изд-во ИМО, 1960. С. 96.
4. Международное право: [учебник] / Под ред. Н. Т. Блатовой. Москва: Юрид. лит., 1987. С. 307.
5. Черниченко С. В. Личность и международное право Москва: Международные отношения, 1974. С. 94.
6. Хозяйственное право: [учебник] / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 835.
7. Таран Л. В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование). Харків : Видавець СПД ФО-П Вапнярчук Н.М., 2004. 256 с.
8. Зельдіна О. Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.04 – господарське право; господарське процесуальне право. Донецьк, 2007. 40 с.
9. Атаманова Ю. До питання про правові режими інноваційної діяльності. *Право України*. 2010. № 8. С. 72–79.
10. Проект Інноваційного кодексу України. Харків: Право, 2011. 136 с.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЛІСОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Савчук Олена Олександрівна,
*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрН України*

The article considers the main problems of the development of the innovation infrastructure of the timber industry complex of Ukraine. The importance of ensuring the ecological-oriented and rational use of forest resources and attracting investments has been substantiated. The importance of improving the competitiveness of products of the timber industry complex and the development of a mechanism for the implementation of standards that regulate the development of multifunctional forest management, close to the nature of forestry and reduced pressure on the environment.

Keywords: forest, timber industry complex, forestry, forest relations.

В статье рассмотрены основные проблемы развития инновационной инфраструктуры лесопромышленного комплекса Украины. Обоснована важность обеспечения эколого ориентированного и рационального использования лесных ресурсов и привлечения инвестиций. Важность повышения конкурентоспособности продукции лесопромышленного комплекса и разработка механизма реализации норм, которые урегулируют развитие многофункционального ведения лесного хозяйства, приближенного к природе лесничества и уменьшение давления на окружающую среду.

Ключевые слова: лес, лесопромышленный комплекс, лесное хозяйство, лесные отношения.

Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджені Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері визначає недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економіч-

них механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під полежахисними лісовими смугами.

Координація робіт з охорони та відтворення лісів здійснюється центральними (у лісах державної власності) та місцевими органами виконавчої влади (у лісах комунальної власності). Близько 0,8 мільйона гектарів лісових земель державної власності (у тому числі полежахисні лісові смуги) не надані в користування і віднесені до земель запасу. Нечітке визначення правового статусу щодо управління землями під полежахисними лісовими смугами призводить до істотного погіршення стану насаджень та їх загибелі [1].

Лісистість становить 15,9 відсотка території України. Ліси на території держави розміщені нерівномірно, від 3,7 відсотка у Запорізькій до 51,4 відсотка у Закарпатській областях. Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків, для досягнення якого необхідно створити більше двох мільйонів гектарів нових лісів. Водночас створення нових лісів не повинне здійснюватися шляхом заліснення унікальних степових ділянок [1].

Ліси України займають площу 9573,9 тис. га. Найбільш лісистими регіонами України є Закарпатська (656,7 тис. га), Івано-Франківська (571,0 тис. га; 41,0 %), Рівненська (729,3 тис. га; 36,4 %) та Житомирська (1001,6 тис. га; 33,6 %) адміністративні області, тоді як найнижчі показники мають Херсонська (116,3 тис. га; 4,1 %), Миколаївська (98,2 тис. га; 4,0 %) та Запорізька (101,0 тис. га; 3,7 %) області. За показником лісистості Україна поступається більшості європейських країн, зокрема Фінляндії (64,7 %), Швеції (60,3 %), Італії (32,7 %), Німеччині (30,1 %), Польщі (28,6 %), Франції (27,6 %) та ін. [2].

Лісовий комплекс – це економічно доцільна система підприємств, діяльність яких зумовлена використанням лісових ресурсів, що розвиваються внаслідок (на основі) досягнення конкурентних переваг і географічної концентрації на умовах державно-приватного партнерства. Залежно від природних, соціально-економічних, історичних умов, матеріально-технічної бази, кінцевої продукції (послу-

ги), конкурентоспроможної на світовому ринку та циклу, що лежить в її основі, виділено структуру лісових підкомплексів (така класифікація відповідає поділу лісів на категорії захисності): лісопромисловий, лісопродовольчий, лісорекреаційний, лісополезахисний, лісоекологічний [3].

Лісопромисловий комплекс є виробничо-економічним комплексом, поєднання якого створюється тим, що різні його субгалузі та виробництва мають справу з однією основною сировиною – деревиною – і часто виробляють хоч і різну, проте взаємозамінну продукцію. Він є унікальний тим, що його виробничо-економічна система обумовлена функціонуванням технологічного ланцюга: лісовирощування – лісозаготівля – переробка – випуск кінцевої продукції, центральним елементом якого є сировина деревного походження. [4, с. 243].

У науковій літературі існує точка зору про те, що лісопромисловий комплекс можна цілком об'єктивно інтерпретувати не просто як економічну (виробничу) систему але перш за все як еколого-економічну систему, яка на певній конкретній території під дією притаманних лише їй специфічних факторів та умов досягає того чи іншого рівня розвитку і має певний потенціал [5].

Стратегічним завданням лісогосподарського виробництва України є максимально можливе забезпечення лісоспоживачів власними лісосировинними ресурсами та поліпшення екологічної ситуації. Ця проблема вирішуватиметься на основі врахування таких складових лісових відносин, як фінансово-економічні, правові, організаційні, управлінські засади у сфері охорони, використання і відтворення лісових ресурсів. Гармонізація цих складових забезпечить у майбутньому збалансований розвиток лісового комплексу України [3].

У функціонуванні лісопромислового комплексу важливе значення має нормативно-правова база. Вона має свої особливості, що пов'язані в першу чергу із природною обумовленістю діяльності, тобто залежить від природних об'єктів і процесів їх функціонування та розвитку. Ринкові умови господарювання разом із розширенням самостійності підприємств лісового комплексу актуалізували роль формування і практичного застосування цілісного механізму еконо-

міко-правової відповідальності. Винятково важливим у цьому плані є досягнення оптимального поєднання ринкових механізмів та заходів державного регулювання процесами міжгалузевих виробництв та раціонального використання лісових ресурсів і ефективного їх відтворення. [4, с. 245].

В Україні лісопромисловий комплекс формується в умовах лісодефіциту. Недостатній рівень лісистості території України, низька продуктивність лісів, корупція в лісовій галузі спричиняють складнощі у забезпеченні лісопромислового комплексу власною сировиною і призводять до зростання залежності його від імпорту. Для вирішення даної проблеми слід переходити на комплексне використання лісових ресурсів та вести пошук заміників лісової сировини. Лісопромисловий комплекс потребує реконструкції і переозброєння діючих підприємств, впровадження інноваційних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій на основі світових досягнень науки і техніки. Поглиблення комплексної переробки деревини, збільшення в обсягах виробництва напівфабрикатів і виробів з деревини (меблів, столярнобудівельних виробів, паперу, картону, паперових виробів та друкованої продукції тощо) неможливе без інвестицій та державної підтримки. Стратегічними напрямками розвитку лісопромислового комплексу України є: забезпечення екологічно орієнтованого та комплексного використання лісових ресурсів; забезпечення в повній мірі сировиною вітчизняних товаровиробників; перехід до комплексної переробки деревини; проведення модернізації підприємств; впровадження інноваційних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій; збільшення інвестицій; підвищення конкурентоспроможності продукції лісопромислового комплексу; подолання корупції в лісовому господарстві [5].

Однак, відсутність системи фінансування лісогосподарської діяльності, особливо у східних і південних регіонах України, призвела до припинення робіт із створення захисних лісових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях та невиконання попереджувальних протипожежних заходів у лісах, що підвищило ризик виникнення лісових пожеж, осередків шкідників і хвороб лісу, всихання лісів і погіршення екологічної ситуації [1].

Складовими загальноекономічних та спеціальних принципів забезпечення, комплексного використання лісоресурсного потенціалу в умовах ринкових відносин є: 1) принцип збалансованості, який передбачає рівномірне та взаємоузгоджене використання компонентів лісоресурсного потенціалу в усіх видах діяльності у лісовому комплексі: лісовому та мисливському господарстві, лісовій, деревообробній та целюльозно-паперовій промисловості, а також у рекреаційній сфері; 2) принцип невиснажливості – полягає у збереженні біологічної різноманітності, підвищення продуктивності і здатності до відновлення складових лісоресурсного потенціалу, з метою виконання екологічних, економічних та соціальних функцій лісу на локальному, регіональному, національному та загальносвітовому рівнях; 3) принцип раціональності – продуманості, обґрунтованості, розсудливості, перехід до інтенсивного використання лісоресурсного потенціалу (за рахунок безвідходного використання наявних ресурсів); 4) принцип багатофункціональності, що передбачає інтенсивне залучення максимальної кількості компонентів лісоресурсного потенціалу в господарський оборот з метою найбільш повного розкриття та використання їх функціонального призначення. [7, с. 38].

Важливого значення в процесі розробки програми реалізації проекту ведення лісового господарства у Закарпатті «FORZA» набуло впровадження сталого, багатофункціонального лісового господарства з особливою увагою до управління навколишнім середовищем, запобігання природних лих та поліпшення життєвого рівня місцевого населення. Досягнення поставленої мети супроводжувалося наступними цілями проекту: – багатофункціональне ведення лісового господарства: подальший розвиток і посилення багатофункціонального ведення лісового господарства з використанням таких засобів, як наближене до природи лісівництво та лісозаготівля зменшеного тиску, з метою підтримання функцій лісу і збільшення виробництва лісових товарів і послуг; – економіка лісового господарства та ринкова орієнтація: підсилити життєздатність економічних заходів, що базуються на лісі, шляхом запровадження ринково-орієнтованих підходів та належних економічних методик у веденні лісового господарства та захисті ландшафту; – компонент поліпшення добробуту

населення: поліпшення добробуту місцевого населення через кращий доступ до лісових ресурсів, співпрацю між лісовою службою і місцевими громадами – шляхом залучення приватного сектору; – лісова політика, застосування закону та отриманий досвід: на основі досвіду, отриманому в процесі виконання заходів проекту, сприяти та підтримувати розвиток лісової політики і застосування закону шляхом надання відповідних результатів і обґрунтувань тим, хто формує політику на всіх рівнях [8, с. 107].

У Концепції реформування та розвитку лісового господарства України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. № 08-р з метою забезпечення сталого розвитку лісового господарства та підвищення ролі лісового сектору в державі, визначені такі основні завдання: розроблення критеріїв (показників) ефективного управління лісами; збільшення лісистості території до науково обґрунтованого рівня; нарощування ресурсного та екологічного потенціалу лісів; забезпечення біологічного різноманіття лісових екосистем; підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних факторів навколишнього середовища, зростаючого техногенного навантаження, змін клімату; ефективне використання лісових ресурсів в умовах ринкових відносин; – удосконалення фінансово-економічного механізму; забезпечення самоокупності та прибутковості ведення лісового господарства в лісозабезпечених регіонах; сприяння розв'язанню соціально-економічних проблем територіальних громад; посилення правового захисту працівників лісової охорони [9].

Отже, до основних проблем розвитку лісопромислового комплексу можна віднести:

- 1) відсутність механізму врегулювання забезпечення сталого розвитку лісового господарства;
- 2) недостатній рівень лісистості території України;
- 3) низька продуктивність лісів;
- 4) відсутність інвестиційної складової як з боку держави, так і залучення альтернативного фінансування тощо.

Задля подолання вищезгаданих проблем необхідне забезпечення еколого орієнтованого та раціонального використання лісових ресурсів, залучення інвестицій [10], підвищення конкурентоспроможності

продукції лісопромислового комплексу та найголовніше – розробка механізму (процедури) [11, 12] реалізації норм, що врегулюють на законодавчому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 р. Закон України № 2697-VIII. *Голос України*. 30.03.2019. № 62.
2. Легеца Ю. О. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів. Дис. доктора юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 512 с.
3. Дребот О. Сутність лісового комплексу: теоретичні та методологічні аспекти. *Економіст*. № 10. 2011. С. 14-16.
4. Попадинець М. Н. Лісопромисловий комплекс як складова внутрішнього ринку України. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 4. С. 242–246.
5. Івануса А. В. Оптимізація виробничих зв'язків підприємств територіального лісопромислового комплексу за критеріями еколого-економічної ефективності: дис... канд. екон. наук. Львів, 2003. 224 с.
6. Ярошенко І. В. Стан та тенденції розвитку лісопромислового комплексу України. URL: [Downloads/3174-9251-1-SM.pdf](https://www.researchgate.net/publication/3174-9251-1-SM.pdf)
7. Хвесик М. А. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу: механізм стимулювання, інституціонально-інвестиційне забезпечення. Монографія. Київ: ТОВ «ДКС», 2011. 498 с.
8. Лендел М. А., Жулканич В. О. Особливості сталого управління розвитком лісопромислового комплексу закарпатської області. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. Серія Економіка. Вип. 1(9). С. 105-110.
9. Концепція реформування та розвитку лісового господарства України, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. № 208-р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 16. С. 224.
10. Савчук О. О. Правове регулювання інвестування лісогосподарської діяльності. *Від правової охорони Української РСР до екологічного права України*: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції 26 травня 2017 р., м. Київ / Укладачі: В. В. Носік [та ін.]; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Чернівці, 2017. С. 306–310.
11. Савчук О. О. Процедурні правовідносини у лісовому законодавстві України: монографія. Харків, Видавництво «Фінарт», 2016. 242 с.;
12. Савчук О. О. Процедурні правовідносини у лісовому законодавстві України. Дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 198 с.

СУЧАСНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Носань Ангеліна Сергіївна,
*студентка 6 групи, 4 курсу, 3 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Курашова Інна Миколаївна,
*молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України*

The report is devoted to the study of the issues of modern innovative development of Ukraine, the urgent problems of the National innovation system of Ukraine and the ways to solve and overcome them.

Keywords: innovation, national innovation system, innovative development.

Доклад посвящен изучению вопросов современного инновационного развития Украины, насущных проблем Национальной инновационной системы Украины и предложены пути их решения и преодоления.

Ключевые слова: инновации, национальная инновационная система, инновационное развитие.

За роки незалежності рівень розвитку інноваційних систем в Україні значно знизився і продовжує погіршуватись. Наша держава втрачає свої позиції у виробництві наукоємної продукції. Інноваційна активність підприємств втричі нижча, аніж в державах-членах Європейського Союзу. Наша держава, перетворюючись на постачальника сировинних ресурсів та виробів з незначної доданої вартості на зовнішні ринки, втрачає позиції у виробництві наукоємної продукції.

На нашу думку, сучасна національна інноваційна система (далі – НІС) формується під дією таких основних чинників, як: наявність та розмір природних та трудових ресурсів; рівень та особливості розви-

тку інститутів держави; обсяг та форми підприємницької діяльності. Тобто формування НІС визначається створенням сприятливого економічного і правового середовища, формуванням інноваційної інфраструктури, удосконаленням механізмів державного сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень, експериментальних розробок.

Можна стверджувати, що незважаючи на всі дії органів державної влади з розбудови НІС України, на сьогодні її сучасному стану притаманні значні недоліки (як в практичній, так і в науковій сфері), серед основних можна назвати такі: у вітчизняній літературі немає чітко сформованої моделі НІС, яка б відповідала особливостям національної економіки України; відрив науки від сфери господарювання; відсутність програм довгострокового розвитку (як державного, так і регіонального рівнів); відсутність механізмів оцінки ефективності державних та регіональних науково-технічних програм; недосконалість законодавчої бази в частині стимулювання інноваційної активності, а також матеріального та морального стимулювання інтелекту, особливо ЗВО; спонтанне ініціювання інновацій; відсутність чітко сформованої інноваційної інфраструктури й механізмів комерціалізації науково-технічних розробок; непослідовність, безсистемність і, дещо хаотичне формування та реалізація державної політики; в даній сфері відсутня налагодженість взаємозв'язків між секторами НІС. Ці та ряд інших негативних чинників ставлять під загрозу подальший економічний збалансований та ефективний розвиток національної економіки та інноваційної системи України в довгостроковій перспективі.

Відповідно до «Програми стратегічного розвитку інноваційної системи України до 2020 року», головна системна проблема полягає в тому, що результативність, якість функціонування і структура креативної частини національної інноваційної системи – сектору досліджень і розробок, освіти, винахідництва – не повною мірою відповідають потенційним потребам інтенсивного розвитку економіки. З іншого боку, структурно відстала, технологічно низькоукладна вітчизняна економіка, отримана у спадок від СРСР, а також система підприємництва, що склалася під впливом нав'язаних Україні ззовні

неоліберальних реформ, залишаються вкрай несприйнятливими для впровадження сучасних досягнень науки та технологічних інновацій.

Незважаючи на це, слід наголосити, що Україна входить до вісімки держав світу з розвиненими високотехнологічними галузями промисловості, зокрема, енергетичними устаткуваннями, машинобудуванням, медичною технікою, за якими надається найбільша кількість заявок на патенти.

Сучасний стан НІС характеризується статистичними показниками:

1) За 1995–2018 рр. кількість підприємств, що впроваджували інновації зменшилась на 675 одиниць, попри поступове їх зростання з 2005 р. Показник питомої ваги промислових підприємств, що впроваджували інновації знизився до 55,9 %, а у 2005 р. – був рекордно низьким – 8,2 %, що нижче порогового значення (25 %) і набагато нижче від аналогічного показника розвинених країн світу (70–80 %). Тобто характеристика інноваційної діяльності в Україні вказує на відсутність розвитку національної інноваційної системи, стабільної стратегії розвитку держави, що викликає нестабільність та ситуативність розвитку інноваційних чинників економічного зростання. Загалом показники інноваційно-технологічного розвитку реального сектора економіки залишаються протягом останніх років майже стабільними. Це підкреслює існуючу закономірність щодо значення стабілізуючої ролі інноваційних чинників в економічному розвитку;

2) Наукові установи. За 1995–2018 рр. кількість організацій, які виконують наукові дослідження і розробки зменшилась на 198 одиниць (або 13,6 %), а чисельність науковців скоротилася майже на 95 тис. чол., що є загрозою для розвитку НІС. Однак, в економіці України зростає чисельність докторів та кандидатів наук відповідно на 52,6 % та 47,5 %, попри загальне падіння чисельності науковців. Така тенденція хоча й є позитивною, проте сьогодні більшість наукових кадрів працює у ЗВО, де невисокий рівень наукової діяльності з причин відсторонення освіти від практики, та науки також, це не сприяє розвитку вітчизняної НІС. В Україні за 1995–2018 рр. обсяг виконуваних наукових та наукотехнічних робіт за питомою вагою у ВВП скоротився з 1,36 до 0,79 %;

3) Освіта. Вкрай значення в національній інноваційній системі належить освіті, у якій і зосередилась сьогодні переважна більшість наукових співробітників з науковими ступенями, що свідчить про значний її потенціал. На початок 2012–2018 навчального року в Україні функціонувало 823 вищих навчальних заклади (ВНЗ), що на 214 менше рівня 1995–1996 н.р., серед яких 489 закладів I–II та 334 – III–IV рівнів акредитації незважаючи на скорочення кількості ЗВО чисельність студентів зросла з 1540,5 тис. у 1995-1996 н.р. до 2170,1 тис. студентів у 2012-2013 н.р., або на 629,6 тис. Крім того, змінилася структура розподілу між ЗВО: I-II рівнів акредитації – з 40,1 до 15,9 %, III–IV рівнів акредитації – з 59,9 до 84,1 %. Така тенденція сприяла щорічному зростанню чисельності, яка перевищує сьогодні рівень 1995-1996 н.р. майже в 2 рази. Зросла в Україні й чисельність аспірантів та докторантів відповідно – на 95,8 % і 47,6 %. Значні обсяги освітньої діяльності позитивно відобразилися на останній рейтинговій оцінці агентства Bloomberg, згідно якого Україна сьогодні займає 42 місце серед інноваційно розвинених країн світу (більше 200 країн включено до цього рейтингу), випереджаючи Південну Африку, Аргентину, Румунію, Болгарію тощо;

4) Сьогодні в Україні зареєстровано 16 технопарків, проте динаміка їх розвитку та функціонування знизилась.

Вважаємо за необхідне визначити та проаналізувати причини такої низької інноваційної активності підприємств в економіці України:

1) непрямі методи регулювання, які не стимулюють промислові підприємства до активного впровадження інновацій. Сьогодні в Україні відсутні «працюючі» закони, щоб встановлювали податкові пільги чи податкові кредити для підприємств, які б впроваджують інновації.

2) домінування у структурі економіки сировинних галузей, які менш схильні до інноваційних процесів;

3) недостатній рівень конкуренції. Дослідження показують, що підприємства, які конкурують з імпортом, та ті, що мають бізнес на зарубіжних ринках, є більш інноваційно активними. Саме тому держава має створювати умови для захисту конкуренції та демонополізації ринку.

Задля вирішення вищезазначених проблем, на наше переконання, слід запозичити позитивний досвід провідних країн світу, звичайно ж з його адаптованістю до вітчизняних реалій. Так, основними напрямками державної інноваційної політики країн Європейського Союзу щодо підтримки інноваційних підприємств є: надання прямої фінансової підтримки усунення бюрократичних перепон для започаткування господарської діяльності; полегшення доступу до джерел фінансування; підготовка кваліфікованих кадрів для потреб сфери господарювання; зменшення податкового тягаря. Наприклад, у країнах ЄС впроваджуються такі заходи:

1) заходи прямої підтримки: створення Євроінфоцентрів (англ. Euro Info Centre), основною метою діяльності яких є роз'яснення вимог законодавства для суб'єктів інноваційного бізнесу; спрощення форм і звітних вимог; 2) спрощене законодавство для внутрішнього ринку (SLIM) ініційовано ще у 1996 р. і є ключовою ініціативою в галузі спрощення законодавства. Суть програми зводиться до корекції окремих законів, що є перепонами для діяльності інноваційних підприємств, невеликими групами офіційних представників країн у тому або іншому конкретному секторі.

У країнах з розвинутою ринковою економікою основними формами стимулювання малих інноваційних підприємств є:

– законодавче забезпечення захисту інтелектуальної власності й авторських прав;

– безкоштовне ведення діловодства за заявками індивідуальних винахідників, безкоштовні послуги патентних повірених (Нідерланди, Німеччина);

– цільові дотації на науково-дослідні розробки (практично у всіх розвинених країнах);

– державні програми щодо зниження ризиків і відшкодування ризикових збитків (Японія);

– відстрочення сплати мита або звільнення від нього, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія);

– пряме фінансування (субсидії, позики), що досягають 50 % витрат на створення нової продукції і технологій (Франція, США й інші країни);

– створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого комерційного ризику (Великобританія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Нідерланди);

– програми пошуку і залучення талановитих іноземних спеціалістів, включаючи прискорене оформлення їм віз, надання стипендій для навчання і поліпшення умов проживання (Японія, США, Австралія).

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, можна стверджувати, що сьогодні Україна неспроможна забезпечити випереджальний розвиток технологій та високотехнологічних галузей, адже параметри її інноваційно-технологічного розвитку вже давно знаходяться поза межами допустимих граничних показників.

На сучасному етапі та у найближчій перспективі вітчизняні підприємства не в змозі здійснювати високопродуктивну науково-технічну, технологічну та інноваційну діяльність, оскільки, у вітчизняному законодавстві фактично відсутні норми, що б стимулювали таку діяльність, більше того, існуючий механізм регулювання науково-технічної діяльності суб'єктів господарювання певною мірою протидіє залученню та розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку.

Незацікавленість суб'єктів господарювання фінансувати наукові дослідження і розробки, інвестувати кошти у проекти з довгим періодом окупності та державна політика у цій сфері сьогодні є головними причинами того, що витрати недержавного сектора на наукові дослідження скорочуються.

Фінансування науки за залишковим принципом, відсутність стимулів до інноваційної діяльності та державної підтримки високотехнологічних підприємств, недосконале та недієве законодавство, тотальна корумпованість державних службовців призвели до вкрай негативних структурних змін в економіці, а саме зростання частки сировинних та низькотехнологічних виробництв до занепаду високотехнологічних. В Україні є дуже гострою проблема забезпечення взаємодії науки, держави та підприємницького сектору, оскільки велика кількість цікавих розробок, що створюються вітчизняними винахідниками, не знаходять інвесторів для їх реалізації, науко-

ві дослідження фінансуються недостатньо. Корисним для України є позитивний досвід держав з розвинуеною ринковою економікою у частині співпраці університетів та підприємницького сектору, розробки спільних навчальних програм, програм стажування молоді на підприємствах та ін. Ефективним для України було б запозичення досвіду програм державно-приватного партнерства США у сфері інноваційної діяльності. Поштовхом для прискореного розвитку академічного сектора науки повинно стати збільшення бюджетного фінансування у розрахунку на одного науковця. Недостатнє бюджетне фінансування є основною причиною низького рівня заробітної плати, а відповідно і низького статусу професії науковця у суспільстві, відсутність матеріально-технічної бази спонукає перспективних науковців до від'їзду закордон, чи зміни сфери діяльності.

Задля реалізації Стратегії соціально-економічного розвитку України на інноваційній основі необхідно провести заходи щодо удосконалення системи фінансування інноваційної діяльності, а саме: запровадження фінансування досліджень на основі справедливого конкурсу, використання прогресивних форм фінансування інноваційних підприємств (державні цільові програми, інноваційні фонди, венчурне підприємництво, та ін.); та відновлення пільгового оподаткування для інноваційного бізнесу.

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРУКТУР У ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВІЙ ФОРМІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Завадська Ангеліна Тимурівна,
*молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

The article analyzes the theoretical and regulatory approaches to the understanding of the term “national innovation system” and its content in

Ukraine and the EU, and researches the legal problems of the functioning of certain types of innovative structures in Ukraine. The author concludes that the preferential functioning of some innovation structures in the form of a limited liability company is related with a number of advantages in creating and activity such legal entities.

Keywords: business-incubator, innovation center, limited liability company, national innovation system, science park.

В статье осуществлен анализ теоретических и нормативных подходов к пониманию термина «национальная инновационная система» и его содержанию в Украине и ЕС, а также исследованы правовые проблемы функционирования отдельных видов инновационных структур в Украине. Автором сделан вывод, что преимущественное функционирование отдельных инновационных структур в форме общества с ограниченной ответственности связано с наличием ряда преимуществ при создании и деятельности таких юридических лиц.

Ключевые слова: бизнес-инкубатор, инновационный центр, научный парк, национальная инновационная система, общество с ограниченной ответственностью.

Технологічний прогрес та розвиток інновацій сприяють створенню розгалуженої інноваційної системи як на світовому, так і на національному й регіональному рівнях. Питання її сутності, формування, структури та правового регулювання досліджували у своїй працях як науковці-економісти, зокрема, Н. М. Буняк [1], В. Б. Буторіна [2], О. О. Ляховець, Є. В. Косован [3], так і науковці-правники: Ю. Є. Атаманова [4], С. В. Глібко [5], Є. А. Новіков, Л. В. Свідунова [6], А. В. Стріжкова [7] тощо.

Вважаємо за необхідне зосередити увагу на специфіці сутності та структурі національної інноваційної системи (далі – НІС).

На сьогоднішній день єдиного визначення терміну НІС не існує.

На міжнародному рівні поширеним є визначення цієї правовій категорії, надане Бенгт-Оке Ландваллем, який розуміє її як організацію та установи, що беруть участь у дослідженні – такі як, відділи досліджень і розробок, технологічні інститути та університети.[8, С. 13]

В законодавстві України визначено, що НІС є сукупністю законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які

здіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [9].

Як випливає з вищевикладеного, основою НІС є його структурні елементи.

Відповідно до Концепції розвитку національної інноваційної системи вона складається з розгалуженої мережі підсистем, однією з яких є інноваційна інфраструктура, що включає в себе інноваційну інфраструктуру, виробничо-технологічну, фінансову, інформаційно-аналітичну та експертно-консалтингову складову, а також з технополіси, технологічні та наукові парки, інноваційні центри та центри трансферу технологій, бізнес-інкубатори та інноваційні структури інших типів; інформаційні мережі науково-технічної інформації, експертно-консалтингові та інжинірингові фірми, інституційні державні та приватні інвестори. На сьогодні в Україні діє значна кількість таких інноваційних структур. Вважаємо за доцільне зосередити увагу на такий найбільш розповсюджених формах інноваційних структур як наукові парки, бізнес-інкубатори та інноваційні центри.

На офіційному сайті Міністерства освіти та науки України зареєстровано 26 наукові парки. [10] Натомість, у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі - ЄДР) міститься інформація щодо 25 юридичних осіб з назвою «Науковий парк», з яких 17 функціонують у формі товариств з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ).

Бізнес-інкубатори, зазвичай, створюються на базі наукових парків та інших інноваційних структур і виконують функції з матеріально-технічного забезпечення розвитку інновацій та створення малих та середніх підприємств. Однак, у функціонуванні даної структури спостерігається превалювання іншої організаційно-правової форми – громадська організація (24 суб'єкта з 46), в той час коли як суб'єкти господарювання реєстровані лише 6 бізнес-інкубаторів.

Одним з найбільш поширених видів інноваційної інфраструктури є інноваційні центри. В ЄДР зареєстровано близько 70 суб'єктів, з яких 40 функціонують у формі ТОВ, 13 – громадських організацій, 11 – приватних підприємств. Крім того, спостерігаються поодинокі

кі факти функціонування інноваційних центрів як акціонерних товариств, державних підприємств, колективних та дочірніх підприємств, а також підприємств, заснованих на власності об'єднання громадян.

Таким чином можна стверджувати, що інноваційні структури створюються, переважно, у організаційно-правовій формі ТОВ.

На нашу думку, це пов'язано з низкою переваг організаційного та правового характеру, які можуть використовувати такі суб'єкти, здійснюючи свою спеціалізовану діяльність. Зокрема, серед переваг створення інноваційних структур у організаційно-правовій формі ТОВ можливо назвати наступні.

1. Порядок формування статутного капіталу та види вкладів учасників. Так, відповідно до ст. 13 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом. Така норма створює розширене коло можливостей складу статутного капіталу, що забезпечує належне функціонування інноваційної структури.

2. Порядок передачі дивідендів у державні структури.

3. Специфіка відповідальності. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Товариство не відповідає за зобов'язаннями своїх учасників.

Разом з тим, специфіка діяльності інноваційних структур зумовлює вплив на них таких нормативно-правових актів як Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» від 10 вересня 2003 р. № 1440 та Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» від 3 жовтня 2007 р. № 1185.

Таким чином можна зробити висновок, що найбільш поширеною організаційно-правовою формою інноваційних структур в Україні є товариство з обмеженою відповідальністю. Це пов'язано, із законодавчо передбаченою можливістю формування статутного капіталу із широкого кола майнових джерел, можливістю ефективної передачі

дивідендів до державних структур, в тому числі закладів вищої освіти, на базі яких вони, переважній кількості випадків, створюються, а також специфікою відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буняк Н. М. Сутність національної інноваційної системи. Ефективна економіка. № 7. 2011. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=633>.
2. Буторіна В.Б. Теоретичні підходи до формування національної інноваційної інфраструктури. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vkpnuen_2013_8_28.pdf.
3. Ляховець О. О., Косован Є. В. Національні інноваційні системи в глобальній економіці. *Наукова праця. Економіка*. Випуск 273. Том 285. С. 16–19.
4. Атаманова Ю.Є. Участие в хозяйственных обществах правами промышленной собственности: правовые проблемы передачи инновационного продукта: монографія. Харків, 2004. 208 с.
5. Глібо С. В. Правове регулювання наукового парку як суб'єкта національної інноваційної системи. *Право та інновації*. Т. 2 № 4, 2017. С. 15–27.
6. Новіков Є.А., Свідунова Л. В. Правовий статус бізнес-інкубаторів і акселераторів як форма підтримки інноваційних проєктів: досвід Польщі. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, м. Київ, 20 жовт. 2017 р.) / редкол.: С.В. Глібо, О. Д. Крупчан, С. А. Бука. Харків : Право, 2017. 240 с. С. 85–90.
7. Стріжкова А. В. Пропозиції господарсько-правового забезпечення стимулювання розвитку бізнес-інкубаторів. *Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів*: матеріали круглого столу. НДІ ПЗІР, 2018. С. 123–128.
8. Lundvall B.-A. National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning/ B.-A. Lundvall. London, Printer, 1992. URL: https://books.google.com.ua/books?id=iDXGwacw-4oC&pg=PA43&hl=uk&source=gb_s_toc_r&cad=4#v=onepage&q=Organizations%20&f=false.
9. Концепція розвитку національної інноваційної системи: схвалена Розпорядженням Кабінету міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р. *Офіційний вісник України*. 2009, № 47, стор. 533, стаття 1593.
10. Офіційний сайт Міністерства освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/naukovi-parki>.

ОБГОВОРЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Анісімова Ганна Валеріївна,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри екологічного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
заступник директора з наукової роботи
НДІ ПЗІР НАПрН України*

The abstract covers contemporary problems of the national innovation policy formation and of the regions innovative development. The author defines priority tasks of the regions innovative development greening. At the same time, it has been substantiated that a rejection of the environmental priorities subordination to economic viability, an imbalance overcoming in the economic, social, environmental areas, the management system optimization, etc. should provide the basis for the formation of a national innovation policy and of the regions innovative development. Moreover, it is reasoned that environmental innovation is a way to ensure the region's competitive advantages.

Keywords: public environmental administration, greening of the region, environmental innovation, regional innovation system.

Тезиси доклада посвященны современным проблемам формирования национальной инновационной политики, инновационного развития регионов. Определены первоочередные задания экологизации инновационного развития регионов. Обосновано, что в основе формирования национальной инновационной политики, инновационного развития регионов должны стать: отказ от подчиненности экологических приоритетов экономической целесообразности, а также преодоление дисбаланса в экономической, социальной, экологической сферах, оптимизация системы управления и пр. Аргументировано, что экологические инновации являются способом обеспечения конкурентных преимуществ региона.

Ключевые слова: государственное экологическое управление, экологизация региона, экологические инновации, региональная инновационная система.

Сучасний етап розвитку нашої держави можна охарактеризувати як період реформування, що пов'язано з євроінтеграцією і загальносвітовими тенденціями до екологізації життя. Проте варто зауважити, що основною помилкою України на цьому шляху є намагання проводити реформи в межах старої парадигми без кардинальних змін моделей економічного розвитку й державного управління. Крім того, досі залишається не вирішеною проблема еколого-економічної диспропорції для розвитку переважної більшості регіонів. З огляду на зазначене, а також у зв'язку з необхідністю інтеграції сучасної екологічної політики до галузевих, утвердженням розуміння комплексності і системності соціально-економічного й екологічного розвитку особливої актуальності набуває дослідження національної інноваційної політики в цілому та її складової регіональної зокрема.

Перш ніж перейти до висвітлення питання відзначимо, що в Україні економічний прогрес останнім часом супроводжується такими негативними процесами, як незбалансоване використання природних ресурсів, недостатня увага до питань охорони довкілля, вирішення яких для цивілізованого світу є першочерговим, що, звісно, унеможливило досягнення сталого розвитку країни. Виходячи з цього сучасним концептом формування національної інноваційної політики, запровадження інновацій у всіх без винятку регіонах має стати відмова від підпорядкованості екологічних пріоритетів економічній доцільності, подолання дисбалансів в економічній, соціальній, екологічних сферах, а для цього перш за все треба мати (а отже, створити) належне правове забезпечення екологізації регіональної політики в умовах «зеленого» зростання й еколого збалансованого, екологобезпечного використання, відтворення й охорони природно-ресурсного потенціалу, тобто при формуванні регіональної інноваційної системи має бути юридичний супровід застосування екологічних інновацій, які, у свою чергу, дадуть змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів з економічної точки зору,

знизити антропогенне навантаження на навколишнє середовища або покращити стійкість екологічної системи до несприятливого впливу господарської діяльності. Зважаючи на це невирішеним залишається питання розробки й адаптації до особливостей регіонів інституційних засад державного управління природними ресурсами і комплексами, віднайдення результативних, дійових економіко-організаційних механізмів інноваційного розвитку, які на цей час відсутні, що, звісно, стає завданням щодо екологізації як регіону, так і сучасної регіональної інноваційної системи (далі – РІС).

Продовжуючи розгляд питання, вкажемо, що національна інноваційна система у Концепції розвитку національної інноваційної системи, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.06.2009 р. № 680-р [6], трактується як сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), задіяних у процесі створення й застосування наукових знань і технологій й які визначають правові, економічні, організаційні й соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу. Вона включає наступні підсистеми: державне регулювання, освіту, генерацію знань, інноваційну інфраструктуру, виробництво. Крім того, у Концепції серед основних завдань розвитку національної інноваційної системи вказана орієнтація національних товаровиробників на створення високотехнологічної конкурентоспроможної й екологічно чистої продукції. На жаль, на цьому й зупинилася екологізація національної інноваційної системи і її підсистем в контексті визначення концептуальних засад. Саме природні ресурси й комплекси є складниками рамкових умов РІС.

У контексті сказаного вбачається за доцільне додати, що концепція регіональної інноваційної системи, яка базувалася на підвищенні ролі кластерів промислового розвитку і визначення вагомості їх еволюціонування для інноваційного прогресу регіонів, була започаткована у наукових працях Б. Айшема, А. Ісаксен, Ф. Кука, Дж. Хауельса, Т. Кірата, Й. Лунга, М. Гертлера та ін. на кінці ХХ століття для розуміння інноваційних процесів на рівні регіональної економіки.

Беручи до уваги наробки науковців, зауважимо, що сучасна «зелена» економіка, яка має бути конкурентоспроможною, повинна ґрунтуватися на екологічних інноваціях. До речі, останні розгляда-

ються А. І. Мартієнко й С. А. Бондаренко як кінцевий продукт еколого-інноваційної діяльності із створення, використання і впровадження у виробництво еколого-орієнтованого нововведення, що реалізується у вигляді екологічних товарів (виробів або послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, сприяють розвитку і підвищенню соціально-економічної ефективності функціонування суб'єктів господарювання, забезпечують ресурсно-екологічну безпеку, мінімізацію впливу й охорону навколишнього середовища [1]. Автори виокремлюють екологічні інновації в межах науково-технічних, управлінських, економічних напрямів. Перші засновані на нових наукових і техніко-екологічних рішеннях (екологічні інноваційні продукти, технології), другі – на новаційних організаційних рішеннях (інноваційні форми і методи організації діяльності, направлені на зниження екологічної безпеки), а треті – на нових ефективних економіко-екологічних рішеннях (їх залежно від значимості в економічному розвитку ще поділяють на базисні, поліпшуючі й псевдоінновації) [1]. Відзначимо, що інституційно-нормативне забезпечення екологізації інноваційного розвитку регіону має охоплювати повний цикл інноваційного процесу, а саме від розробки інноваційної стратегії до реалізації інноваційного продукту.

Спираючись на це, законодавець у ст. 17 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» закріпив положення стосовно того, що місцева державна адміністрація: розглядає проекти програм соціально-економічного розвитку і подає їх на затвердження відповідній раді, забезпечує їх виконання, звітує перед цією радою про їх виконання; забезпечує ефективне використання природних, трудових і фінансових ресурсів; розглядає й приймає рішення за пропозиціями органів місцевого самоврядування щодо проектів планів і заходів підприємств, установ, організацій, розташованих на конкретній території; розробляє й вносить пропозиції до проектів державних цільових програм, а також довгострокових прогнозів і проектів індикативних планів розвитку відповідних галузей народного господарства, їх фінансово-економічного забезпечення тощо. Виходячи з цього при опрацюванні регіональних комплексних програм охорони

навколишнього природного середовища необхідно: а) чітко визначити пріоритети; б) прагнути міжпрограмної узгодженості із метою уникнення дублювання їх завдань і заходів; в) вирішити питання їх фінансування відповідно до можливостей бюджету; г) оптимізувати систему державного моніторингу і контролю за їх виконанням тощо.

При цьому необхідно керуватися Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р. № 2354-VIII [5], який регулює відносини у сфері оцінки наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виконання документів державного планування й поширюється на документи державного планування, що стосуються сільського, лісового й рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, поводження з відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування або землеустрою (схеми) і виконання яких передбачатиме проведення видів діяльності (або що містять види діяльності й об'єкти), щодо яких згідно із законодавством здійснюється процедура оцінки впливу на довкілля, або які вимагають оцінки, зважаючи на ймовірні наслідки для територій та об'єктів природно-заповідного фонду й екологічної мережі (далі – території з природоохоронним статусом), крім тих, що стосуються створення або розширення територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Варто також пам'ятати, що стратегічна екологічна оцінка – процедура визначення, опису й оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення й пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення й консультацій (за потреби – транскордонних консультацій), врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення й консультацій, інформування про затвердження документа державного планування.

До наведеного додамо, що досі діє Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, затверджена постановою Ка-

бінету Міністрів України від 06.09.2014 р. № 385 [2], але вже триває процес розробки Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2025 року (або 2030), національні плани дій будуть інтегровані в регіональні програми соціально-економічного розвитку й деталізовані на рівні регіональних планів дій з охорони навколишнього природного середовища, на основі яких будуть розроблені місцеві плани дій з охорони навколишнього природного середовища. За результатами виконання місцевих планів дій передбачається посилити значення органів місцевого самоврядування у процесі реалізації державної екологічної політики, визначити напрями її вдосконалення з урахуванням регіональної специфіки.

Маємо констатувати, що з метою перегляду основних стратегічних завдань державної екологічної політики відповідно до вимог ЄС й формування сталого розвитку держави, що напряму залежать від фінансової спроможності країни, прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року» [3]. Однією із цілей, а саме третьою, у Законі зазначено забезпечення інтеграції екологічної політики в процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України, тобто в пріоритеті мають стати обов'язкова інтеграція екологічної складової до політик та/або програм загальнодержавного, галузевого (секторального), регіонального й місцевого розвитку, створення податкового, кредитного й інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів і приватного капіталу у природоохоронну діяльність; усунення прямої залежності економічного зростання від збільшення використання природних ресурсів і енергії і підвищення рівня забруднення навколишнього природного середовища; запровадження в Україні сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економік та ін.

Виходячи з наведеного важливим кроком на шляху підвищення конкурентоспроможності виробництва на основі екологізації інноваційної діяльності українських підприємств є реальний перехід до міжнародних стандартів ISO серії 9000 (ДСТУ ISO 9000), що висувають особливі вимоги до екологічної безпеки продукції як на стадіях її проектування, розроблення, виробництва, зберігання, так і на

стадії її утилізації після використання, а також перехід до стандартів серії ISO 14000 у галузі систем екологічного менеджменту (ДСТУ ISO 14000), який є необхідною умовою підвищення його конкурентоспроможності.

Зазначимо, що станом на 19.02.2019 року у період із початку дії Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» (введений в дію 18.12.2017 р.) [4] в Єдиному реєстрі з ОВД зареєстровано 2365 справ і видано 490 висновків про оцінку впливу на довкілля [6]. Прийняття цього Закону сприяє запобіганню негативному впливу і заподіянню шкоди довкіллю у процесі провадження господарської діяльності, прийняттю рішень з урахуванням публічних і приватних інтересів. Крім того, згаданим Законом змінено інституційно-функціональний правовий механізм використання природно-ресурсного потенціалу України, що, зрозуміло, позначиться на лісогосподарській, сільськогосподарській, рибогосподарській та інших видах господарської діяльності, що є важливим засобом еколого-економічного розвитку регіону.

У контексті оновлення регіональної інноваційної системи необхідно вдосконалити як науково-технічну, інформаційну й кадрову складові державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища, так і використання, відтворення й охорони природних ресурсів і моніторингу навколишнього природного середовища, що можливо за рахунок переходу від неефективного тотального природоохоронного контролю до системи запобігання правопорушенням на основі комплексного моніторингу стану навколишнього природного середовища, зменшення тиску на бізнес-середовище, залучення громадськості до природоохоронного контролю.

Підсумовуючи, маємо зробити наступні узагальнення й висновки. Ключовим завданням екологізації інноваційного розвитку регіону на засадах РІС є вдосконалення й оптимізація системи державного управління, оскільки стара парадигма державного екологічного управління – основний чинник гальмування сталого розвитку. Крім того, необхідно стимулювати суб'єктів господарювання до більш екологічно чистого, ресурсоефективного, еколого збалансованого й екологобезпечного виробництва й екологічних інновацій, зокрема,

екологічної модернізації промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку). Саме екологічні інновації мають стати способом отримання конкурентних переваг регіону. Отже, процес екологізації має стати системним і таким, що охоплює всі сфери інноваційного розвитку регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартієнко А. І., Бондаренко С. А. Екологічні інновації в регіональній інноваційній системі. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4232>.

2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.

4. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>.

5. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 р. № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2354-19>.

6. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 680-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80?find=1&text=%F1%E5%F0%E5%E4%EE%E2%E8%F9> (дата звернення: 20.03.2019).

7. У Мінприроді нагадали, що недотримання висновку ОВД може стати причиною зупинки роботи підприємства. URL: <https://menr.gov.ua/news/33126.html>.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НА ОСНОВІ СМАРТ- СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ

Матюшенко Ігор Юрійович,
*професор, доктор економічних наук, професор кафедри
міжнародних економічних відносин
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна*

The scientific report is devoted to the study of European experience in the development of the Strategy for the development of a regional innovation system based on the smart specialization of the regions and proposed ways of borrowing it for Ukraine.

Keywords: Strategy of development of regional innovation system, smart specialization.

Научный доклад посвящен изучению вопросов европейского опыта разработки Стратегии развития региональной инновационной системы на базе смарт-специализации районов и предложены пути его заимствования для Украины.

Ключевые слова: Стратегия развития региональной инновационной системы, смарт-специализация.

Сьогодні підходи до смарт-спеціалізації, прийняті в різних регіонах Європейського Союзу (ЄС) істотно відрізняються за інституційним та управлінським контекстом, а також регіональною економічною специфікою. Окрім специфічних регіональних економічних характеристик, ці інституційні відмінності означають, що немає єдиного шаблону або схеми інтелектуальної спеціалізації, яка може бути впроваджена в кожному регіоні. Як наслідок, існує *проблема* визначення особливостей смарт-спеціалізації у національно-регіональному, інституційному та управлінському контексті, а також використання цього досвіду в Україні, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Програма смарт-спеціалізації, яка є центральною частиною реформ політики Європейського Союзу (ЄС), широко обговорювалася в різних засобах масової інформації протягом останніх років. Інтенсифікація смарт-спеціалізації стала результатом значного переосмислення з боку політиків, які формують політику ЄС після глобальної фінансової кризи 2008 року. Спочатку смарт-спеціалізація носила академічний характер, але була дуже своєчасною як політичний інструмент, і зараз вона використовується як ефективний засіб заохочення регіонів до прийняття більш стратегічного підходу до їх розвитку. На сьогодні європейські регіональні політики усвідомлюють, що смарт-спеціалізація – саме той підхід, який вони повинні прийняти при складанні стратегій розвитку. Сьогодні Європейська Комісія сприяє процес розробці нової політики шляхом створення консультативної та допоміжної служби для розробників політики, відомої як платформа RIS3 [1–4]. Регіони заохочуються брати участь у різноманітних заходах платформи, включаючи сесії експертної оцінки та обмін досвідом і найкращими практиками між політиками. Сьогодні у цих заходах активно беруть участь 151 регіон ЄС та 14 країн, що охоплюють близько 90 % населення ЄС.

Причини виникнення смарт-спеціалізації. Перехід від первинної логіки розробки «політики згуртованості» до політики, що індивідуально визначає цілі для кожного конкретного регіону, являє собою докорінну зміну. Центральним елементом цієї зміни є програма «розумна спеціалізація» (смарт-спеціалізація), яка стала однією з основоположних реформ політики ЄС щодо зближення. Зокрема, смарт-спеціалізація допомагає трансформувати регіональну політику споживання з її процесами поглинання ресурсів та калькуляції витрат до політичної культури, яка б базувалася на розробці завдань, цілей та стратегій.

Ці концепції, які лежать в основі програми розумної спеціалізації, були отримані з численних аналітичних оглядів та досвіду політики, що походять з різних сфер, включаючи економіку, географію, наукову політику, міжнародний бізнес, політичну науку та соціологію. Це нове розуміння також призвело до різних підходів до регіональної політики та ключових особливостей розробки політики.

Зокрема, оптимальні рівні та типи підтримки політики розвитку, як виявилось, значною мірою залежать від специфіки регіонального контексту і пріоритетів політичних цілей [4].

У випадку з європейськими регіонами, зміна точки зору стосовно ролі підзвітності у політиці має два ключові аспекти, що для нас становлять першочерговий інтерес, оскільки вони стосуються розумної спеціалізації. Ці два елементи полягають у тому, що, по-перше, регіональні політики мають зосереджуватися на сприянні розвитку місцевого підприємництва та інновацій, а по-друге - у необхідності формування такої політики на основі реалістичних та відповідних до регіонального контексту стратегій [4].

По-перше, з точки зору акцентування на місцевому підприємстві та інноваціях, існує критична потреба в тому, щоб спрямувати політичну підтримку у багатьох регіонах від «жорстких» форм інвестицій, пов'язаних із інвестиціями в інфраструктуру, до «м'яких» форм інвестицій, пов'язаних із сприянням підприємству та інновації. Ця зміна акценту на більш м'які форми інвестицій та підтримку політики виникла з міжнародного політичного середовища, що вказує на більш детальне розуміння зв'язків між інноваціями та регіональним зростанням. Протягом останніх кількох десятиліть зростає поінформованість про те, що підприємництво та інновації є ключовими факторами регіонального розвитку. Представники теоретичних та емпіричних досліджень вказують на цей напрямок, і це є одним з ключових впливів, що змушує переосмислити характер регіональної політики. Одночасно зросла також обізнаність про те, що регіони відіграють важливу роль у створенні національних інноваційних процесів. Регіони більше не сприймаються як субнаціональні географічні компоненти, які пасивно реагують на національні інноваційні тенденції, натомість вони є інституційною структурою на місцевому та регіональному рівнях, від яких залежать національні інноваційні процеси. Розуміння цих двосторонніх взаємодій сьогодні відображає набагато більший інтерес до регіонального підходу в інноваційній політиці і підтверджує відхилення від переважно національних або секторальних підходів до інноваційних систем, які були домінуючими в попередні роки.

В той же час різні типи регіонів, включаючи міські та сільські регіони, столичні та приміські мікрорайони, що впливають на сфери підприємництва та інновацій, піддаються жорсткому контролю. Посилюється усвідомлення того, що різні типи регіонів пропонують неоднакові можливості для підприємництва та інновацій, і що фактори підприємництва та інновацій секторально різняться між собою, наприклад, за різними формами та рівнями людського капіталу, різними промисловими структурами, інституційними системами та можливостями управління, і навіть за культурними уявленнями з боку місцевих громадян. Регіональна політика, спрямована на стимулювання місцевого підприємництва та інновацій, повинна обов'язково включати в розгляд ці відмінності, а значить і потребу в пошуку найоптимальніших шляхів розробки місцевої політики. Пошук способів адаптації до місцевого підприємницького клімату є невід'ємною особливістю підходів смарт-спеціалізації, в той час як централізована політика все більше визнається як нереальна в контексті досягнення цих цілей. Навпаки, диференційована інноваційна політика, яка добре адаптується до локального контексту, - це той тип політики, який підтримують сучасні дослідники.

По-друге, для того, щоб бути орієнтованою на найкращі результати в контексті кожного конкретного місцеположення (що є найважливішими цілями в рамках нових реформ ЄС щодо політики в галузі сусідства), політика регіонального розвитку в Європі повинна бути адаптована до локального контексту та опиратися на реальні моделі та приклади. Це вимагає переорієнтування та перепорядкування логіки прийняття політичних рішень у багатьох регіонах. Окрім сфокусованості на потенціалі підприємництва та інновацій для регіонального розвитку, ще більше важливості приділяється ключовому аспекту смарт-спеціалізації, що зосереджується на політичному процесі як такому. Для того, щоб перейти до більш сучасних форм публічної політики, які узгоджується, а не протирічать, з вільним ринком, потрібно перейти до іншої логіки, чого не трапилось з регіональною політикою в минулому [3].

Для досягнення цієї мети обов'язково потрібно переорієнтувати підхід до прийняття політичних рішень, який би відійшов від точно-

го обліку всіх витрат та видатків до форми підзвітності, яка базується на принципах, цілях та продуктивності. Ця зміна ні в якому разі не нівелює важливості точного та прозорого обліку витрат, оскільки це є суттєвою ознакою ефективного управління та інституційної культури. Проте частина, пов'язана з питаннями обліку, є дійсно невеликою складовою успіху будь-якої місцевої та регіональної політики, ефективність якої багато в чому залежить від логіки, на якій була розроблена політика, чітких цілей, які ця політика має на меті досягти, степеню підпорядкованості поточному моніторингу і оцінці та, нарешті, спроможності політики регулюватися з урахуванням появи нових знань та інформації в результаті моніторингу.

Смарт-спеціалізація вимагає, щоб політики, які працюють у партнерстві з суб'єктами підприємницької діяльності, вивчали потенціал регіону та розробляли політику, спрямовану на полегшення підприємницької діяльності. Це не означає, що політика повинна бути ексклюзивною або директивною, а те, що акцент буде на визначенні пріоритетів діяльності та ініціатив, які, ймовірно, будуть розбудовувати, посилювати та розширювати можливості регіону. Важливою для цього підходу є необхідність зрозуміти підприємництво як системний феномен, що включає багато різних типів суб'єктів та установ. У цьому плані суб'єкти підприємницької діяльності можуть бути прийняті як такі, що включають в себе університети, великі фірми, бізнес-асоціації, науково-дослідні інститути, а також винахідників, малі та середні підприємства та самозайнятих осіб, які мають потенціал для здійснення підприємницьких пошуків та розробок. Отже, політика повинна мати вектор «знизу вгору», а політики, що реагують на ідеї та ініціативи «знизу», мають узгоджуватися зі схемою визначення пріоритетів політики [2, 4].

Така структура повинна базуватися на детальному розумінні економічної структури регіону. Проте центральним аспектом цієї концепції є тверда основа, на яку потрібно інтегрувати політику смарт-спеціалізації. Необхідність збирання даних та вимога до розгляду політики на основі фактичних даних вводять стратегічну складову у весь політичний процес, оскільки це допомагає встановлювати, а також обмежувати реалістичний діапазон альтернатив. Такий стра-

тегічний чинник автоматично виключає можливість авторитарних та широкомасштабних втручань, спрямованих в основному на залучення уваги громадськості та засобів масової інформації, а замість цього переміщує політичні дискусії до питань реалізму та здійсненності. Ці обговорення щодо реалізму та здійсненності стосуються як економічного потенціалу регіону, так і ролі різних суб'єктів, а також можливості реалізації політики в контексті проведення моніторингу та оцінки діяльності. Підтримка «експериментальної політики» є важливою особливістю підходу, оскільки багато аспектів є ризикованими і вимагають шлях проб і помилок, щоб визначити, що конкретно працює в певному контексті. Тут інновації з боку суб'єктів державного сектору також є важливими для того, щоб забезпечити більш диференційований підхід, за допомогою якого фокус переходить від застосування правил до часткового уникнення ризиків розвитку. Така зміна вимагає прозорості для забезпечення громадської підзвітності.

Фактичні деталі розробки та впровадження політики розумної спеціалізації в кожному регіоні будуть відрізнятися залежно від контексту. Зокрема, як і різні економічні та галузеві структури, а також різні технологічні профілі, регіони також будуть відрізнятися за інституційними рамками. В різних регіонах будуть представлені комбінації потенційно підприємницьких суб'єктів, мереж та інституцій, які можуть бути мобілізовані як частина розробки політики, і це відповідає всій місцевій логіці реформ політики ЄС щодо єдності. Місцеві установи міститимуть велику кількість ключових місцевих знань, необхідних для розробки належної політики, і тому їхній внесок є критичним. У той же час структура управління в регіоні завжди входить в національний інституційний контекст, який визначає загальний порядок денний, а дискреція та автономія, які конкретний регіон має втілити в життя, значно різняться. З цієї причини для того, щоб забезпечити максимальну мобілізацію та участь місцевих суб'єктів у процесі політики, також важливо, щоб місцеві суб'єкти працювали у партнерстві з центральними урядовими структурами та політиками, щоб надати місцевій ініціативі реального потенціалу. Цей принцип партнерства є основним елементом багаторівнево-

го врядування, необхідний для диференційованої політики, і є центральною рисою реформ ЄС у сфері єдності [3, 4].

У випадку смарт-спеціалізації участь суб'єктів підприємницької діяльності у всіх аспектах процесу розробки політики має важливе значення, і в ідеалі характер цієї участі буде сильно впливати на формування фактичного механізму політики. Існує багато джерел доказів та ідей стосовно різних типів політичних ініціатив, які можуть стати частиною програми розумної спеціалізації, а платформа RIS3 - це сховище великої кількості навчального матеріалу та практичного досвіду, який політики можуть імплементувати. Хоча концепція «розумна спеціалізація» спочатку була досить теоретичною, багато сучасних підходів до смарт-спеціалізації є досить практичними. Дійсно, поєднання гіпотетичних ідей з прагматичними кроками їх виконання є «рецептом» формування політики та ефективної її реалізації. З подібної точки зору в наступних трьох розділах будуть розглянуті реальні приклади Європи, які демонструють гармонійне поєднання теорій та прагматизму, а також взаємодію дій та сподівань.

Висновки. Смарт-спеціалізація підкреслює роль у поживленні місцевих підприємницьких та інноваційних процесів у регіональній економіці країн ЄС. Наслідки світової фінансової кризи 2008 року підкреслили необхідність ефективного використання державних ресурсів та забезпечення результатоморієнтованості політики регіонального розвитку. Моніторинг ефективності різних моделей управління, таких як «зверху вниз» або «знизу вгору» та «багаторівневих» моделей ґрунтується на дослідженні розвитку високих технологій. Розумна спеціалізація забезпечує розуміння того, як політика може бути адаптована до місцевого контексту, а розробка ефективної Стратегії розвитку регіональної інноваційної системи в Україні та відповідна взаємодія між регіонами стоїть зараз на порядку денному для нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Smart Specialization Platform. URL: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home/>.
2. European Structural and Investment Funds Strategy. Summary Document / North East Local Enterprise Fund, 2014. URL: <https://www.nelep.co.uk/wp-content/uploads/2014/10/summary-north-east-lep-esif-strategy.pdf>.

3. Cohesion Policy and the United Kingdom 2014–2020. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/information/cohesion-policy-achievement-and-future-investment/factsheet/united_kingdom_en.pdf.

4. McCann Ph., Ortega-Argilés R. Smart specialisation in European regions: issues of strategy, institutions and implementation. *European Journal of Innovation Management*. 2014. Vol. 17 (4). P. 409–427. URL: <https://doi.org/10.1108/EJIM-05-2014-0052>.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЇ – СИСТЕМИ АВТОМАТИЧНОГО ВЕДЕННЯ ПОЇЗДІВ МЕТРОПОЛІТЕНУ

Палант Олексій Юрійович,
*доктор економічних наук, провідний науковий
співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

Стаматін В'ячеслав Володимирович,
*генеральний директор
КП «Харківський метрополітен»*

The scientific report is devoted to the study of the problems of solving the implementation of the system of automatic management of subway trains and their ways in the framework of the formation and implementation of the Strategy of regional innovation.

Keywords: Strategies of development of regional innovations, system of automatic management of subway trains.

Научный доклад посвящен изучению проблем решения внедрения системы автоматического ведения поездов метрополитена и путей их в рамках формирования и реализации Стратегии развития региональных инноваций.

Ключевые слова: Стратегии развития региональных инноваций, система автоматического ведения поездов метрополитена.

Актуальність дослідження проблем функціонування й розвитку транспортних систем мегаполісів обумовлена досить великою кількістю факторів, ключовим з яких є надання транспортних послуг населенню, постійним підвищенням їх якості, безпеки й комфорту перевезення пасажирів. Цим вимогам відповідає розроблювальна за участю авторів система автоматичного ведення поїздів (САВП) метрополітену.

Як відомо, лінії метрополітену являють собою ряд перегонів між станціями. Рух поїздів організований за графіком із зупинками на кожній станції для посадки й висадки пасажирів. Метрополітену властиві висока швидкість поїздів, що курсують, і значний пасажиропотік. Метрополітен – це суцільно міський вид транспорту, бо будівництво й експлуатація метрополітенів передбачає значні капіталовкладення. Отже економічно його розміщення виправдане тільки у великих містах, де є необхідний пасажиропотік.

Лінії метрополітену, як правило, проходять уздовж містоутворюючих осей, що автоматично робить їх каркасом міської пасажирської транспортної мережі. Інші види міського транспорту найчастіше виконують функцію підвозу до станцій метрополітену, погоджуючи із ним графіки руху, й намагаються будувати маршрути так, щоб не дублювати лінії метрополітену.

Автоведення – система часткового або повного автоматичного керування поїздом без безпосередньої постійної участі машиніста. Система автоматичного ведення поїздів застосовується на локомотивах і моторвагонному рухомому складі. Для метрополітенів вона заснована на точному обліку відстані між станціями й технічно реалізується за рахунок світловідображення-світлопоглинання спеціальних складних технічних пристроїв, що оснащені комплексом програмного забезпечення. Зазвичай її встановлюють у кабінах машиністів на головних вагонах поїздів. Функція автоведення крім розв'язання завдань плавного гальмування й рушання поїздів на станціях вирішує завдання по оптимізації швидкості й інтервальному регулюванню руху, що покликано привести до зменшення витрати електроенергії й підвищити пропускну здатність ліній метрополітену. У якості системи безпеки вона здійснює контроль над поведінкою машиніста й у

зможі припинити його можливі неправомірні дії, здатні привести до важких наслідків.

У світі системи автоведення поїздів метрополітену досить поширені. Вони поступово, але впевнено замінюють людину в кабіні вагона метро. Існує велика кількість подібних систем, але в рамках даних тез ми на них докладно зупинятися не будемо.

Керуюча система автоведення поїздів являє собою програмно-апаратний комплекс, яка покликана забезпечити автоматизоване керування електропоїздами з одночасним розрахунками оптимальних алгоритмів витрати електроенергії при гальмуванні й наборі швидкості на станціях, що, крім іншого, дає переваги в точності виконання графіка руху й дотримання оптимального режиму інтенсивності руху поїздів.

Існує цілий ряд класифікацій САВП. По місцю розташуванню їх ділять на автономні й централізовані. Залежно від типів поїздів – на системи для метрополітенів, приміських електропоїздів, окремо для пасажирських і для вантажних поїздів. По виду програмного забезпечення – на стаціонарні, вмонтовані в пам'ять САВП, такі, що здійснюють програмування в реальному режимі часу при русі поїзда (і як підвид такі, що циклічно розраховують оптимальні параметри). По місцю розташування блоків керування – на бортові й підлогові (останні практично зжили себе, тому що утрудняли експлуатацію й ремонт верхнього профілю колії). По апаратної реалізації – на побудовані на спеціалізованих пристроях і побудовані на мікропроцесорах. Також їх класифікують по ступеню автоматизації, по оснащеності внутрішньою автоматикою – на повністю автоматичні й частково автоматичні.

Примітно, що централізовані системи автоведення поїздів уперше були застосовані саме на лініях метрополітенів. Ці системи дозволяють із високою точністю виконувати графіки руху, де погрішність прибуття на станцію не повинна перевищувати $\pm 2,5$ секунди. Вони добре себе зарекомендували при невеликих довжинах ліній і можливості організації кабельних каналів зв'язку в тунелях, однотипності рухомого складу й маломінливих кліматичних показниках. Централізовані САВП передають інформацію із центрального поста

управління на поїзди, а наявність інформації про місце розташування всіх поїздів на лінії дозволяє швидко й гнучко реагувати на виникаючі ситуації. До недоліків цієї системи можна віднести необхідність постійного чіткого з'єднання всіх каналів зв'язку – між усіма поїздами на лінії й центральним постом управління, що технічно досить складно й не завжди досяжне.

Для метрополітенів САВП в обов'язковому порядку забезпечені автоматичними (автоматизованими) пристроями прицільного гальмування, що обумовлено великою кількістю зупинок, невеликими перегонами між станціями й необхідністю точної зупинки на платформі, яка має обмежену довжину.

Система автоматичного керування поїздами практично включає людський фактор і вважається набагато більш безпечною з точки зору руху, і, крім відсутнього ефекту для пасажирів, передбачає значну економію – до 10 % – споживаної електроенергії. Наприклад, за рік Харківський метрополітен використовує близько 100 млн. кВт-год. електроенергії. Отже, така система окупить себе досить швидко. У наступному році її планують запустити на Салтівській лінії, а протягом двох-трьох років – на всіх лініях Харківського метрополітену.

Основною перевагою систем автоведення поїздів метрополітену є суміщення в ній декількох функцій:

- 1) забезпечення безпеки пасажироперевезень;
- 2) дотримання графіків руху поїздів;
- 3) економія електроенергії;
- 4) «м'яка» експлуатація рухомого складу й рейкового господарства.

В інших роботах авторів більш докладно описані вище перераховані переваги САВП.

САВП залежно від обставин може працювати в одному із трьох режимів:

- 1) автоведення – коли система повністю управляє рухомим складом, використовуючи системи керування головного вагона, зв'язуючись зі ЦПУ й іншими засобами автоматизації, розташованими поза поїздом;

2) кнопочового контролера – коли керування здійснює машиніст через клавіатуру системи автоведення;

3) порадирика – коли система лише допомагає машиністові в керуванні.

У кожному з них САВП самостійно розраховує й виводить на екран комп'ютера інформацію про стан ведення поїзду в енергооптимальному режимі.

Розроблювальна за участю авторів поїзна апаратура в складі СВАП забезпечує наступні режими ведення поїздів:

HAND – ручний режим керування за допомогою контролера машиніста під контролем поїзної апаратури автоматичного регулювання швидкості (АРШ);

AVTO – автоматичний режим керування веденням поїзда під контролем поїзної апаратури АРШ.

Передбачається можливість переходу з ручного режиму ведення поїзда в автоматичний і навпаки залежно від призначених параметрів стоянки на поточній станції й параметрів ведення поїзда на перегоні (ділянці шляху), що лежить попереду.

Усе це тією чи іншою мірою сприяє зменшенню витрат електроенергії внаслідок оптимізації динаміки на розгінно-гальмовому відрізку шляху, яке буде контролюватися електронікою без шкоди для безпеки перевезень. Основна економія електроенергії на метрополітені може бути досягнута тільки за рахунок зниження витрат електроенергії на тягу поїздів за рахунок оптимізації режимів ведення поїздів. А це одна із цілей створення й впровадження системи автоматичного ведення поїздів на лініях метрополітену.

І ще. При державному регулюванні тарифів для міського електричного транспорту їх формування здійснюється на основі бази витрат на транспортні послуги, лівову частину в яких становить плата за спожиту електроенергію. Цінова нестабільність і недосконалість системи ціноутворення на енергоносії в комбінації з незадовільним станом енергетичного господарства галузі й недосконалістю законодавчої бази не дає можливість підприємствам транспорту вийти із кризи (криза пасажирської транспортної системи нашої країни докладно розглянута в інших роботах авторів [1–3]). Тому, як не можна

більш актуальним представляється якнайшвидше впровадження в постійну експлуатацію системи автоведення поїздів метрополітену, зокрема в м. Харкові.

Виконання графіка руху поїздів, розрахованого на підставі нормативів по організації й безпеки руху поїздів, – найважливіший показник роботи метрополітену (регламент його роботи й Правила технічної експлуатації розміщені в Наказі Міністерства транспорту України № 854 від 04.11.2003 «Про затвердження нормативно-правових актів з питань безпеки руху на метрополітенах України» [4]). Рух поїздів за графіком сьогодні забезпечується чіткою організацією й виконанням технологічних процедур у роботі станцій, електродепо, тягових підстанцій, пунктів технічного обслуговування, диспетчерських дільниць та інших підрозділів метрополітену.

Зараз одне з найважливіших і мабуть одне із самих відповідальних напрямків роботи метрополітену – автоматичне регулювання руху поїздів – покладене на службу автоматики, телемеханіки й зв'язку (АТЗ). Промислове відеоспостереження, найскладніша комп'ютерна мережа, пасажирська автоматика (забезпечує пропуск на станції метрополітену пасажирів: платних – після оплати проїзду, пільгових – при наявності пільгової безконтактної електронної карти), зв'язок і сигналізація – усе це також зона відповідальності служби АТЗ.

Сьогодні за графіком руху поїздів стежать самі машиністи. Їм у допомогу надана єдина система часу в метрополітені. У торцях пасажирських платформ установлені електронні інтервальні годинники, що дозволяє машиністам електропоїздів дотримуватися графіка руху з достатньою точністю.

При впровадженні режиму автоведення графік руху буде реалізований таким чином, що поїзна апаратура одержавши інформацію про швидкість і місцезнаходження кожного з поїздів при необхідності включає додаткову тягу, за рахунок чого дистанція між поїздами стає мінімально можливою, а саме – рівній довжині гальмового шляху, що суттєво підвищує пропускну здатність лінії метрополітену, а графік руху «ущільнюється». Виходячи з вимог дотримання графіка руху й забезпечення регулювання міжпоїзних інтервалів (із прийнят-

ними відхиленнями) САВП задає розрахунковий час ходу поїзда по перегону, що розташований попереду, реалізований по оптимальній траєкторії. Причому порядок вибору режимів керування поїздом, від якого залежить траєкторія руху, визначається за критерієм оптимальності, а мінімальний час ходи – з міркування реалізації.

Оскільки підприємства метрополітену можна розглядати як соціально-економічну систему, де соціальні ролі людей узгоджуються з їх економічними інтересами, то й ефективність функціонування підприємства можна розділити на економічну й соціальну складові. Економічні вигоди підприємства зокрема визначаються як економічний ефект від впровадження САВП.

Соціальний ефект у більшості випадків не піддається вирахуванню й може бути описаний без застосування кількісних показників. Він виражається в поліпшенні умов праці частини працівників підприємства внаслідок автоматизації процесу керування поїздами, а саме: здійснюється інформаційна підтримка робочого процесу машиніста, знижується негативний вплив психофізіологічних факторів діяльності в складних виробничих ситуаціях; забезпечується підвищення рівня ведіння поїздів машиністами з недостатнім досвідом, відбувається навчання машиністів енергооптимальному ведінню з одночасним підвищенням безпеки руху й виключається людський фактор, який може привести до тяжких наслідків – псування основних засобів, створенню аварійних ситуацій, що загрожують здоров'ю й життю пасажирів, адже система автоматичного керування поїздами практично виключає людський фактор і вважається набагато більш безпечною для пасажирів. До позитивних соціальних наслідків на рівні пасажирів відноситься функція САВП, що забезпечує можливість точної координації часу приходу поїздів на станції, що забезпечить пересадку пасажирів з і на маршрути наземного пасажирського транспорту без затримок на очікування. Значно підвищується рівень обслуговування пасажирів за рахунок точного дотримання розкладу й гарантованого оголошення назв станцій (ще одна функція САВП). До негативних соціальних наслідків впровадження подібних систем можна віднести такі: звільнення частини працівників (не бажаючих пройти перекваліфікацію) через переформатування системи ведення

поїздів метрополітену, непередбачувану реакцію деяких працівників на зміни, що відбуваються, напруженість у колективі через необхідність перерозподілу посадових обов'язків і повноважень при розв'язанні нових для підприємства завдань. До інших позитивних соціальних наслідків можна віднести, наприклад, факт залучення фахівців, що володіють спеціальними знаннями, вміннями й навичками, для технічного обслуговування системи й складання програмного забезпечення САВП.

Україна, рухаючись по шляху євроінтеграції, прагне мати передову транспортну систему й передову невід'ємну її частину – міський пасажирський електричний транспорт. Багато зроблено на цьому шляху, ще більше має бути зроблено.

ЛІТЕРАТУРА

1. Палант О. Ю. Стратегія системної модернізації міського електричного транспорту : монографія. Харків: Золоті сторінки, 2016. 360 с.
2. Водозов Є. Н. Димченко О. В., Палант О. Ю., Таратуєв Ю. О. Проблеми реструктуризації підприємств наземного електричного транспорту. Харків: Золоті сторінки, 2018. 208 с.
3. Палант О.Ю. Теоретико-методологічні засади управління системною модернізацією підприємств міського електричного транспорту : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Харків, 2017. 38 с.
4. Про затвердження нормативно-правових актів з питань безпеки руху на метрополітенах України: Наказ Міністерства транспорту України № 854 від 04.11.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0509-04>.

РЕГІОНАЛЬНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: ШЛЯХИ СТИМУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна,

науковий співробітник

Науково-дослідного інституту

правового забезпечення інноваційного розвитку

Національної академії правових наук України

The problems of development of regional innovative potential are considered. The following key factors of containment of the development of the innovation potential of the region are identified: lack of investment resources, insufficient level of innovation, undeveloped innovation infrastructure. It is proved that in order to ensure the sustainable development of the innovative potential of the regions, it is necessary to determine the factors that restrain regional innovation development and the implementation of measures of activation (stimulation) of innovation potential.

Keywords: regional innovation system, innovative development of regions, regional innovation potential, innovative infrastructure.

Рассмотрены проблемы развития регионального инновационного потенциала. Определены следующие ключевые факторы сдерживания развития инновационного потенциала региона: нехватка инвестиционных ресурсов, недостаточный уровень инновационной деятельности, неразвитая инновационная инфраструктура. Установлено, что для обеспечения устойчивого развития инновационного потенциала регионов необходимо определение факторов, сдерживающих региональное инновационное развитие и осуществление мероприятий по активизации (стимулированию) инновационного потенциала.

Ключевые слова: региональная инновационная система, инновационное развитие регионов, региональный инновационный потенциал, инновационная инфраструктура.

Активізація інноваційної діяльності на регіональному рівні обумовлює необхідність ефективного використання і вдосконалення інноваційного потенціалу, підвищення інтенсивності інвестиційних процесів та розвитку інноваційної інфраструктури.

Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України

від 6 серпня 2014 р. № 385(далі – Стратегія), визначає основний вектор розвитку регіонів та встановлює інтегрований підхід до формування і реалізації державної регіональної політики, який передбачатиме поєднання таких складових частин: 1) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів шляхом оптимізації і диверсифікації структури економіки, забезпечення ефективної спеціалізації регіонів з пріоритетним використанням власного ресурсного потенціалу; 2) досягнення рівномірного та збалансованого розвитку територій, розвиток міжрегіонального співробітництва, запобігання поглибленню соціально-економічних диспропорцій; 3) застосування єдиних підходів до формування і реалізації політики регіонального розвитку, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави і регіонів, оптимізація системи територіальної організації влади [1].

Стратегія визначає завдання та інструменти для розв’язання соціальних проблем, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їх економіки, прибутковості бізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища. Також Стратегія в рамках підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів передбачає підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності регіонів у тому числі шляхом удосконалення регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури; формування сприятливого інвестиційного клімату та розвитку науково-інноваційного співробітництва державного та недержавного сектору науки, вищих навчальних закладів і наукових установ з реальним сектором економіки.

Сучасний стан соціально-економічного розвитку більшості регіонів країни характеризується недостатнім рівнем щодо ефективності використання інноваційного ресурсного потенціалу що створює стримуючі фактори розвитку регіональної інноваційної системи та конкурентоспроможності національної економіки, в той час як реальні економічні умови вимагають динаміки інноваційної діяльності та ефективної організації функціонування інноваційної інфраструктури.

Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV [2] не містить поняття інноваційного потенціалу, однак ви-

значає, що одним з основних принципів державної інноваційної політики є створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу. Тобто, формування конкурентоспроможного потенціалу регіонів є однією з найважливіших цілей держави, реалізація цього завдання пов'язана із створенням та розвитком конкурентних переваг, у тому числі на основі інноваційного розвитку та забезпеченням інвестиційної привабливості регіонів. При цьому, регіони (шляхом реалізації відповідних повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) повинні розробляти відповідні стратегії інноваційного розвитку, заходи їх реалізації, враховуючи ресурсні можливості наявного інноваційного потенціалу.

На думку вчених-економістів інноваційний потенціал регіону – це спроможність регіону, використовуючи наявні ресурси та інфраструктуру, створювати інноваційний продукт та впроваджувати його на ринок, тобто основним визначальним фактором інноваційного потенціалу регіону є сукупні ресурсні можливості певного регіону до створення та впровадження інновацій.

Так, Н.С. Куцай під «інноваційним потенціалом регіону» визначає максимальні можливості регіону щодо оптимального використання інноваційних ресурсів: кадрових, науково-дослідних, матеріально-технічних, ринкових, інформаційних, фінансових з метою успішного соціально-економічного розвитку регіону.

За функціональним призначенням інноваційного потенціалу розрізняють дві наступні групи функцій: 1) загальні функції інноваційного потенціалу-генеруюча (забезпечення умов для виникнення ідеї нововведення), виробнича (перетворення ідеї нововведення в конкретний інноваційний продукт) та збутова (впровадження інноваційного продукту на ринок); 2) спеціальні функції інноваційного потенціалу, це створення основи для кооперації цього економічного регіону з іншими районами країни, а при експортній орієнтації регіону – також з-за кордоном та функція забезпечення умов для покращання добробуту населення [2].

Слід погодитись, що інноваційний потенціал регіону є частиною соціально-економічного потенціалу території, являє собою накопичену сукупність ресурсів і уважається визначальним для конкуренто-

спроможності регіону, короткостроковому періоді, впливає на формування і розвиток конкурентних переваг у довгостроковому періоді [3, с. 63] та є основою для здійснення інноваційної діяльності. При цьому, інноваційний потенціал як базис щодо реалізації фундаментальних і прикладних наукових досліджень та подальшої комерціалізації нових продуктів, технологічних процесів, організаційних структур і методів господарювання, повинен мати відповідне забезпечення. Так, на думку Г. М. Розума, процес реалізації інноваційного потенціалу регіону повинен мати наступне забезпечення: наукове, інформаційне, технологічне, виробниче, ресурсне та фінансове. Таким чином, уряду необхідно звертати особливу увагу на науково-методичні розробки прогностичних проектів інтеграції науки, влади і бізнесу в контексті створення технологічних платформ та розробки перспективних напрямів розвитку регіональної економіки. Даний підхід дозволяє приймати ефективні рішення при розробці інноваційної політики в регіонах України [4, с. 32–33], яка повинна враховувати диференціацію регіонального соціально-економічного розвитку.

Ефективна, доцільна і збалансована політика регіональної влади у сфері інноваційної діяльності виступає основним фактором на шляху сталого розвитку інноваційного потенціалу регіону [5]. Для цього держава зобов'язана стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником та організатором досліджень і розробок [6, с. 19]. При цьому необхідно здійснення постійного моніторингу як стимулюючих, так і стримуючих розвиток потенціалу факторів, а також оцінювання наявних регіональних показників рівню інноваційного потенціалу та результативності інноваційної діяльності.

Слід погодитись, що ключовими факторами стримування розвитку виступає дефіцит інвестиційних ресурсів, джерел фінансування та недостатній рівень інноваційної діяльності, нерозвинена інноваційна інфраструктура. З огляду на це, важливим вбачається підвищення інвестиційної привабливості інноваційних об'єктів шляхом запровадження супроводу інноваційних проектів та надання різноманітних пілг або підтримки на місцевому рівні [7, с. 170].

Висновок. Для забезпечення сталого інноваційного розвитку регіонів необхідно визначення факторів, що стримують регіональний

інноваційний розвиток та здійснення заходів щодо активізації (стимулювання) інноваційного потенціалу, основними з яких повинні бути заходи фінансового стимулювання (в тому числі пільгове стимулювання та фінансування розбудови інноваційної інфраструктури комерційними структурами, державними органами влади та громадськими організаціями) та засоби щодо вдосконалення регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури. При цьому, пріоритетом для діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в рамках здійснення регіональної інноваційної політики повинно бути формування ефективного і прозорого механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку та створення умов, щодо збереження, розвитку і ефективної реалізації інноваційного потенціалу при наявності відповідного нормативно-правового, організаційно-економічного та соціально-інституційного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 17.06.2009 р. від 04.07.2002 № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-150>
3. Шутенко В.О., Городиський Т.І. Інноваційний потенціал регіону: теоретичний аспект. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9773/1/82.pdf>.
4. Макаренко М.В. Оцінка інноваційного потенціалу як інструмент управління інноваційним розвитком регіону. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 3. С. 62–71.
5. Розум Г.М. Формування механізмів державного управління інноваційним розвитком регіонів України: дис. ... канд. наук (доктора філософії) з державного управління. Міжрегіональна Академія управління персоналом. Київ, 2018. 202 с.
6. Формування регіональної інноваційної політики : навч. метод. посіб. / авт. кол. : Ігор Катерняк, Андрій Ліпенцев, Наталія Мазій [та ін.] ; за заг. ред. доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2012. 110 с.
7. Шарий К.В. Сучасний стан і тенденції розвитку інноваційно-інвестиційної політики України. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2014. №1. с. 19–23.
8. Полякова Ю.В. Інноваційний потенціал регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6(2). С. 168–171.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ

ЦИФРОВІ СЕРВІСИ Е-НАУКИ: БІБЛІОТЕЧНИЙ КОНТЕКСТ

Пасмор Надія Петрівна,

кандидат педагогічних наук,

директор наукової бібліотеки

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

The article deals with trend issues of library information and bibliometric support of science, taking into account the pluralism of scientist and library specialist opinions about the digital services of e-science. In the process of research, it was confirmed that, in the context of the integration of national science into the world information space of e-science, library institutions found themselves in the epi-center of socio-economic and educational-scientific events, related to the modernization of the digital service provision of science, its popularization and raising the status of research results in innovative development.

Keywords: bibliometry, open science, repository, digital services.

Рассмотрены трендовые вопросы библиотечно-информационного и библиометрического обеспечения науки с учетом плюрализма мнений ученых и библиотечных специалистов о цифровых сервисах е-науки. В процессе исследования свое подтверждение нашли положения о том, что в условиях интеграции национальной науки в мировое информационное пространство е-науки библиотечные институты оказались в эпицентре социально-экономических и образовательно-научных событий, связанных с модернизацией цифрового, сервисного обеспечения науки, ее популяризации и повышения статуса результатов научных исследований в инновационном развитии.

Ключевые слова: библиометрия, открытая наука, репозитарий, цифровые сервисы.

Україна є активним учасником глобалізаційних наукових процесів діджиталізації, пов'язаних із реалізацією концепції «відкритої науки», «відкритого доступу», «створення національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури та інтеграції її із світовим науковим простором».

Згідно із авторитетними міжнародними деклараціями й державними документами: «Bethesda statement on open access publishing», «Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities», «Кримською декларацією відкритого доступу», «Ліонською декларацією», Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» та ін., провідна роль у промоції руху відкритого доступу та надання цифрових сервісів відкритої науки відводиться бібліотекам [1; 2; 3; 4]. Із метою забезпечення збереження наукових видань і забезпечення до них загального доступу в режимі online (інтернет) наказом ВАК та НАНУ у 2008 р. було затверджено «Порядок передавання електронних копій друкованих наукових фахових видань на зберігання до Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського», який передбачав передавання засновниками наукових журналів і збірників наукових праць до НБУВ електронних копій видань, які, у свою чергу, бібліотека безоплатно розміщує на власному сайті і надає до них безкоштовний доступ. Із цього моменту й почалося формування інформаційного ресурсу «Наукова періодика України», а з часом – довідково-інформаційної системи «Реєстр наукових фахових видань України».

У світлі модернізації вищої освіти та науки бібліотечна спільнота підтримує нову академічну комунікацію, яка стосується розвитку, популяризації університетських репозитаріїв і публікацій у журналах відкритого доступу [5].

Бібліотеки опинилися в епіцентрі подій, пов'язаних із розвитку інституційними політиками й стратегіями щодо вільного доступу повних текстів наукових результатів учених через інституційні репозитарії й журнали відкритого доступу.

Так, у науково-інноваційному процесі інтеграції національної науки до єдиного дослідницького простору серед пріоритетів цифровізації на передові позиції виходять: забезпечення якості, прозорості,

доступності, зміцнення фундаментальних галузевих досліджень, що актуалізують наукові проблеми і популяризують науку, підвищують її статус у інноваційному розвитку.

Відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту», сучасних завдань створення центрів знань в університетах, удосконалення засобів наукометричного оцінювання діяльності наукових працівників організація та супровід інституційного репозитарія стає певним трендом у формуванні цифрового архіву досягнень як окремого вченого, так і певних галузей, механізмом інтеграції особистих наукових здобутків у світовий Інтернет-простір [6].

Унікальність інституційного репозитарію полягає в тому, що він як інформаційне сховище одночасно поєднує в собі функції бібліотеки і відкритого електронного архіву із зберіганням великої кількості текстів і метаданих та є не тільки зручним засобом роботи, а й важливим елементом у розвитку інтернет-маркетингової політики ЗВО в цілому і бібліотеки зокрема. Оскільки формування і розвиток репозитаріїв тісно пов'язані з онлайн-майбутнім науки, мета їх створення полягає у забезпеченні: 1) відкритості і оперативності доступу до наукових досліджень вчених різних країн світу; 2) отримання наукової галузевої інформації та знань для подальшого використання їх у науково-практичній діяльності; 3) цитування статей із відповідних журналів за допомогою посилання на уніфіковані ідентифікатори ORCID та ResearcherID, які є, по суті, складовою рейтингу вченого; 4) збору власних публікацій вченого в єдиному профілі та ідентифікації їх у міжнародних базах Web of Science, Scopus та ін.; 5) підвищення рейтингу як самих учених, так і науково-педагогічних установ та організацій; 6) інтеграції поточних наукових публікацій учених у світовий комунікаційний інфопростір; 7) можливості необмеженого доступу до наукових праць світової наукової громадськості, зростання популярності і цитованості наукових публікацій; 8) розвитку науки та окремої наукової галузі у всьому світі; 9) цифрові науки.

Тобто, роботи, що розміщені в репозитарії, стають більш відомими науковому співтовариству, ніж представлені виключно в якомусь одному виданні. Доведено, що Інтернет-активність, присутність праць вчених у веб-середовищі підвищує їх репрезентативність, а

репозитарії стають своєрідними «точками» зростання цитованості в середньому в 4–5 разів. Корисність самоархівачії у е-сховищі своїх робіт помітна не сразу, хоча від цього значення інформаційного контенту не стає меншим, оскільки автор отримує, як мінімум, три плюси: підвищення індексу цитування робіт; постійне і тривале зберігання наукових наробок; збереження авторських прав. Необхідно також додати, що розміщення у репозитарії результатів досліджень у формі статей, книг, інноваційних проектів означає негайне електронне депонування наукового пріоритету автора, а також створює сприятливі передумови для 100% представлення результатів наукових пошуків окремих учених у відкритому доступі, збільшує читацьку аудиторію в десятки, а іноді і в сотні разів.

На сьогодні накопичено значний досвід створення подібних електронних наукових архівів, а репозитарії закладів вищої освіти набули популярності завдяки відкритості та доступності інфокоменту, представленого в них. Цей факт підтверджує зацікавленість університетів у нарощуванні наукового, творчого потенціалу, представлення вищих закладів у різного роду рейтингах, у т. ч. і стосовно міжнародного рейтингу “Вебометрикс”, який ураховує кількість проіндексованих інформаційно-пошуковими Інтернет-системами сторінок сайта вузу, зовнішні посилання на нього, цитованість ресурсу, а також обсяги завантажених на сайт файлів, тобто змістовно-галузеву інформаційну активність сайта ВНЗ. Отже, для університетів репозитарій стає якісним ресурсом підтримки, розвитку науково-педагогічної діяльності, джерелом швидкого обміну галузеву інформацією за тематикою досліджень і, як наслідок, сприяє підвищенню рейтингу окремих учених, творчих колективів, інституцій. Репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – молода структура. Він створений у квітні 2012 р. відповідно до наказу ректора із метою підвищити академічну веб-присутність нашого вишу у глобальних наукових комунікаціях. Однак, ми маємо певні здобутки. Зокрема, станом на січень 2019 р. оброблено і внесено до цифрового архіву понад 16 тис. електронних текстів статей, авторефератів дисертацій тощо. У березні 2014 р. електронному архіву-репозитарію університету Міжнародним центром ISSN за підтримки інформаційного сектору ЮНЕСКО нада-

но власний International Standard Serial Number 2311-9012. Як бачимо, репозитарій розвивається як повноцінне електронне видання. Для поширення результатів наукових досліджень університету в просторі цифрових комунікацій з проблем правознавства е-сховище представлено в Міжнародному Каталозі відкритого доступу наукових ресурсів ROAD; Реєстрі репозитаріїв відкритого доступу ROAR; Каталозі репозитаріїв відкритого доступу OpenDOAR та Директорії журналів відкритого доступу DOAJ. Програмна платформа відкритого доступу Dspace, на якій формується електронний архів праць учених університету, дає можливість забезпечити процес самоархівування праць ефективний контроль та отримання обліково-статистичних відомостей про публікаційну активність. Зокрема, за даними GoogleАналітикс протягом двох тижнів березня поточного року майже 3,5 тисячі відвідувачів репозитарію переглянули понад 22 тисячі сторінок текстів.

Сьогодні у національній політиці цифрових сервісів відкритої науки акцент робиться на необхідності ефективніше використовувати найбільші у світі міжнародні наукометричні і бібліометричні пошукові системи і платформи Google Scholar, Web of Science, Scopus у науково-дослідній роботі. Відповідно до цих баз даних й формується найоб'єктивніший наукометричний профіль вченого, індекс Гірша, здійснюються ранжування цитованості, запитуваності, активності використання наукових матеріалів, тобто відбувається інтеграція національних галузевих наукових здобутків і відкриттів в об'єднаний європейський простір наукових досліджень. З огляду на це МОН України у вересні 2018 р. передплатило і збільшило доступ ЗВО до міжнародних наукометричних платформ Scopus і Web of Science, завдяки чому українські науковці вп'ятеро частіше стали користуватися цими базами даних. Постановою Кабінету Міністрів України №541 від 19.07.2017 передбачено, що Національний репозитарій академічних текстів (НРАТ; NRAТ): формується як загальнодержавна розподілена електронна база даних, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти [7]. Основна мета – сприяття розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності шляхом поліпшення доступу до академічних текстів та сприяння академічній доброчесності. Структурно-функці-

онально Національний репозитарій академічних текстів складається з центрального репозитарія (підтримується Розпорядником НРАТ); локальних репозитаріїв (підтримуються інституціональними учасниками юридичних осіб (ВНЗ, НУ, НВ, б-ки, орг.).

У цьому році розпочалася текстова експлуатація офіційного веб-порталу НРАТ: пошукова форма, яка забезпечує роботу з реєстром академічних текстів із Фонду НДДКРiДР; актуальні відомості за основними напрямками наукової, освітньої та інноваційної діяльності, представлені у ключових рубриках: корисна інформація (науковцям, освітянам, інноваторам), захист здобуття наукового ступеня, наукові періодичні фахові видання України, тематичні підбірки академічних текстів, наукові заходи, наукові метрики, наукове рецензування, академічна доброчесність, контент НРФТ (статистика).

Звісно, запровадження Digital science і турбота про майбутнє науки змушують соціально-комунікаційні структури, науково-бібліотечні установи, інфоцентри, університети трансформуватися та диверсифікувати форми науково-інформаційної, наукометричної, бібліометричної діяльності. Так, Стратегією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» передбачено всебічне сприяння «створенню відкритого доступу до наукової інформації через збільшення кількості електронних журналів, відкритих електронних архівів-репозитаріїв» [8]. Мета Стратегії відповідає також «Глобальному баченню» ІФЛА (Global Vision) для бібліотек і полягає в забезпеченні рівного й вільного доступу до інформації і знань, просуванні цифрової науки та інновацій; інтеграції інноваційної політики в об'єднаний європейський простір наукових досліджень та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. URL: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>.

2. Ліонська декларація про доступ до інформації та розвиток. URL: <https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-ifla-ta-in/3616-lionska-deklaratsiia-pro-dostup-do-informatsii-ta-rozvytok>.

3. Лейденський манифест для наукометрії / пер. А. А. Исэрова. URL: <http://docplayer.ru/40255203-Leydenskiy-manifest-dlya-naukometrii-perevod-a-aiserova.html>.

4. Кримська Декларація Відкритого Доступу. URL: <http://www.elibukr.org/uk/novini/krimska-deklaraciya-vidkritogo-dostupu.html>.

5. Пасмор Н. П. Бібліотечні сервіси в системі інформаційно-аналітичної підтримки наукових розробок. Короленківські читання 2016. *Бібліотеки, архіви, музеї: інтеграція до світового наукового та історико-культурного простору* : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12 жовт. 2016 р. : у 2-х ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 93–98.

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. Електрон. аналог ред. 01.01.2019: режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

7. Національний репозитарій академічних текстів: відкритий доступ до наукової інформації : монографія / О. С. Чмир та ін. ; Укр. ін-т наук.-техн. експертизи та інформації. Київ : УкрІНТЕІ, 2017. 200 с.

8. Глобальне бачення. Стислий звіт: 10 основних висновків і можливостей. URL: <https://www.ifla.org/files/assets/GVMultimedia/publications/gv-report-summary-uk.pdf>.

УМОВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Кохан Вероніка Павлівна,
*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

The article deals with development of online (electronic) administrative services. It is considered, that there are three conditions of development of online (electronic) administrative services: Lifeevents conception, improvement of the methods of electronic identification (authorization), application of the principle Digital by Default.

Keywords: online (electronic) administrative services, method of electronic identification (authorization), Digital by Default.

В статье раскрываются условия развития электронных услуг в Украине. Определено, что к условиям развития электронных услуг относятся: ори-

ентация на «жизненные эпизоды», использование и усовершенствование видов электронной идентификации граждан и юридических лиц, развитие принципа «цифровой по определению».

Ключевые слова: электронные услуги, жизненные эпизоды, вид электронной идентификации, цифровой по определению.

Правовою основою впровадження та розвитку електронних послуг, зокрема, адміністративних, є Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні на 2016-2020 роки [1]. Планом заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2017-2018 роки передбачалося впровадження 100 електронних послуг до кінця 2018 року [2]. Цього результату досягнуто, і наразі на Урядовому порталі, який слугує «єдиним вікном» доступу до всіх онлайн-послуг, уже є 118 електронних послуг [3].

Згідно з Планом заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019–2020 роки у 2019 році планується впровадити не менше 50 електронних послуг, які будуть стосуватися виробництва ліків, водовідведення, послуг будівництва, оформлення водійських посвідчень тощо [4].

В Україні реалізує державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства Державне агентство з питань електронного урядування України (далі – Агентство), яке є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [5].

Одним з основних напрямів діяльності Агентства є створення та розвиток електронних послуг, в тому числі, завданнями цього органу у згаданій царині є:

- 1) здійснення заходів щодо розвитку електронного урядування;
- 2) встановлення вимог до засобів електронної ідентифікації, рівнів довіри до засобів електронної ідентифікації для їх використання у сфері електронного урядування;
- 3) створення та забезпечення функціонування: – інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; – єдиного державного веб-порталу відкритих даних;

- єдиного веб-порталу електронного урядування; – інтегрованої системи електронної ідентифікації;

4) бере участь у: визначенні пріоритетних напрямів інформатизації та забезпеченні інформаційної безпеки держави; створенні, впровадженні та забезпеченні функціонування інформаційних систем, необхідних для функціонування загальнодержавної інформаційної системи; створенні Єдиного державного порталу адміністративних послуг; розробленні норм, стандартів у сфері електронної ідентифікації.

З 2019 року змінюється вектор розвитку електронних послуг. Відтепер згідно з Планом заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019-2020 роки Державному агентству з питань електронного урядування, крім власне створення електронних послуг, необхідно також забезпечити їх розвиток шляхом оптимізації (об'єднання) надання послуг «За життєвими та бізнес-ситуаціями».

Отже, нарешті законодавцем зазначено про необхідність вирішення проблеми оптимізації державних послуг за життєвими та бізнес-ситуаціями, що, на нашу думку, сприятиме максимально швидкому, комфортному та доброзичливому наданню адміністративних та соціальних послуг.

Першою умовою подальшого розвитку електронних послуг в Україні є впровадження концепції електронних послуг за життєвими обставинами.

До речі, у світовій практиці багато країн вже надають громадянам публічні послуги в електронній формі за цим принципом. Як зазначається у дослідженні «Веб-портали публічних послуг у зарубіжних країнах» проекту Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громадян (EGAP), країни західної демократії (Канада, Великобританія, Франція, Австрія, Норвегія, Естонія та Латвія) турбуються також про те, щоб їх громадяни мали змогу швидко та зручно отримати повну інформацію щодо потрібних їм послуг, за настання певних життєвих ситуацій, а також пов'язану з ними інформацію. Для цієї мети створюються інтегровані веб-портали, зайшовши на які – особа може одразу знайти всю цю інформацію [6, с. 2].

Підсумовуючи проведене дослідження, важливо виділити спільні та відмінні риси вебпорталів обраних країн (Австрія, Велика Британія, Естонія, Канада, Латвія, Норвегія, Франція), а також відзначити деякі особливості [6, с. 26–27].

Одні країни надають перевагу групуванню публічних послуг лише за сферами життєдіяльності, тобто більш узагальненими категоріями. Зокрема, це веб-портали Австрії та Естонії.

Тоді як веб-ресурси публічних послуг інших країн забезпечують подвійне групування публічних послуг – як за узагальненими сферами життєдіяльності, так і за конкретними життєвими ситуаціями. Це, зокрема, веб-портали Великої Британії, Франції, Норвегії та Латвії.

Особливістю веб-порталу Великобританії є змішані критерії групування послуг. Так, в одній рубриці наявні як сфери життєдіяльності (наприклад, «Громадянство та проживання у Сполученому Королівстві»), так і життєві ситуації (наприклад, «Народження, смерть, одруження та соціальна допомога»).

Найбільш поширеними життєвими ситуаціями, які охоплено або передбачено більшістю веб-порталів, є:

- Народження дитини
- Одруження
- Розлучення
- Смерть близьких
- Переїзд в інше житло
- Отримання ідентифікаційного документа
- Реєстрація транспортного засобу
- Отримання посвідчення водія
- Виїзд за кордон (отримання закордонного паспорта)
- Влаштування на роботу, трудові питання
- Започаткування бізнесу
- Інвалідність
- Оформлення пенсії
- Соціальна допомога

В Україні на разі триває робота над першим проектом щодо оптимізації електронних послуг за життєвими обставинами. Його результатом стане електронна послуга «Е-малятко». Вона об'єднає в собі дев'ять адміністративних послуг [7].

Другою умовою розвитку електронних послуг в Україні є використання видів електронної ідентифікації фізичних та юридичних осіб. Засоби електронної ідентифікації – є необхідною умовою для звернення і отримання державних електронних сервісів, їх особливую рисою є постійне технічне вдосконалення і винайдення нових видів електронної ідентифікації. Вони мають бути доступними і надійними. На сьогодні фізичні особи користуються більш за все сервісом мобільної ідентифікації, оскільки це найпростіший спосіб, крім того всі електронні послуги, які наразі впроваджують, вже за замовчанням містять можливість входу за допомогою MobileID [7].

Наступним за поширеністю засобом електронної ідентифікації є BankID – верифікація громадян через українські банки для надання адміністративних та інших послуг через Інтернет. Ідентифікація через BankID нічим не відрізняється від перевірки документів в банках в очному режимі. Ідентифікація з використанням BankID для громадян відрізняється від ідентифікації за допомогою електронного цифрового підпису простотою використання і популярністю, оскільки здебільшого ЕЦП поширені серед юридичних осіб, а кожна фізична особа на сьогодні володіє банківською картою. Зауважимо, однак, що ідентифікація за допомогою BankID може мати окремі обмеження щодо користування електронними сервісами, які залежать від банку, що надає послуги з BankID.

До менш популярних видів електронної ідентифікації громадян належить електронний цифровий підпис. Для отримання електронних сервісів Пенсійного фонду України додатково передбачена можливість ідентифікації за допомогою електронного пенсійного посвідчення та токена, однак на цей час ці способи ідентифікації особи не працюють.

Третя умова розвитку електронних сервісів в Україні – впровадження в законодавство України принципу Digital by Default – «цифрового за замовчанням». У відповідності до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання цифрового розвитку» від 30 січня 2019 року № 56 у всіх актах Уряду пріоритетним способом реалізації описаного в документі процесу за замовчанням буде визначений саме електронний спосіб. Для цього нормативно-правові акти Уряду будуть проходити цифрову експертизу [8].

Наразі лише незначний відсоток від усіх нормативно-правових актів у країні містить норму, за якою процес, описаний у документі, може бути реалізований в електронний спосіб. З прийняттям Постанови розпочнеться поступове якісне перетворення усієї нормативно-правової бази. Кожен новий ухвалений документ не гальмуватиме, а на початку навіть випереджатиме процес впровадження електронних проєктів у державному управлінні [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 918-р. *Офіційний вісник України*. 2016 р. № 99. Стор. 259. Стаття 3234.
2. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2017 – 2018 роки: розпорядження Кабінету міністрів України від 14.06.2017 р. № 394-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/394-2017-%D1%80> (дата звернення: 30.03.2019).
3. Урядовий портал – єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.
4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019 – 2020 роки: розпорядження Кабінету міністрів України від 30.01.2019 р. № 37-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/info/KR190037.html
5. Про затвердження Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 492. Дата оновлення: 18.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF>
6. «Веб-портали публічних послуг у зарубіжних країнах» проєкту Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громадян (EGAP). URL: <https://egap.in.ua/biblioteka/veb-portaly-publichnykh-posluh-u-zarubizhnykh-krainakh/>
7. Е-урядування – ключ до реформ в Україні. URL: https://galinfo.com.ua/articles/euryaduvannya_klyuch_do_reform_v_ukraini_307023.html
8. Деякі питання цифрового розвитку: постанова КМУ від 30 січня 2019 р., № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF/print>.

ПРОПОЗИЦІЇ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПРОЕКТУ ІННОВАЦІЙНОГО КОДЕКСУ В КОНТЕКСТІ ТРЕНДУ ПРАВОВОГО УРЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Стріжкова Алла Володимирівна,
*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

This article is devoted to analyze key points of the Innovative Code Project of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Law Sciences of Ukraine. This project was designed for a comprehensive settlement of the sphere of innovative development of the economy; however, over the 7 years since its inception, a global trend of virtualization or digitalization of the infrastructure of the economy has emerged, which has already brought significant changes to civil, economic, administrative legislation, and continues to change various relations what must be considered in the modern lawmaking process.

Keywords: digitalization, virtualization, Innovative Code project, legal regulation.

Работа посвящена анализу ключевых положений проекта Инновационного кодекса НИИ правового обеспечения инновационного развития НАПрН Украины. Этот проект был рассчитан на всестороннее урегулирование сферы инновационного развития экономики, однако, за 7 лет с момента его создания появился глобальный тренд виртуализации или цифровизации инфраструктуры экономики, который уже привнес существенные изменения в гражданское, хозяйственное, административное законодательство, и дальше продолжает изменять различные отношения, что необходимо учитывать в современном процессе законотворчества.

Ключевые слова: цифровизация, виртуализация, проект Инновационного кодекса, правовое регулирование.

Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України 2012 року вперше в Україні підготував проект Інноваційного ко-

дексу України. Цей проект був розроблений широким колективом високопрофесійних авторів із різних галузей права та економіки з метою якомога глибше та різнобічно охопити усі аспекти, потрібні для здорового, ефективного та відповідного вимогам сучасності інноваційного розвитку економіки України. Звичайно, як будь-який кодифікований акт цей проект був розрахований також на гармонізацію правових норм, щоб ліквідувати їх можливу неузгодженість та прогалини у регулюванні інноваційних та пов'язаних з ними відносин, закріпити єдині підходи до розуміння інновацій, інноваційного процесу загалом (які розглядалися, наприклад, С. В. Глібком [1, с. 42]), трансферу технологій (проблемні аспекти якого досліджуються Є. А. Новіковим [5]) тощо.

Така ситуація спостерігається зараз в Україні, коли сферу розвитку інноватики регулюють різні закони, прийняті в різний час і з недостатнім урахуванням концепцій, закладених у попередніх законах. Особливо гостра ця проблема помітна у підзаконних нормативно-правових актах, стратегіях та концепціях розвитку інновацій, які повинні повністю відповідати термінології та загальним концептуальним позиціям щодо суб'єктного складу відповідних відносин, розуміння інноваційного процесу тощо, але виявляється навпаки: підзаконними актами вносяться нові, неузгоджені з термінологією законів, дефініції, які інколи підміняють, інколи змінюють уже існуючі на рівні законів та більш усталені у практиці вживання поняття, процедури, критерії та ін.

Останніми роками як європейським, так і світовим трендом стала віртуалізація або цифровізація інфраструктури економіки, яка все глибше проникає в більшість галузей народного господарства, наскрізь їх пронизуючи та певним чином модернізуючи. Більше того, і надалі ЄС бачить одним із основних напрямів розвитку науки та інновацій саме віртуалізацію, принаймні, до кінця 2027 року, допоки діятиме нова Рамкова програма досліджень та інновацій «Горизонт Європа» (2021 – 2027 рр.) та програма Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу «Цифрова Європа» (англ. “Digital Europe programme” 2021 – 2027). Відповідно, можна зробити висновок, що для Європейського Союзу цифрові технології, штучний інтелект і

робототехніка, Інтернет наступного покоління, високопродуктивні обчислення та великі дані (англ. “high performance computing and Big Data”) як найбільш вагомі та популярні цифрові технології становлять напрямки особливого інтересу не тільки зараз, а і у стратегічній перспективі.

Європейські напрямки розвитку досліджень та перспективних законодавчих змін тим паче для України повинні бути орієнтиром, якщо врахувати взяті Україною на себе зобов’язання відповідно до Угоди про асоціацію 2014 року імплементувати відповідні положення *acquis communautaire* ЄС до свого законодавства у різних сферах. А стосовно саме розвитку віртуалізації (діджиталізації) інфраструктури економіки згідно з положеннями ст. 390 Угоди про асоціацію «співробітництво має на меті імплементування національних стратегій інформаційного суспільства, розвиток всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій та розширення участі України у дослідній діяльності ЄС у сфері ІКТ» [2]. Стосовно інноваційної діяльності загалом Угода про асоціацію безпосередньо не передбачає зобов’язань щодо уніфікації розуміння концептуальних положень та тим паче процедурних норм, що поки що залишає можливість відстоювати базову позицію проекту Інноваційного кодексу – вузьке розуміння інновації з вимогами новизни або суттєвого покращення продукту на ринку завдяки закладенню в основу інновації нового об’єкту права інтелектуальної власності. В ЄС же поширений широкий підхід більш вільного трактування інновації без особливих вимог щодо критеріїв новизни і обов’язкового використання в основі інновації об’єктів права інтелектуальної власності.

Інтеграція України до Європейського дослідницького простору (ERA) за допомогою розробки та прийняття Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору [3] передбачає тісну співпрацю у різних сферах наукової та науково-технічної діяльності з визначенням 6 пріоритетів (ефективність національної дослідницької системи; спільне вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами і оптимальне використання державних інвестицій у дослідницькій інфраструктурі; вільний ринок праці дослідників; гендерна рівність і комплексний гендерний підхід у сфері

науки; трансфер наукових знань, відкрита наука та цифрові інновації; міжнародне співробітництво). Забезпечується така усебічна співпраця нормативно-правовою основою не тільки Угоди про асоціацію, а й цілим комплексом двосторонніх міжнародних договорів, наприклад: Угода між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво, підписана 2002 р., Угода між Україною та Європейською організацією ядерних досліджень (CERN) 2013 р., Угода між Україною та ЄС про участь України у програмі ЄС Горизонт 2020 – Рамковій програмі з досліджень та інновацій 2015 р., Угода між Урядом України та Європейським співтовариством з атомної енергії про наукову і технологічну співпрацю та асоційовану участь України у Програмі наукових досліджень та навчання Євратом (2014–2018), підписана 2016 р.

Тим паче, за останні кілька років спеціальне законодавство України почало фрагментарне регулювання відносин, які підпадають під віртуалізацію (цифровізацію). Помітний розвиток концепції електронного урядування, що передбачає, *inter alia*, якісне, швидке і ефективне надання адміністративних послуг в електронному вигляді для широкого кола суб'єктів, у тому числі суб'єктів господарської діяльності, що досліджується В.П. Кохан [4], з'явився профільний закон «Про електронну комерцію», «Про електронні довірчі послуги», оновилося законодавство про освіту та вищу освіту, про наукову та науково-технічну діяльність новими редакціями відповідних законів. Крім того, приймаються багато підзаконних нормативно-правових актів, починаючи зі Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Стратегії реформування державного управління України на 2016-2020 рр., затвердженої розпорядженням КМУ від 24 червня 2016 р. № 474-р та низки інших актів. Відповідно, при оновленні проекту Інноваційного кодексу України необхідно врахувати низку вже діючих правових норм, які потенційно здатні впливати на розвиток інноваційних відносин, та виробити єдині уніфіковані концептуальні підходи до розуміння основоположних явищ та процесів інноватики.

Враховуючи зазначене вище, необхідно у проекті кодексу, який

покликаний регулювати найбільш динамічну, проривну сферу розвитку – інноваційну, обов’язково враховувати наступні тренди: 1) оновлення законодавства відповідно до *acquis communautaire* ЄС та 2) віртуалізації інфраструктури національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глібок С. В. Питання функціонального забезпечення інноваційного процесу: господарсько-правовий аспект. *Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів*: зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.). Харків: Право, 2018. С. 42–43.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
3. Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA), схвалена рішенням колегії Міністерства освіти і науки України (протокол від 22.03.2018 № 3/1-7). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>.
4. Кохан В. П., Єгорова-Луценко Т. П. Стан розвитку електронних адміністративних послуг: Огляд впровадження на державному рівні. *Право та інноваційне суспільство: електронне наукове видання*. 2018. № 2(11). С. 37–48. URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Kokhan_Egorova-Lutcenko11.pdf.
5. Новіков Є. А. Організація діяльності мереж трансферу технологій в ЄС та Україні: порівняльно-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. Вип. 3. 2017. С. 286–290.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІІ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розгон Ольга Володимирівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

In this article we will turn your attention to the digital economy as an innovative dynamic economy. Let us dwell on the “digital” technologies that are necessary for increasing the efficiency of the Ukrainian industry. Let us analyze the draft decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020” dated January 17, 2017, No. 67-p. In this material, the author came to the conclusion that it is necessary to create conditions for the digital transformation of industry in Ukraine through the development of a system for financing ICT research and innovation on a competitive basis in cooperation with industry and creating joint research programs on IT business in potential areas of ICT development.

Keywords: digital economy, digitalization, industry, ICT research, IT business.

В этом материале мы обратим ваше внимание на цифровую экономику как инновационную динамическую экономику. Остановимся на «цифровых» технологиях, которые необходимы для роста эффективности украинской промышленности. Проанализируем проект распоряжения КМУ «Об одобрении Концепции развития цифровой экономики и общества Украины на 2018-2020 годы» от 17.01.2018 г. № 67-р. В этом материале автор пришел к выводу, что необходимо создание условий для цифровой трансформации промышленности в Украине через разработку системы финансирования ИКТ-исследований и инноваций на конкурсной основе в сотрудничестве с промышленностью и создание совместных исследовательских программ по IT-бизнесом в потенциальных направлениях развития ИКТ.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровизация, промышленность, ИКТ-исследования, IT-бизнес.

Цифровий розвиток України відіграє ключову роль у прискоренні економічного і соціального розвитку країни спрямовуючи її економічний та інноваційний потенціал, впливаючи на різні сфери, конкурентоспроможність на міжнародній арені, зростання ефективності української промисловості.

Міжнародна організація OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) та вчений Томас Мезенбург виділяють три основні компоненти цифрової економіки:

- підтримуюча інфраструктура (апаратне і програмне забезпечення, телекомунікації, мережі та ін.);
- електронний бізнес або e-business (ведення господарської діяльності та будь-яких інших бізнес-процесів через комп'ютерні мережі);
- електронна комерція або e-commerce (дистрибуція товарів через Інтернет) [1].

Отже, цифрова економіка – це інноваційна динамічна економіка, що базується на активному впровадженні інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій в усі види економічної діяльності та сфери життєдіяльності суспільства, що дозволяє підвищити ефективність і конкурентоспроможність окремих компаній, економіки та рівень життя населення [2].

Цифрова економіка є основою Четвертої промислової революції [3, с.97] та третьої хвилі глобалізації. Характерна особливість цифрової економіки – це її зв'язок з економікою на вимогу (on-demand есопому), яка передбачає не продаж товарів і послуг, а отримання доступу до них саме в той момент, коли це потрібно. Отримання замовлень відбувається онлайн, а їх виконання – офлайн. Перевагами економіки на вимогу є: висока швидкість отримання необхідної послуги або товару; зниження їх вартості для кінцевого користувача завдяки зниженню кількості посередників; спрощення виходу постачальників товарів і послуг на користувачів.

Як бачимо, для динамічного розвитку економіки виникла потреба у цифровізації.

«Цифровізація» повинна забезпечувати кожному громадянину рівні можливості доступу до послуг, інформації та знань, що нада-

ються на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Реалізація цього принципу можлива за наявності консолідаційних зусиль політиків, органів державної влади, бізнесу, громадськості. Усунення бар'єрів — основний фактор розширення доступу до глобального інформаційного середовища та знань.

До того ж цифрова епоха змінює підхід до ведення бізнесу, а також вимоги до використовуваних інформаційних технологій: систем управління маркетингом, продажами і сервісом; телефонії та месенджерів; систем документообігу й управління персоналом; облікових систем і безлічі інших корпоративних додатків. Серед цифрових технологій, продуктів і послуг, які на сьогодні вважаються інноваційними трендами сучасного соціально-економічного середовища, можна виокремити такі: *BioTech*, *NanoTech*, *RetailTech*, *FinTech*, *LegalTech*, *InsurTech*, *GovTech* [4].

Врешті решт, «цифрові» технології необхідні для зростання ефективності української промисловості, а в деяких секторах вони стають основою продуктових і виробничих стратегій. Їх перетворююча сила змінює традиційні моделі бізнесу, виробничі ланцюжки й обумовлює появу нових продуктів та інновацій.

Дійсно, діджиталізація для України має позитивний соціального характер, адже зосереджена на поліпшенні якості інфраструктури соціального забезпечення, якості соціальних послуг, організації прозорості та адресності соціальної допомоги, скороченні витрат [5, с. 39, 76].

До цифрових продуктів та послуг як інноваційних трендів сучасного соціально-економічного середовища відносять: ***BlockChain***, ***Digital marketing***, ***CRM&BPM***, ***Grid-технології***, ***Digital-Страхування***, ***ePrescription*** [4].

Аби стати сьогодні цифровими лідерами в конкретних сферах економіки, потрібно виділяти пріоритетні цифрові проекти, які реалізують конкретні організаційні команди. Зокрема, цифрові команди мають зосереджуватися на трьох ключових функціональних видах діяльності, а саме: розвивати цифрову стратегію, управляти цифровою діяльністю через їхні національні компанії, а також перетворювати на операційну перевагу їх цифрове виконання [6, с. 26–27].

В умовах розвитку цифрової економіки актуальною залишається проблема забезпечення цифрових дивідендів для кожного громадянина з урахуванням того, що цифрові технології змінюють бізнес-моделі, характер праці та способи надання послуг [4].

Вирішення цієї проблеми залежить від стимулювання з боку держави, щоб реагувати на ініціативи щодо формування серед громадян України стійких потреб у «цифрових» технологіях через такі сфери, як освіта, медицина, туризм, транспорт, електронне урядування, «старт-сіті» тощо. Адже кінцева мета – не просто дати громадянам інфраструктуру фіксований широкосмуговий доступ (ШСД), а зробити так, щоб у громадян виникали потреби у ньому, особливо ті, що спрямовані на покращення життя, комфорт, освіту, бізнес, розвиток і т. ін. [5, с. 32].

В умовах цифрової економіки людський капітал та інформаційні технології відіграють вирішальну роль у забезпеченні сталого розвитку економіки. У зв'язку з цим підготовка висококваліфікованих фахівців з урахуванням потреб ринку та сучасних тенденцій розвитку цифрових технологій, ефективне впровадження яких супроводжується прискоренням економічного зростання, збільшенням кількості робочих місць, підвищенням якості послуг, набуває особливого значення. Щоб максимально використати потенціал цифрових технологій, потрібні нові фахівці, які володіють сучасними знаннями, цифровими навиками, здатні до самонавчання, вирішення складних завдань у постійно змінюваному середовищі [7, с. 320–322].

Ключовою стратегією розвитку цифрової економіки в Україні має стати «цифровізація» країни, формування внутрішнього ринку ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) та мотивацій і потреб у «цифрових технологіях» у споживачів. Розвинена цифрова інфраструктура – основа розвитку цифрової економіки. Однак таку інфраструктуру становлять не лише телекомунікації. Вона включає комплекс технологій, продуктів і процесів, які забезпечують обчислювальні, телекомунікаційні та мережеві можливості та працюють на цифровій (а не на аналоговій) основі [4].

Цифровізація – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електро-

нно-комунікаційного обміну між ними. Мета цифровізації України – цифрова трансформація існуючих і створення нових галузей економіки, трансформація усіх сфер життєдіяльності України у нові, більш ефективні та сучасні. Створення сучасного цифрового простору та відповідної інфраструктури є вигідним для всіх: і громадян, і бізнесу, і зовнішніх інвесторів. Згідно із пріоритетним сценарієм цифровізації країни першочерговим завданням є усунення законодавчих, інституційних, фіскально-податкових та інших бар'єрів, що заважають розвитку цифрової економіки [8].

Доречно зауважити, що необхідним кроком щодо нормативного забезпечення переходу до цифрової економіки став проект розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» від 17.01.2018 р. № 67-р.

За цією концепцією цифровізація реального сектору економіки передбачена як головна складова частина цифрової економіки та є визначальним чинником зростання економіки в цілому і самої цифрової індустрії як виробника технологій зокрема.

З метою масштабного здійснення цифрових трансформацій українським підприємствам, малому та середньому бізнесу, промисловості важливо створити умови та відповідні стимули – від інформаційно-маркетингових до фіскальних.

Цифрові технології в Україні повинні бути доступними як з точки зору організаційно-технічного доступу до відповідних цифрових інфраструктур, так і з фінансово-економічної точки зору, тобто через створення умов та стимулів, які будуть заохочувати бізнес до цифровізації. Результатом такої діяльності стане модернізація економіки, її оздоровлення та конкурентоспроможність.

За цим документом Індустрія 4.0 представлена як оновлена концепція «розумного виробництва» та наступний етап цифровізації виробництв і промисловості, на якому головну роль відіграють такі технології та концепти, як Інтернет речей, «великі дані» (big data), «предикативна аналітика», хмарні та туманні обчислення, «машинне навчання», машинна взаємодія, штучний інтелект, робототехніка, 3D-друк, доповнена реальність.

Для використання в Україні потенціалу Індустрії 4.0 важливим є впровадження таких ініціатив: таргетинг, тобто аналіз і дослідження промислових секторів із метою оцінки конкурентоспроможності та перспектив розвитку; впровадження сучасних інформаційних технологій промисловості, або програма просвіти і трансферу кращих практик з ІТ-сектору та цифрових індустрій у промислові сектори; інжинірингові кластери; галузеві «дорожні карти» цифрових трансформацій.

Зауважимо, що іншими важливими завданнями є офіційне визнання міжнародних стандартів, які становлять загальноновизнану основу Індустрії 4.0 (близько 100 стандартів), державна підтримка діяльності технічних комітетів, які беруть участь у роботі над стандартами, що стосуються Індустрії 4.0, створення механізму заохочення подання заявок на винаходи в Україні; створення механізму державної підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності; можливість захисту патентних прав через звернення до спеціалізованих судів; створення механізмів трансферу технологій [9].

Незважаючи на те, що в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС науково-технічне співробітництво та обмін інформацією визначені одними з основних інструментів для розвитку і вдосконалення технологій, а інтеграція структурованих дослідних та інноваційних систем і мереж країн Східного партнерства в ЄС є ключовим завданням до 2020 року, науково-технологічний потенціал в Україні продовжує знижуватися і після підписання зазначеної Угоди.

У цій сфері бракує дієвих механізмів співпраці та обміну інформацією у площині науки, інновацій та інформаційного суспільства як всередині країни, так і всередині регіону Східного партнерства і між Україною та ЄС. Особливої уваги потребують окремі напрями використання цифрових технологій і мереж для проведення досліджень і поширення наукової інформації та знань.

Однією із причин цієї ситуації є застосування в Україні фінансово-організаційних механізмів підтримки трансферу результатів наукових досліджень, які будуть конкурентоспроможними на рівні цифрового спільного ринку.

Підсумовуючи, варто зазначити, що необхідним є створення умов для цифрової трансформації промисловості в Україні через

розробку системи фінансування ІКТ-досліджень та інновацій на конкурсній основі у співпраці з промисловістю і створення спільних дослідницьких програм з ІТ-бізнесом у потенційних напрямках розвитку ІКТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Concept of a «Digital Economy». URL: <http://odcec.org.uk/theconcept-of-a-digital-economy/> Title from the screen.
2. Карчева Г. Т., Огородня Д. В., Опенько В. А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. *Фінансовий prospect*. 2017. № 3. С. 13–21. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1703/17kgttme.pdf>.
3. Клаус Ш. Четвертая промышленная революция: пер. с англ.. Москва: Издательство «Э». 2017. 208 с.
4. Краус Н. М., Голобородько О. П., Краус К. М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf.
5. Цифрова адженда України — 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020) / Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. URL: <https://ucco.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
6. Куприяновский В. П., Добрынин А. П, Синягов С. А., Намиот Д. Е. Целостная модель трансформации в цифровой экономике — как стать цифровыми лидерами. Інтернет-журнал Інформаційної економіки. 2017. уої. 5, по. 1. С. 26–33.
7. Карчева Г. Т., Карчева І. Я. Удосконалення освіти в умовах цифрової економіки. *Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи та економіки*: матеріали VII Всеукраїнської науковопрактичної конференції. Київ. 19 травня 2017 року. С. 320–322.
8. Соколова Г. Б. Деякі аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2018_1_17.
9. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 88.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

КАРТКА ДІАГНОСТИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ БАНКУ ЯК КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА

Шаповалова Ольга Вікторівна,
*доктор юридичних наук, професор, провідний
науковий співробітник Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку АПрН України,
зав. кафедрою господарського права СНУ ім. В.Даля*

The scientific work is devoted to studying the issues of the map of diagnostics of the bank's investment capacity as its competitive advantage, the foreign experience of introducing digitalization into the indicated sphere and the corresponding conclusions concerning its introduction into the national legal system have been studied.

Keywords: digitalization, GRID-technologies, diagnostics of bank's investment capacity.

Научная работа посвящена изучению вопросов карты диагностики инвестиционной способности банка как его конкурентного преимущества, исследован зарубежный опыт внедрения цифровизации в указанную сферу и сделаны соответствующие выводы касательно его внедрения в национальную правовую систему.

Ключевые слова: цифровизация, GRID-технологии, диагностика инвестиционной способности банка.

Перші цифрові технології у здійсненні нагляду та контролю у банківській системі України були запроваджені державою вже давно. Зокрема, з метою розслідування злочинів з викрадення матеріальних ресурсів державних банків. Представники науки господарського права беззаперечно визнають, що інвестиційна банківська

діяльність як вид підприємницької діяльності у сучасній економіці потребує розвитку. Водночас, як відомо, інвестиційна діяльність банків у цілому є високоризиковою. Застереження законодавця про негативні наслідки щодо порушення заборони проведення ризикованих дій, сумнівних операцій, розміщення фіктивних цінних паперів тощо при реалізації права на банківську інвестиційну діяльність містить потенціал забезпечення її зростання лише в умовах постійного фінансового моніторингу, банківського нагляду, самоконтролю, спрямованого на зниження ризику щодо проведення інвестиційних операцій. Тому виникає проблема правового забезпечення публічних та приватних інтересів, використовуючи цифрові технології у здійсненні нагляду та контролю у банківській системі. Електронна діагностична картка, яка містить відомості про інвестиційну спроможність, підтверджену результатами самоконтролю банку за весь період його функціонування, може стати конкурентною перевагою у порівнянні з банками, які не відкривають подібну інформацію.

Нааявність державного реєстру банків не вирішує проблему задоволення потреби у ознайомленні з гнучкими показниками поточних результатів фінансового моніторингу, банківського нагляду, самоконтролю. Реальні та потенційні споживачі банківських послуг не усвідомлюють наближення кінцевої стадії, коли за такими негативними результатами відбудеться ліквідація банку. Початкова стадія відстеження ризику здійснення неправомірних дій – стадія підозри та спостереження також має електронний інформаційний ресурс, який утримує Фіскальна служба України та її підрозділи. Цей ресурс створений з метою інформаційно-аналітичного забезпечення превентивних заходів щодо ризикових суб'єктів господарювання. Спочатку наказом ДПС від 12.10.2011 р. за N 54 було затверджено Положення про порядок створення (удосконалення) автоматизованих інформаційних систем. Потім Наказом ДФС України від 28.11.2015 за № 543 «Про забезпечення комплексного контролю податкових ризиків з ПДВ» було передбачено вимоги до характеристики суб'єктів господарювання, зареєстрованих платниками ПДВ за відповідним рівнем категорії уваги до них. Утримувачі даного ресурсу організують перебування на обліку територіальних органів ДФС України тих

платників ПДВ, які за результатами звітного періоду або здійснювали ризикові операції, та/або маніпулювали показниками податкової звітності, та/або різко підвищували економічну активність та були задіяні у схемах ухилення від оподаткування.

Зокрема, за критерієм податкової поведінки та рівня ризику суб'єктів господарювання розрізняють такі їх категорії: вигодонабувач (за рахунок відображення в даних податкової звітності недостовірних даних господарських операцій з використанням вигодотворюючих («податкових ям») та вигодотранспортуючих суб'єктів (транзитерів). Вигодотранспортуючий суб'єкт (транзитер) здійснює посередницьку функцію між вигодотворюючим суб'єктом («податковою ямою») та вигодонабувачем, у якого, відповідно до даних податкової звітності, сума задекларованих податкових зобов'язань дорівнює сумі податкового кредиту за всіма чи за окремими операціями, або різниця між сумами податкових зобов'язань та податкового кредиту не перевищує 0,5 % за умови відсутності реальної господарської або іншої економічної діяльності; зустрічний транзитер надає послуги з підміни позицій товарних груп (робіт, послуг), що реалізуються на адресу інших суб'єктів господарювання; вигодотворюючий суб'єкт («податкова яма») – платник ПДВ, який не відображає або відображає і не сплачує податкові зобов'язання з ПДВ при відповідному декларуванні його контрагентом сум податкового кредиту без реальної господарської або іншої економічної діяльності за такими операціями та, як наслідок, формує податковий кредит з ознаками ризику [1].

Досвід організації комплексного відпрацювання податкових ризиків з податку на додану вартість слід характеризувати як такий, що міг би задовольнити потребу потенційних отримувачів інвестиційних послуг у ознайомленні з гнучкими показниками поточних результатів фінансового моніторингу, банківського нагляду, самоконтролю.

Організація містить наступну послідовність дій. Спочатку – автоматичний відбір суб'єктів господарювання з податковими ризиками. Потім своєчасне внесення інформації про них до баз щодо відпрацювання ризикових суб'єктів господарювання. Три етапи комплексного

відпрацювання податкових ризиків з податку на додану вартість також є виправданими: (1) рання податкова діагностика (до граничного терміну подання звітності з ПДВ); (2) електронний контроль ризиків (після граничного терміну подання звітності з ПДВ); (3) податковий контроль ризиків (після граничного терміну сплати грошових зобов'язань з ПДВ).

Завершується організація комплексного відпрацювання податкових ризиків з податку на додану вартість внесенням суб'єктів належної податкової поведінки (за наявності доказів) до реєстру «Суб'єкти фіктивного підприємництва».

Але виявити участь банків у схемах фіктивного підприємництва, взаємодію із суб'єктами фіктивного підприємництва, інші ризики, які унеможливають або ускладнюють реалізацію інвестиційної функції банків досить проблематично. Нерідко правовий режим банківської та комерційної таємниці шкодить розкриттю необхідної інформації. Натомість можливості запровадження електронної діагностичної картки самоконтролю банку не були вивчені на предмет її використання для забезпечення публічних та приватних інтересів, використовуючи цифрові технології ознайомлення з результатами здійсненні нагляду та контролю у банківській системі.

Наявність електронної діагностичної картки самоконтролю банку є доцільною не для всіх, а, у першу чергу, для особливих суб'єктів, які на відміну від інших суб'єктів господарської діяльності, володіють основним джерелом здійснення банківського інвестування. Йдеться про комерційні банки, які функціонують на інвестиційному ринку і в Україні мають правовий статус інвестиційних компаній. Інвестиційна функція банків у науці міжнародного банківського права, економічній науці та її відгалуженнях визнається основним напрямом діяльності комерційних банків.

У доктрині господарського права розпочато опрацювання проблем правового забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу, зокрема й інформаційно-комунікаційних, в т.ч. GRID –технологій [2].

Членом-кореспондентом АПрН України О. М. Вінник видано першу персональну монографію за зазначеною проблематикою. Те-

матично її праця присвячена правому забезпеченню цифровізації економіки в Україні. Але вона охоплює повний спектр питань, з яких доцільно розпочинати вивчення можливостей консолідації норм господарського законодавства щодо регулювання відносин цифрової економіки не лише нашої країни. Зарубіжний досвід щодо впорядкування правових термінів та норм щодо регулювання відносин цифрової економіки авторка характеризує як багатогранний та такий, що зазнає постійних змін. Але загальні тенденції правового регулювання відносин зазначеної сфери він дозволяє виявити [3].

Використовуючи узагальнення зарубіжного досвіду можна дійти висновку, що правовий механізм запровадження електронної діагностичної картки інвестиційної спроможності банку та розробка порядку користування нею в Україні передбачає низку правил, вимог, дозволів та заборон.

Правила її запровадження розробляються на локальному рівні. У порівнянні з показниками річного звіту банку та звіту про аудиторську перевірку її показники більш інформативні. Але й режим доступу до відомостей картки інший.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про забезпечення комплексного контролю податкових ризиків з ПДВ: Наказ ДФС України від 28.11.2015 № 543. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0543872-15>.
2. Стріжкова А. В. Grid-технології як об'єкт інноваційних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 202 с.
3. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака, 2018. 224 с.

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ БОРОТЬБИ ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ ТА ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Семекліт Єгор Валерійович,

студент 1 групи 4 курсу

ІПЮК для СБУ НЮУ ім. Я. Мудрого

Іванов Станіслав Миколайович,

кандидат технічних наук, доцент,

старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

Historical moments that have taken place with our country over the last 5 years can't but reflect on the economy of the state and everyday life of people. Financial tracking is an important component of the fight against criminal, terrorist organizations and provocations from the intelligence services of other states. The article is devoted to the disclosure of the possibilities of financial monitoring at this stage and the potential for development in the future. This topic is relevant and necessary at this stage of development of Ukraine.

Keywords: financial monitoring; primary subject financial monitoring; state monitoring; internal financial monitoring.

Исторические моменты, которые происходят с нашей страной последние 5 лет не могут не иметь отражения на экономике государства и повседневной жизни людей. Финансовый мониторинг является важной составляющей борьбы с преступными, террористическими организациями и провокациями со стороны спецслужб других государств. Статья посвящена раскрытию возможностей финансового мониторинга на данном этапе и потенциала развития в будущем. Данная тема является актуальной и необходимой на данном этапе развития Украины.

Ключевые слова: финансовый мониторинг; субъект первичного финансового мониторинга; государственный мониторинг; внутренний финансовый мониторинг

На даному етапі розвитку Україна переживає не найлегші часи, революція гідності, анексія Криму, загострення ситуації в Луганській та Донецькій областях. Усі ці явища в комплексі створюють проблеми для економіки країни, руйнуючи її все більше і більше. Як наслідок суб'єкти первинного фінансового моніторингу, у відповідності до своїх обов'язків, визначених в ст. 6 ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» в редакції від 24.11.2018, повинні зробити все, аби особи причетні до даних дій були позбавлені фінансової підтримки.

Відповідно до ст. 1 Закону України, фінансовий моніторинг це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. Ст. 6 цього ж закону визначає 26 пунктів, які зобов'язані виконувати суб'єкти первинного фінансового моніторингу, а ст. 15 зазначає фінансові операції, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. До таких відносяться операції сума яких дорівнює чи перевищує 150 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну 150 000 гривень.

Але більш необхідною та важливою в даний час є ст.16, в якій зазначено підстави для проведення внутрішнього фінансового моніторингу, а саме, коли підозри суб'єкта первинного фінансового моніторингу ґрунтуються на :

– критеріях ризиків, визначених самостійно суб'єктом первинного фінансового моніторингу з урахуванням критеріїв ризиків, встановлених центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

– встановленні за результатами проведеного аналізу факту (фактів) невідповідності фінансової (фінансових) операції (операцій) фінансовому стану та/або змісту діяльності клієнта;

– типологічних дослідженнях у сфері протидії легалізації (відмиранню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, підготовлених та оприлюднених спеціально уповноваженим органом.

Тобто, якщо у суб'єкта фінансового моніторингу виникають сумніви, щодо законності одержання коштів, які використовуються для здійснення фінансової операції або є достатні підстави вважати, що гроші отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення передбаченого Кримінальним Кодексом України, він зобов'язаний здійснити перевірку, щодо законності отримання грошових коштів, здійснити верифікацію та вивчення клієнта, а якщо є необхідність уточнити інформацію про клієнта у порядку передбаченому законодавством.

Якщо є обґрунтовані підстави вважати, що діяльність або активи особи, яка стала об'єктом фінансового моніторингу, отримані внаслідок вчинення злочину, то відповідний суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний повідомити спеціально уповноважений орган. Правовий статус відповідального працівника визначається в ст.7.

В Україні існує два рівні фінансового моніторингу: первинний та державний. До суб'єктів державного моніторингу належать Національний Банк України, Державна служба фінансового моніторингу, Міністерство юстиції, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання фінансових послуг України. Відповідно до своїх прав та обов'язків, які визначено в ст.14 вони здійснюють фінансовий моніторинг щодо небанківських фінансових установ - резидентів, які є платіжними організаціями та/або членами чи учасниками платіжних систем у частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів на підставі відповідних ліцензій, професійних учасників фондового ринку (ринку цінних паперів) (крім банків), платіжних організацій платіжних систем

та учасників чи членів платіжних систем, суб'єктів господарювання, які проводять лотереї, які здійснюють торгівлю дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, аудиторів, аудиторських фірм, фізичних осіб - підприємців, які надають послуги з бухгалтерського обліку, нотаріусів, адвокатів, адвокатських бюро та об'єднань і суб'єктів господарювання, що надають юридичні послуги, операторів поштового зв'язку, товарних та інших бірж, що проводять фінансові операції з товарами, суб'єктів підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна.

У відповідності до закону суб'єкти після отримання інформації про фінансову операцію, яка викликає підозри мають забезпечити її аналіз та прийняти рішення, щодо направлення такої інформації до Державної служби фінансового моніторингу та Служби безпеки України. Суб'єкт фінансового моніторингу, з метою захисту від злочинців, які бажають розпорядитись активами, отриманими незаконним шляхом, може відмовитись від проведення фінансової операції у разі, якщо фінансова операція містить ознаки такої, що згідно з цим Законом підлягає фінансовому моніторингу, що зазначено в ст.10 закону. А у відповідності до ст.17 цього ж закону з метою попередження та зменшення ризиків терористичних актів на території України можуть зупинятися фінансові операції, які проводяться для вчинення або внаслідок вчинення злочину та повідомляти про це Державну службу фінансового моніторингу.

Також ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначає відповідальність за порушення даного закону. Дані норми закріплені в розділі VIII та визначають відповідальність для осіб, які отримали кошти злочинним шляхом, а також відповідальність суб'єктів фінансового моніторингу за неподання або несвоєчасне подання інформації спеціально уповноваженому органу.

Фінансовий моніторинг є важливою складовою та невід'ємною частиною боротьби з тероризмом, провокаціями, вчиненням злочинів та отримання за це коштів. Моніторинг дає можливість покара-

ти винних у вчиненні злочинів та не дати їм скористатися грошима, отриманих внаслідок вчинення злочинів. Фінансовий моніторинг є досить перспективною гілкою боротьби зі злочинною діяльністю на території України та за її межами. Будь яка діяльність потребує грошових коштів, але завдяки даному контролю держава зможе слідкувати за переказами на фінансування злочинної діяльності та не допускати їх. В майбутньому законодавство, щодо протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом обов'язково має бути розширено та розвинуто на прикладі європейських країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 24.11.2018 №1702-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50–51. ст. 2057.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Шевченко Ольга Олегівна,

студентка 4 курсу

ІПЮК для СБУ

НЮУ імені Ярослава Мудрого

Шовкопляс Ганна Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри господарського права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

старший науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрН України

At the stages of the development of a market economy, there is a growing risk of loss of property and profits, which generates demand for the services of insurance companies. The current state of the insurance market of our state takes far not the leading place in the world arena. However, identifying problems,

reforming the whole system of economic relations, social transformations and transformational changes taking place in Ukraine attach particular importance to the resolution of the problem of protection, prompting the search for effective mechanisms for the accumulation of resources of insurers and insureds and their effective use to eliminate the negative consequences of insurance events.

Keywords: insurance, insurance market, insurance company assets, financial instruments.

На етапах розвитку ринкової економіки зростають ризики втрати майна та прибутку, що в свою чергу породжує попит на послуги страхових компаній. Сучасний стан страхового ринку нашої держави займає не передове місце на світовій арені. Однак виявлення проблем, реформування всієї системи економічних відносин, соціальні перетворення та трансформаційні змісти, що відбуваються в Україні, мають особливе значення для вирішення проблеми захисту, спонукають до пошуку дієвих механізмів накопичення ресурсів страховиків та страховиків та їх ефективного використання для усунення негативних наслідків страхових подій.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховая компания активы финансовые инструменты.

Сучасні процеси в економіці нашої країни потребують економічних реформ, що створює необхідність розвитку страхового ринку. На сьогоднішній день важливою складовою є формування ефективної системи інструментарію, спрямованого на збільшення рівня конкурентоспроможності страхових компаній та надання конкурентних послуг не лише на внутрішньому, але й зовнішньому ринках.

Страхові компанії самостійно будують свою фінансово-економічну політику і концепції розвитку, розробляють внутрішні фінансові механізми, що сприяють результативності компанії. В умовах становлення та розвитку страхового ринку, для того, щоб страхові компанії змогли ефективно та надійно функціонувати, мати економічну спроможність необхідно проводити бізнес-планування та прогнозування діяльності. Це потребує застосування сучасних методів економіко-математичного моделювання, а саме методів кореляційно-регресійного аналізу, математичного програмування, сучасних технологій імітаційного моделювання та інші [3].

Проблемам формування та розвитку страхування і страхового ринку в Україні присвячено низку наукових праць В. Базилевича, Н. Внукової, О. Філонюка, В. Фурмана, С. Осадця, К. Шелехова, З. Шелудько, Т. Федорової та інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Основною метою даної роботи є дослідження стану страхового ринку та страхових компаній в сучасних умовах, визначити основні проблеми та недоліки й знайти перспективні напрями подальшого розвитку страхових послуг.

Становлення України як самостійної, незалежної і демократичної держави не могло не обумовити створення і розвиток страхового ринку.

Місце страхового ринку у фінансовій системі визначено як роллю різних фінансових інститутів у фінансуванні страхового захисту, так і їх значенням як об'єктів розміщення інвестиційних ресурсів страхових організацій і обслуговування страхової, інвестиційної та інших видів діяльності [3].

Згідно до Закону України від 07.03.1996 «Про страхування» страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

Специфіка страхування обумовлює безпосередній зв'язок страхового ринку з фінансами підприємств, фінансами населення, банківською системою, державним бюджетом та іншими фінансовими інститутами, в рамках яких реалізуються страхові відносини. У таких відносинах відповідні фінансові інститути виступають як страхувальники і споживачі страхових продуктів. Специфічні відносини складаються також між страховим ринком і державними установами та державними позабюджетними фондами, що пов'язано з організацією обов'язкового страхування.

На сьогоднішній день страховий ринок в Україні нерівномірно розвивається і можна побачити наявність багатьох проблем, частина

з яких притаманна і для інших секторів фінансового ринку (прикладом можуть слугувати проблеми економічного характеру й організаційно-правові), інша частина характерна безпосередньо страховому ринку.

Значну частину таких проблем можна пояснити насамперед прагненням страхових компаній максимізувати свій прибуток, при цьому не звертаючи увагу на довгострокові інтереси галузі та професійну етику.

До таких проблем можна віднести:

- відсутність цілеспрямованої державної політики у цій сфері, що тягне за собою невідповідність вітчизняного законодавства міжнародним стандартам;
- низький рівень попиту фізичних та юридичних осіб на страхові послуги, внаслідок кризи та нестабільної ситуації в країні;
- низький рівень страхових виплат та доходності окремих видів страхування;
- відсутність надійних інвестиційних програм та реальних фінансових механізмів для довгострокового розміщення страхових резервів;
- нерозвиненість національної страхової інфраструктури та слабкі зовнішньоекономічні зв'язки України у сфері страхування з іншими країнами;
- низькі показники конкурентоспроможності українських страхових компаній та значна закритість їх діяльності;
- недостатнє регулювання страхового посередництва.

Вказані вище проблеми могли з'явитися внаслідок негативного впливу певних чинників, таких як: відсутність економічної стабільності в державі, неплатоспроможності населення, дефіциту фінансових ресурсів, прояви монополізму, високий рівень інфляції, що не дозволяє здійснювати довгострокові види страхування в національній валюті, слабкий розвиток фондового ринку, що унеможлиблює використовувати цінні папери як категорію активів для захищеного розміщення страхових резервів.

Проте, не потрібно забувати, що в Україні страховий ринок також має і значний потенціал розвитку, який потребує, перш за все,

детального оцінювання всіх наявних можливостей для сталого розвитку в умовах євроінтеграційних процесів.

Для покращення ситуації необхідно застосувати такі заходи:

- відновлення довіри населення до страховиків, що вимагає серйозних, зрозумілих для потенційних клієнтів, гарантій повернення вкладених коштів і нарахованих на них відсотків;
- посилення контролю за діяльністю страховиків з боку органів страхового нагляду, застосування ними своєчасних заходів, які попереджують неплатоспроможність страховиків;
- удосконалення організаційної структури та створення інфраструктури страхового ринку на рівні світових вимог;
- вдосконалення механізму формування страхових резервів, системи розміщення страхових резервів;
- впровадити нові ефективні та привабливі для населення форми фінансових послуг, зокрема такі, як надання кредитів під заставу страхових полісів;
- інформувати населення через засоби масової інформації про стан страхового ринку і рівень державного контролю за його діяльністю.

Перспективи розвитку ринку страхування в Україні залежатимуть насамперед від подальшого вдосконалення законодавчої бази, яка буде регулювати не тільки сферу страхування, а і загалом всі види діяльності, зокрема розвитку недержавного пенсійного страхування, страхування життя, медичного страхування, іпотечного кредитування, діяльності банків та їх впливу на страхування, а також від створення сприятливої системи функціонування інституту страхових посередників, покращення страхової культури та підвищення довіри до страховиків.

Щодо страхових компаній, необхідно в першу чергу підвищувати ефективність страхового менеджменту, застосовуючи економіко-математичний інструментарій та сучасні технології імітаційного моделювання. Це надасть змогу визначити ступінь активності реагування компанії на зміни страхового ринку з метою своєчасного прийняття відповідних заходів; оцінити ефективність технології формування технічних резервів та загальних активів компанії; спрогнозувати можливі зміни її фінансового становища; визначити прогнозні зна-

чення головних кінцевих показників діяльності страховика. Застосування у страховому менеджменті кількісних моделей дозволить оцінити об'єктивно-необхідний рівень витрат на управління, можливості проведення інвестиційної політики, визначити стратегію проведення маркетингової політики.

Також шляхи покращення та підвищення ефективності страхового ринку зазначенні в проєкті Білої книги «Майбутнє в регулюванні небанківського фінансового сектору». Регулювання даного сектору буде здійснюватись з урахуванням стандартів, встановленим європейським законодавством.

У даній книзі змінено вимоги до мінімального необхідного капіталу для страхових компаній та введено певні зміни для страхових посередників.

Проте Біла книга не охоплює весь діапазон питань регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором [2].

При розгляді сутності страхового ринку, основних проблем його функціонування та перспектив розвитку можна стверджувати, що страховий ринок в цілому є складною системою, яку утворює низка взаємопов'язаних і взаємообумовлених підсистем.

Можна зробити висновок, що впродовж останніх років ситуація на ринку страхових послуг України склалася не зовсім сприятлива. Негативні наслідки кризи призвели до уповільнення темпів росту доходів страхових компаній, зменшення попиту населення на страхові послуги.

Ефективне функціонування страхових компаній в Україні, їх успішний та динамічний розвиток, обсяги та напрями фінансування суб'єктів господарювання залежатимуть від розширення переліку страхових послуг, підвищення їх конкурентоспроможності, удосконалення порядку оподаткування страхової діяльності, підвищення вимог до порядку створення страхових компаній, забезпечення оптимальної структури співвідношення між обов'язковим та добровільним страхуванням та залучення страхового ринку до вирішення проблем соціального страхування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про страхування: Закону України: № 85/96-ВР ід 07.03.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р. № 18. стаття 78

2. Проект Біла книга «Майбутнє в регулюванні небанківського фінансового сектору». URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80189428>.
3. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2011-2020 роки. URL: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257.
4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/straxuva_1kv2008_last.pdf.
5. Клепікова О. А. Дослідження динаміки розвитку страхового ринку України як складової світового ринку страхових послуг. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. Одеса: Астропринт, 2010. Т. 15. Вип. 20. С. 101–111
6. Клепікова О. А. Моделювання маркетингової стратегії страхової компанії. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Економіка*. 2013. No 6(147). С. 55–60.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Лемак Крістіна Едуардівна,
*студентка 4 курсу
ІПЮК для СБУ
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Єгорова-Луценко Тетяна Петрівна,
*кандидат юридичних наук,
молодший науковий співробітник
НДІ ПЗІР НАПрН України,
Начальник Головного територіального управління юстиції
у Харківській області*

In this article the peculiarities of the activity of the credit union are considered, the principles of activity and features of functioning are defined. The activity of credit unions in foreign countries is analyzed and the main directions of development of credit unions in Ukraine are determined.

Keywords: credit unions, non-bank institutions, financial services.

В данной статье рассмотрены особенности деятельности кредитного союза, определены принципы деятельности и особенности функциони-

рования Проанализирована деятельность кредитных союзов зарубежных странах и определены основные направления развития кредитных союзов Украины.

Ключевые слова: кредитный союз, небанковское учреждение, финансовые услуги.

Сьогодні, Україна потребує покращення економічної ситуації, що напряму залежить як від держави, так і від інших чинників, які безпосередньо впливають на розвиток економіки України. Важливу роль відіграє кредитна спілка, як небанківська фінансово-кредитна установа, що допомагає врегулювати потреби населення. Ефективна діяльність кредитних спілок зможе підвищити соціально-економічний рівень нашої держави.

З приводу діяльності кредитних спілок велося досить багато дискусій, а саме В. Гончаренко, О. Клишко в своїх роботах приділяють увагу саме теоретичним засадам діяльності кредитних спілок та актуальності кредитних спілок в умовах сьогодення. Такі науковці, як О. О. Гончаренко, Г. М. Лютова в своїх роботах визначали роль та місце кредитних спілок в фінансово-кредитній системі. Також В. І Кравець проводить порівняльну характеристику між комерційними банками та кредитними спілками. Однак, незважаючи на таку велику кількість публікацій науковців дане питання потребує поглибленого вивчення, оскільки невизначено основні перспективи діяльності кредитних спілок та їх особливості.

Перш за все варто зазначити поняття «кредитна спілка» – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднання грошових внесків членів кредитної спілки [1].

Особливістю діяльності кредитної спілки є те, що вона є вузько спеціалізованою, щодо використання накопичених ресурсів, що і свідчить про неприбутковість кредитних спілок. Метою кредитної спілки є надання кредитних та ощадних послуг тільки учасникам спілки. Чисельність кредитної спілки повинна бути не менше 50 осіб. Даних осіб повинні пов'язувати наступні ознаки: спільне місце

роботи чи навчання; належність до однієї спілки чи об'єднання; проживання в одному селі, селищі, районі; будь-яка інша громадська чи релігійна організація.

Кредитна спілка діє на основі статуту, що затверджується членами спілки. Надання кредитній спілці статусу установи здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі Нацкомфінпослуг) шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру. Основні принципи діяльності кредитних спілок визначені в статті 3 ЗУ «Про кредитні спілки», а саме: добровільність вступу та свобода виходу з кредитної спілки; рівноправність членів кредитної спілки; самоврядування; гласність. Органами управління кредитної спілки є загальні збори членів кредитної спілки, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління. Рішенням загальних зборів членів кредитної спілки можуть бути створені й інші органи управління. Кредитна спілка припиняє свою діяльність, шляхом її реорганізації а бо ліквідації.

Щодо чисельності кредитних спілок станом на 2018 рік, то зареєстрованих кредитних спілок, відповідно до звіту Нацкомфінпослуг становить 372 кредитні спілки та 460 відокремлених підрозділів кредитних спілок. Проаналізувавши, дані Нацкомфінпослуг, ми можемо зробити висновок, що кількість кредитних спілок значно зросла враховуючи попередні роки. Найбільше кредитних спілок утворено в Івано-Франківській, Львівській та Київських областях. За результатами, які були проведені в 2018 році кредитні спілки об'єднують невелику кількість осіб до 1 тисячі осіб та значну кількість кредитних спілок, що об'єднують від 1 тисячі осіб до 10 тисяч осіб.

Проаналізувавши правовий статус кредитних спілок в Україні, ми також хочемо зазначити, з приводу діяльності кредитних спілок в світовій практиці. Метою створення кредитних спілок у європейських та американських країнах є створення фінансового та соціального захисту учасників такого об'єднання; а вже потім – взаємного кредитування.

Виділяють дві моделі кредитно – кооперативного руху, а саме європейську та американську. Європейська модель орієнтується на

об'єднанні не лише фізичних ресурсів, а й юридичних в той час, як американська передбачає об'єднання фізичних ресурсів на засадах взаємодопомоги.

Незважаючи на той чи інший тип моделі, основною метою діяльності кредитних спілок є недопущення монополізації фінансового ринку з боку банків та побудова ефективного захисту громадян.

Сьогодні, в світі зареєстровано близько 53 тис. кредитних спілок, їх активи оцінюються приблизно в 1 трлн дол. США, зокрема сумарна їх кількість членів перевищує 187 млн. осіб [2].

Виходячи з вище визначеного, ми бачимо, що в Україні також потрібно здійснювати деякі зміни в діяльності кредитних спілок.

Деякі зміни, щодо діяльності кредитних спілок зазначені в проєкті Білої книги «Майбутнє в регулюванні небанківського фінансового сектору». Основним завданням, що було зазначено в даному проєкті є акти ЄС, які повинні бути імplementовані в Україні. Ці нормативи повинні включати: вимогу до мінімального початкового та регулятивного капіталу, що становить 5 млн. євро; нормативи достатності регулятивного капіталу, що складає не менше 8 %; нормативи миттєвої ліквідності, понад 60 %; нормативи концепції кредитних ризиків на одного контрагента, не менше 25 %.

В даному проєкті зазначається, що серед кредитних установ особливим статусом будуть володіти кредитні спілки, яким буде дозволено надавати фінансові послуги за рахунок поворотних коштів без дотримання вимог до капіталу та пруденційних нормативів. В проєкті, вказують на те, що кредитна спілка буде єдиною небанківською фінансовою установою, яка зможе залучити поворотні кошти і від юридичних, і від фізичних осіб [3].

Потрібно зазначити, що кредитні спілки на фінансовому ринку України, займають вагоме місце. Діяльність кредитних спілок забезпечує дотримання споживчого та економічного захисту, а також залучає внески фізичних осіб на депозитні рахунки. Наразі, зростання кількості кредитних спілок, свідчить про те, що вони відіграють велику роль та потребують покращення нормативного врегулювання. Також, варто звернути увагу, на деякі неточності, які зазначені в проєкті Білої книги з приводу кредитних спілок та врегулювати їх.

У подальшому варто, проаналізувати діяльність кредитних спілок на світовому ринку та внести деякі пропозиції, щодо змін в діяльність кредитних спілок в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про кредитні спілки: Закон України № 2908-III від 20.12.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.
2. Климко О. Л. Тенденції в діяльності кредитних спілок США в період кризи. *Міжнародний кооперативний рух: генезис та тенденції сучасного розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 лютого 2012 р. Полтава: ПУЕТ, 2012. С. 218–221.
3. Проект Білої книги «Майбутнє в регулюванні небанківського фінансового сектору». URL: <https://news.dtki.ua/finance/banks/51113>.

РЕГУЛЮВАННЯ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Сорокін Артем Анатолійович,
*курсант 1 групи 4 курсу
ІПЮК для СБУ
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Ensuring financial stability is an important issue for the development of modern states, including Ukraine. This creates the basis for the continuous development and improvement of the banking regulation system in accordance with market conditions. In this work the analysis of the main tendencies and problematic aspects of the development of the financial system of Ukraine has been substantiated, directions of its further development are substantiated and recommendations on measures to improve the quality of state regulation in the field of financial services provision as an important component of the modernization of the financial system and the transformation of the Ukrainian economy have been provided. At the same time, the reform of the Ukrainian non-banking financial sector should take place in accordance with international standards.

Keywords: non-bank financial sector, financial services market, financial services market, National Bank of Ukraine

Обеспечение финансовой стабильности является важным вопросом для развития современных государств, в том числе и Украины. Это, в свою очередь, создает основу для постоянного развития и совершенствования системы банковского регулирования в соответствии с рыночными условиями. В данной работе проведен анализ основных тенденций и проблемных аспектов развития финансовой системы Украины, обоснованы направления дальнейшего развития и даны рекомендации по мерам повышения качества государственного регулирования в сфере предоставления финансовых услуг, как весомой составляющей модернизации финансовой системы и трансформации украинской экономики. При этом, реформирование украинского небанковского финансового сектора должно проходить в соответствии с международными стандартами.

Ключевые слова: небанковский финансовый сектор, рынок финансовых услуг, рынок финансовых услуг, Национальный банк Украины.

Побудова економіки України відбувається в умовах великої нестачі інвестицій. Важливим джерелом їх надходження є ринок фінансових послуг. Слід відзначити, що високий рівень його розвитку буде сприяти швидкому процесу євроінтеграції та зайняттю провідних місць на світовому ринку, а відповідно залученню іноземного капіталу в економіку нашої країни.

Сьогодні ринок фінансових послуг знаходиться не в найкращому положенні. Це пов'язано з тим, що ключові сегменти розвиваються нерівномірно, наявна агресивна конкуренція тощо. Але основною проблемою є недосконалість чинного законодавства та сучасного державного регулювання ринків фінансових послуг. Недоліками є неузгодженість норм загального та спеціального законодавства, наявність слабкої взаємодії та координації між державними регуляторами.

Ринок фінансових послуг – це сфера діяльності учасників ринку фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. Вичерпний перелік фінансових послуг передбачений ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», не включені до цього списку фінансові послуги забороняються [1].

Нині система державного регулювання ринку фінансових послуг є трьохсуб'єктною або її ще називають – секторальною. До неї нале-

жить: Національний банк України (далі – НБУ), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПРФ), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг). Тож однією з особливостей механізму державного регулювання ринку фінансових послуг є відсутність єдиного органу регулювання з чітко визначеною функціональною компетенцією. Відповідно до ст. 21 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», державне регулювання щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів здійснюється НБУ; щодо ринків цінних паперів та похідних цінних паперів (деривативів) – НКЦПРФ та щодо інших ринків фінансових послуг – Нацкомфінпослуг. Інший ринок фінансових послуг включає в себе: кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди та інші. [1] В Україні трьохсуб'єктна модель в її нинішньому вигляді діє з 2003 року, коли була створена Держкомфінпослуг, проте практика її застосування показала, що вона має чимало недоліків. Завданням Держкомфінпослуг було створення умов для ефективного та транспарентного функціонування ринків небанківських фінансових послуг, зміцнення системної стабільності та посилення фінансової інклюзії на цих ринках, з яким вони впорались не найкращим чином.

З 2014 року, після Революції гідності та початку активного процесу євроінтеграції, європейське суспільство закликала до реформування банківської сфери, а також і небанківського фінансового сектору країни. Якщо у банківській сфері вже зроблено чимало успішних кроків з реформування, то в небанківській сфері схожих дій зроблено не було. Світовий банк і Міжнародний валютний фонд висунули пропозицію прийняти законопроект про спліт двох регуляторів. На їх думку, державне регулювання та нагляд за ринком фінансових послуг потрібно привести до міжнародних стандартів та перейти до двохсуб'єктної системи регулювання [2].

Трансформація та посилення інституційної спроможності регуляторів ринків фінансових послуг є складовою частиною Меморандуму про економічну та фінансову політику в рамках діючої програми з Міжнародним валютним фондом, а також одним із ключових заходів

Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, схваленої Національною радою реформ 15 травня 2015 року, затвердженої постановою Правління НБУ від 18 червня 2015 року № 391 (зі змінами), рішенням НКЦПРФ від 30 червня 2015 року № 931 (зі змінами), розпорядженням Нацкомфінпослуг від 11 червня 2015 року № 1367 (зі змінами). Підтримка та забезпечення регуляторними органами належного та ефективного регулювання фінансових послуг також передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [3].

Задля реформування небанківського фінансового сектору 07 липня 2016 року Верховна Рада України прийняла в першому читанні проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» (реєстраційний № 2413а), але в другому читанні законопроект прийнятий не був. Законопроект № 2413-а має на меті запровадити в Україні частково консолідовану (інтегровану) модель регулювання фінансового ринку, за якої весь фінансовий сектор буде регулюватися двома регуляторами. Це буде зроблено шляхом передачі функцій Нацкомфінпослуг НБУ і НКЦПРФ.

Реформування небанківського фінансового сектору є важливим для розвитку країни, оскільки за підрахунками Об'єднання Фінансових Установ, станом на 30 вересня 2017 року в Україні працювало 2231 фінансових установ, з них: 673 фінансові компанії, 296 страхових компаній, 196 лізингодавців (юридичних осіб), 442 ломбарди, 397 кредитних спілок, 113 інших кредитних установ, 28 юридичних осіб публічного права, 64 недержавних пенсійних фондів тощо, сумарні активи яких склали 208,4 млрд грн, що приблизно становить 8,7% ВВП. [4] Тобто, як бачимо, небанківський фінансовий сектор займає своє місце в економіці України та має для неї важливе значення, відповідно як і для залучення іноземного капіталу.

Слід відзначити також, що важливим кроком є видання НБУ проекту Білої книги щодо нового регулювання небанківського фінансового ринку. Відповідно до позиції НБУ нова модель регулювання повинна базуватись на таких принципах:

- ефективності (зростання частки в активах фінансового сектору та у ВВП; зростання рівня проникнення фінансових послуг);

- прозорості (прозора структура власності; бездоганна ділова репутація акціонерів та керівників; підтверджені та законні джерела коштів для ведення бізнесу);

- євроінтеграції та міжнародних стандартів (запровадження регулювання та нагляду відповідно до вимог законодавства ЄС; усунення схем ухилення від сплати податків) [5].

Нововведення, які хоче запровадити НБУ:

- залучення фінансовими установами коштів від широкого загалу для надання фінансових послуг має відбуватися лише за умови належного регулювання та контролю з боку регулятора (чинні обмеження, які стосуються залучення фінансовими установами коштів від фізичних осіб, мають також застосовуватися до залучення коштів від юридичних осіб-нефінансових установ);

- нормативи до кредитних установ (вимога до мінімального початкового та регулятивного капіталу – у розмірі 5 млн. євро; норматив достатності регулятивного капіталу – на рівні не менше 8 %; норматив концентрації кредитних ризиків на одного контрагента – не більше 25 % та норматив миттєвої ліквідності – понад 60 %) та надання особливого статусу кредитним спілкам (будуть єдиними небанківськими фінансовими установами, які зможуть залучати поворотні кошти і від юридичних, і від фізичних осіб);

- встановлення нових вимог для діяльності страховиків (насамперед, це стосується встановлення вимог до мінімального необхідного капіталу для страхових компаній – 3,2 млн. євро для страховиків, які здійснюють страхування життя, та 2,2 млн. євро для інших страхових компаній);

- видання ліцензій буде надаватись Національним банком, введення вимог до ділової репутації власників істотної участі та керівників, фінансового/майнового стану власників істотної участі та розкриття структури власності, стандартів корпоративного управління, вимог до регулювання ринкової поведінки та захисту прав споживачів;

- зміна процесу надання ліцензій (юридична особа не буде зобов'язана першочергово реєструватися як фінансова установа, а потім звертатися до регулятора за ліцензією – ці два процеси будуть

об'єднані в єдину процедуру первинного ліцензування; запровадження обов'язкової процедури оцінки бізнес-плану);

- запровадження гнучких правил суміщення фінансових послуг (фінансові установи зможуть надавати різні фінансові послуги за умови, що такі послуги гармонійно вписуються у бізнес-модель компанії, не вводять в оману, не несуть загроз для споживачів та не мають негативних наслідків для стабільності фінансового ринку або його окремих сегментів);

- пропорційний ризик-орієнтований пруденційний нагляд (дозволить передбачати виникнення проблем в компанії, і вживати превентивних заходів, а не реагувати вже тоді, коли компанія стає неплатоспроможною) та інше [5].

Окрім підтримки Білої книги з боку експертів, цей проект також був розкритикований чималою кількістю осіб, тому єдності щодо доцільності введення такої системи державного регулювання ринку фінансових послуг немає. Окремої уваги заслуговують зауваження до цього проекту, а саме: усунення будь-яких механізмів контролю за діями НБУ, як регулятора, які є обов'язковими у ЄС; відсутність ефективних процедур оскарження рішень НБУ, як регулятора; незрозуміло хто саме і як буде виконувати функції регулювання та нагляду від імені НБУ; створення сприятливих умов для корупції та інше [6].

Як бачимо, критики проекту Білої книги вистачає, але основною проблемою визначають те, що за такої системи державного регулювання виникне безконтрольна монополізація Національним банком регулювання ринку фінансових послуг. Також підтримую цю думку, оскільки в останній час НБУ веде досить «агресивну» діяльність (у банківській сфері з 2014 року по 2017 рік було закрито 50 банків та 87 банків знаходились на стадії ліквідації [7]), яка пояснюється не тільки кризою в країні, але й, як говорять, замовними закриттями окремих банків. Деякі експерти висувають думку, що введення нової системи державного регулювання запроваджується для розчищення НБУ ринку для окремих його учасників [8].

Звертаючись до зарубіжного досвіду можна зробити висновок, що модель консолідації функцій державного регулювання ринків фінансових послуг не відповідає міжнародному досвіду регулювання

ринків фінансових послуг на тому рівню розвитку фінансових ринків, що є в Україні. Більшість країн світу використовують саме секторальну модель, яка нині і діє в Україні (Аргентина, Франція, Італія). Модель, за якої ринок фінансових послуг знаходиться під управлінням і наглядом Центрального банку, функціонує лише в державах з невеликими ринками, де діють декілька банків та невелика кількість небанківських установ (Словаччина, Чехія, Угорщина) і з великих країн така система діє тільки в Росії [4].

Механізм державного регулювання діяльності ринку фінансових послуг в Україні нині далекий від досконалого. Відсутня єдина узгоджена політика щодо регулювання кожного сектору ринку, функціонують цілих три державних органи, кожен з яких уповноважений регулювати певний сегмент ринку. На мою думку, слід надати монополію не Національному банку, а реформувати та об'єднати в єдиний орган Нацкомфінпослуг та НКЦПФР, які регулюють цю сферу та знають специфіку її функціонування. Тож я вважаю, що саме такий крок дозволить провести ефективну реформу щодо консолідації функцій державного регулювання та нагляду і сприяти його розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. (редакція від 07.02.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
2. МВФ і Світовий банк закликали реформувати небанківський сектор в Україні: електронна стаття. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/finance/mvf-i-svitovij-bank-zaklikali-reformuvati-nebankivskij-sektor-2508617.html>.
3. Регулятори фінансових ринків звернулися до депутатів Верховної Ради з пропозицією підтримати проект закону про «спліт»: прес-реліз Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article.jsessionid=.
4. Небанківський фінансовий ринок у цифрах: електронна стаття. URL: <https://afi.org.ua/articles/nebankivskiy-finansoviy-rinok-u-cifrah>.
5. Майбутнє у регулюванні небанківського фінансового сектору: проект Національного банку України для обговорення, жовтень 2018 р. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80189428>.

6. 10 аргументів проти спліту: електронна стаття. URL: <https://afi.org.ua/articles/10-argumentiv-proti-splitu>.

7. Банки України, які пережили кризу: список ліквідованих і діючих установ: електронна стаття. URL: https://24tv.ua/banki_ukrayini_yaki_perezhili_krizu_spisok_likvidovanih_i_diyuchih_ustanov_n838357.

8. СПЛІТ – не реформа, а порушення Конституції: стаття В'ячеслава Черноховського. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/split-ne-reforma-a-porushennja-konstitutsiji-2507455.html>.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ВИРОБНИЦТВА ТА ПОСТАЧАННЯ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Чубенко Віра Анатоліївна,
*здобувач, Науково-дослідний інститут
правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України*

The article analyzes the issue of subsidies as a means of state regulation of production and supply of high-tech products, its legal regulation in Ukraine. The study of the use of this state regulation tool in other countries of the world in comparison with Ukraine has been carried out. The attention is focused on the need to improve the legislation in this area and provide relevant proposals.

Keywords: high-tech products, subsidies, means of state regulation.

В работе проанализированы вопросы дотаций как средства государственного регулирования производства и поставки высокотехнологичной продукции, его правовое регулирование в Украине. Проведено исследование применения указанного средства государственного регулирования в других странах мира по сравнению с Украиной. Сосредоточено внимание о необходимости совершенствования законодательства в указанной сфере и предоставлены соответствующие предложения.

Ключові слова: високотехнологічна продукція, дотації, засоби державного регулювання.

Розвиток виробництва наукомістких видів продукції, і в першу чергу виготовлених на основі високих технологій (продукція, віднесена до так званої “хай-тек”), є важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності суб’єктів господарювання, зокрема, та покращення економічного становища країни загалом. Тобто, головним фактором розвитку будь-якої країни є орієнтація на інтелектуальний капітал, науку та високі технології. Враховуючи наведене, дотації, в тому числі, як засіб державного регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції, заслуговує особливої уваги. Оскільки, саме держава за допомогою відповідних засобів та механізмів може стимулювати виробництво та постачання високотехнологічної продукції в Україні.

Відповідно до статті 12 Господарського кодексу України держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Одним із основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб’єктів господарювання є надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. Слід зазначити, що Господарським кодексом України лише проголошується можливість надання дотацій як засобу регулювання державою діяльності суб’єктів господарювання. Проте, конкретні механізми, підстави, способи, система тощо такого регулювання встановлюються окремими законами, що впливає, зокрема, і зі статті 16 Господарського кодексу України. Водночас, окремі сфери, куди держава може спрямовувати дотації, хоча і не вичерпно, але вказаним нормативно-правовим актом визначені. Зокрема, дотації можуть спрямовуватись на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації осіб з інвалідністю, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб’єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного роз-

витку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом.

Законодавством не виокремлюється надання дотацій суб'єктам господарювання, що здійснюють науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (результатами яких, в тому числі, може бути виробництво високотехнологічної продукції) та, власне, діяльність щодо виготовлення та постачання високотехнологічної продукції. Так, про надання дотацій у високотехнологічній сфері можна говорити лише на підставі загального аналізу усього масиву дотацій та можливості їх надання у кожному конкретному випадку суб'єктам господарювання, які здійснюють виробництво та/або постачання високотехнологічної продукції. Це пояснюється, насамперед, відсутністю дієвої комплексної загальнодержавної програми у вказаному напрямку, де закріплено мету стимулювання розвитку високотехнологічних галузей економіки, в тому числі, надання дотацій. Так, базовий документ, який передбачає систему, основні орієнтирні засади державного регулювання та стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв - Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій, затверджена Законом України від 09 квітня 2004 року № 1676-IV, на даний час є фактично не діючим та морально застарілим документом. А отже, всі засоби регулювання державою вказаних відносин, без удосконалення визначального правового акту, будуть не систематизованими, не узгодженими та фрагментарними. Крім цього, існує ряд інших причин існування вказаної вище проблеми, таких як, невизначеність поняття високотехнологічної продукції, висока швидкість циклу розвитку високотехнологічної продукції, що потребує оперативного пристосування держави тощо.

Варто зазначити, що реальна державна підтримка в Україні у високотехнологічних сферах на даний час відсутня. Зокрема, згідно деяких джерел тільки виробництво машин і устаткування (0,7 %) та виробництво хімічних речовин та хімічної продукції (0,2 % від валової доданої вартості) забезпечуються субсидіюванням та дотаціями [2].

Водночас, при майже повній відсутності державної підтримки у виді дотацій для суб'єктів господарювання, які здійснюють вироб-

ництво та поставку наукоємної продукції, зазначений засіб державного регулювання господарської діяльності, на даний час, підпадає під правові обмеження, передбачені Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», у зв'язку з його потенційним негативним впливом на конкуренцію.

Так, вказаний законодавчий акт прийнято Верховною Радою України на виконання міжнародних зобов'язань України, які виникли, зокрема, внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Договору про заснування Енергетичного Співтовариства.

Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» запроваджено загальний принцип щодо недопустимості державної допомоги для конкуренції, якщо інше не встановлено Законом. Однією з форм державної допомоги згідно Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» є надання до-тацій.

Слід зазначити, що будь-яка державна підтримка за своєю економічною природою є цілеспрямованим втручанням держави в економіку та, як наслідок, викривляє ринкові механізми, спотворюючи конкуренцію. Водночас, з іншої сторони, існують сфери, які об'єктивно не можуть функціонувати в ринкових умовах або ж тимчасово потребують державного втручання для їх стимулювання та розвитку, а тому таке втручання держави шляхом надання державної підтримки є виправданим. Це зокрема, на даному етапі розвитку нашої держави, стосується і стимулювання та розвитку високотехнологічних галузей.

Варто підкреслити, що Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» визначені сфери, на які його дія не поширюється. Зокрема, на підтримку у сфері сільськогосподарського виробництва та рибальства, виробництва зброї і військового спорядження для потреб Збройних Сил України тощо. Серед вказаних сфер, на які не поширюються правові обмеження, відсутня господарська діяльність щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Отже, можна констатувати, що незважаючи на значний обсяг нормативно-правової бази, розробленої з метою проголошення в Україні підтримання та розвитку високотехнологічного виробництва, важливе значення для економічного розвитку країни наукоємної продукції, заходи стимулювання виробництва та постачання такої продукції у виді надання дотацій не носять системного характеру і не можуть вирішити конкретних проблем.

Зазначене, зокрема, підтверджується і інформацією Антимонопольного комітету України, викладеною в Річному звіті про надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні за 2017 рік, затвердженому Розпорядження Антимонопольного комітету України 31.08.2018 № 17-рп. [1]. Так, згідно останнього надання державної підтримки центральними органами виконавчої влади в 2017 році, в більшості випадків стосувалося добування кам'яного та бурого вугілля (70 %). Дотації (13 %) вказаними органами надавались на мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, переробну промисловість, добувну промисловість і розроблення кар'єрів. Місцевими ж органами виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, дотації, що становлять 36 % загальної суми державної підтримки, надавались за такими видами економічної діяльності: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, адміністративне та допоміжне обслуговування; субсидювання (22 %) та надання грантів (10 %) реалізовувалося переважно щодо діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування.

Таким чином, ні на загальнодержавному, ні на місцевому рівні дотації в сферу виробництва та постачання високотехнологічної продукції, а також на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи протягом 2017 року не надавались.

Досвід іноземних країн засвідчує важливість, складність і суперечливість використання дотацій для активізації процесів розвитку високотехнологічних галузей.

Основним документом, що регулює надання державної допомоги в країнах ЄС є директива Європейської комісії № 651/2014 від 17 червня 2014 року, згідно якої державне фінансування (в тому числі і дотації) являє собою державну допомогу і вимагає повідомлен-

ня Комісії. Однак, вказаною Директивою визначено види групових виключень, які не потребують повідомлення Комісії, а також встановлено особливості надання допомоги в рамках цих виключень. До таких виключень, зокрема, належить і допомога в підтримці наукових розробок, досліджень та інновацій, що є важливим для розвитку високих та перспективних технологій [3].

Незважаючи на те, що Україною взято зобов'язання щодо гармонізації внутрішнього законодавства з нормами ЄС в цій сфері, результатом чого стало, в тому числі, прийняття зазначеного вище Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», виключень в частині державної допомоги з метою підтримки наукових розробок, досліджень та інновацій, вітчизняним законодавством не передбачено.

Для порівняння, в Німеччині державою надаються дотації малим і середнім фірмам на наукові дослідження або розроблення нової технології для виготовлення продукції (до 30 % їх вартості, але не більше 100 тис. євро на рік); дотації підприємствам із кількістю зайнятих до 1000 осіб на науково-дослідні роботи, що виконуються за їх замовленням у навчальних і науково-дослідних закладах (до 50 % вартості робіт, але не більше 150 тис. євро) [4; с. 84].

Пряма державна підтримка, цільові дотації інноваційних проєктів, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, високотехнологічного виробництва передбачено законодавством Канади, Швеції, Японії, Польщі, Китаю та ін. [5; с. 423–425].

Як вбачається з викладеного, в Україні надання дотацій можливо перетворити в потужний засіб державного стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції за прикладом зарубіжних країн. Найважливішим у вказаному є установлення державою пріоритетних цілей державного регулювання, результатом якого буде створення високотехнологічної продукції, та постачання власне такої продукції, а також оптимальним співвідношенням з іншими, передбаченими чинним законодавством, засобами державного регулювання.

Другим кроком є удосконалення законодавства в частині систематизації існуючих та запровадження нових дотацій саме щодо нау-

коємної, високотехнологічної продукції. Вважаємо за доцільне внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» в частині виключення сфери його застосування в сфері підтримки науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, досліджень та інновацій, а також виробництва та постачання високотехнологічної продукції. Передумовою вказаних змін, безумовно, має бути оперативне напрацювання законодавчої бази щодо виокремлення основних пріоритетів та стратегії розвитку високотехнологічних галузей в Україні, визначення самого поняття та категорій (переліку) продукції, яка є високотехнологічною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Річний звіт про надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні за 2017 рік: Розпорядження Антимонопольного комітету України 31.08.2018 № 17-рп. URL: <http://pdd.amc.gov.ua/>.
2. Яремчук Н. Т. Грінько І. М. Державна підтримка високотехнологічного експорту в Україні та світі. *Актуальні проблеми економіки та управління*: збірник наукових праць молодих вчених. НТУУ «КПІ». Вип. 10, 2016. URL: <http://ela.kpi.ua>.
3. Commission Regulation (EU) No 651/2014 of 17 June 2014 declaring certain categories of aid compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty Text with EEA relevance. OJ L 187, 26.6.2014, p. 1–7.
4. Присяжнюк І. Експортний потенціал Німеччини у високих технологіях. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій»*. 2014. Випуск 3. С. 82–88.
5. Чичкало-Кондрацька І.Б. Зарубіжний досвід використання фінансових механізмів стимулювання інноваційного розвитку. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*, № 1, 2012. С. 420–432.

АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОДЕЛІ UNIT-LINKED КРІЗЬ ПРИЗМУ ТРАДИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Михайлова Галина Ігорівна,
студентка 4 курсу
ІПЮК для СБУ
НЮУ імені Ярослава Мудрого

The report describes the main criteria for assessing the feasibility of the investment system of life insurance in Ukraine, by comparative analysis of the traditional model of insurance and unit-linked. The main advantages and disadvantages of the unit-linked system in the context of transparency and accessibility to citizens are analyzed.

Keywords: insurance market, voluntary insurance, investment life insurance, English insurance model, traditional insurance system, unit-linked system.

В докладе рассмотрены основные критерии оценки целесообразности внедрения инвестиционной системы страхования жизни в Украине, путем сравнительного анализа традиционной модели страхования и unit-linked. Проанализированы основные преимущества и недостатки системы unit-linked в контексте прозрачности и доступности гражданам.

Ключевые слова: рынок страхования, добровольное страхование, инвестиционное страхование жизни, английская модель страхования, традиционная система страхования, система unit-linked.

Закріплення на конституційному рівні фундаментальних та основоположних прав людини і громадянина тягне за собою впровадження ключових способів їх реалізації та захисту. Визнання права на життя, закріпленого ст. 27 Конституції України, найвищою соціальною цінністю поставило питання про необхідність забезпечення актуальних механізмів його забезпечення та в разі порушення чи настання несприятливих наслідків – відшкодування витрат. Саме тому інститут страхування, зокрема добровільного,

став невід’ємною складовою комплексного підходу до розуміння захисту життя особи та відновлення його порушених прав. Законодавець закріпив положення ч. 1 ст. 6 Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР, за яким добровільне страхування - це страхування, яке здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Загальні умови і порядок здійснення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог цього Закону, передбачивши п. 1 ч. 2 ст. 6 цього ж Закону страхування життя, як складову, що входить до системи добровільного страхування в Україні [1].

Плідне співробітництво із світовою спільнотою та впровадження міжнародних стандартів у національну законодавчу базу створює передумови для активної діяльності ринку страхування на території нашої держави. Ринок страхових послуг в країнах із високим рівнем економічного розвитку досить різноманітний і дозволяє клієнту обрати найбільш зручний та доступний спосіб страхування життя. Особливої популярності набула система інвестиційного страхування - unit-linked – порівняно новий інструмент на теренах України, який, на сьогодні, немає достатньої нормативної регламентації на рівні національного законодавства. Статтею 1 Закону України «Про страхування» передбачено, що страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1]. Дане положення відображає сутність «класичної» моделі страхування в розумінні українських реалій, яка з точки зору європейського досвіду є застарілою та потребує оновлення.

На відміну від традиційної системи страхування, unit-linked являє собою синтез накопичувальної та інвестиційних сегментів, що дає широкий спектр можливостей для клієнта у виборі інвестиційного сектору на власний розсуд. В даному випадку, страховий поліс

виступає оболонкою для інвестування на міжнародні фонди через страхування життя.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про страхування» страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) – плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування [1]. В даній системі, як і в будь-якій іншій, страхова премія складається з двох частин – коштів, залучених для формування фонду, які безпосередньо пов'язані із страховими ризиками, та інвестиційна або накопичувальна складова, яка, власне, в подальшому і є механізмом отримання прибутку. Варто зазначити, що в цьому випадку клієнт повністю бере на себе всі ризики та самостійно обирає напрямок майбутнього інвестування або шляхом передоручення проводить вклад від свого імені управляючим активами. Перевагою даної системи страхування є можливість відмови від поліса фондового страхування в будь-який момент із подальшою виплатою викупної вартості клієнту, яка складається із вартості поточних активів із врахуванням видатків на адміністрування.

Порівняльна характеристика традиційної та unit-linked систем страхування дає змогу виділити наступні переваги останньої:

- високий рівень транспарентності, що дає змогу вільного доступу клієнта до інформації та адекватного розуміння умов договору та полісу загалом;
- можливість довготривалого інвестування;
- можливість відслідковування та контролю поточної суми полісу та виплати частини викупної суми;
- варіативність страхового платежу та моменту його виплати в залежності від тривалості гарантованого періоду;
- прибуток із можливістю керування ризиками;
- можливість подальшого реінвестування у власний або партнерський бізнес;
- велика кількість страхових та накопичувальних програм, які дозволяють ефективно впоратись із несприятливими для клієнта наслідками із подальшим збереженням стабільного фінансового становища.

Разом із тим, варто зазначити, що дана система інвестиційного страхування життя має ряд недоліків, які слід враховувати клієнту при виборі unit-linked. До найбільш суттєвих можна віднести ряд наступних недоліків:

- висока вартість комісії страхової компанії, яка складає від 1,5–2 % річних, що суттєво впливає на кінцеву суму прибутку;
- втрата значної частини прибутку при достроковому розірванні договору та збільшення комісії при нерегулярному внесенні коштів на рахунок компанії;
- встановлення розміру внесків в іноземній валюті, що в подальшому буде впливати на розмір прибутку при коливанні курсу національної валюти.

Підсумовуючи, слід вказати на високу ефективність забезпечення прибутковості клієнта при виборі інвестиційного страхування життя по системі unit-linked. Незважаючи на ряд недоліків, пов'язаних із підвищеною вартістю комісій на адміністрування та послуги у сфері страхування життя із використанням англійської моделі страхових послуг, європейський досвід її використання говорить про високу ліквідність та спроможність швидкого виводу дивідендів, що забезпечує підтримання стабільності фінансового становища клієнта страховою компанією. Виходячи з вище наведеного, на нашу думку, доцільним є впровадження даної моделі страхування в український ринок страхових послуг із його подальшим нормативним закріпленням, шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства України та приведення його у відповідність із міжнародними стандартами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про страхування: Закону України № 85/96-ВР від 07.03.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
2. Знакомьтесь: UNIT-LINKED. URL: <http://insurance-club.com.ua/ru/category/unit-linked-v-ukraine>.
3. Инвестиционное страхование в Украине «Unit — Link. URL: <http://vseprogroshi.com.ua/ru/investigacionnoe-strahovanie-v-ukraine-unit-link.html>.
4. Инвестиционное страхование жизни unit-linked – новая перспектива для украинского рынка. URL: <https://forinsurer.com/public/13/01/01/4560>.

Наукове видання

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Комп'ютерна верстка *А. Г. Якиної*

Підписано до друку з оригінал-макета 19.12.2018.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. _____. Ум. друк. арк. _____. Вид. № _____.
Тираж 40 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов
Тел. (057) 717-28-80